

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜZİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**POMAKLARDA "PESNE" PRATIĞI: SEMBOLİK
KÜLTÜR VE ETNİSİTE**

Hazırlayan
Emlne Filiz DÜRÜK

Danışman
Prof. Dr. Yetkin ÖZER

İZMİR-2007

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum "Pomaklarda 'Pesne' Pratiği: Sembolik Kültür ve Etnisite" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/07/2007

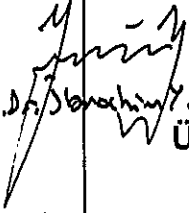

Emine Filiz DÜRÜK

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün 28/06/2007 tarih ve 14...sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 30...maddesine göre Müzik Bilimleri Anabilim Dalı .Doktora. öğrencisi Emine Filiz DORUK' nın "Pomaklarda 'Pesne' Pratiği: Sembolik Kültür ve Etnisite" konulu tezi/projesi incelenmiş ve aday 26/07/2007 tarihinde, saat .10' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

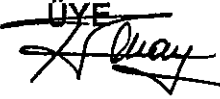
Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini savunmasından sonra .90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin/projenin ..Başarılı.....olduğuna oy.....birliği ile karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. Y. H. D.

Yrd. Doç. Dr. S. YÜCESEL
ÜYE

Prof. Dr. Ahmet Yürür
ÜYE

Kartem
ÜYE

Yrd. Doç. Dr. F. R. ALTINAY
ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu:

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının

Soyadı: DÜRÜK

Adı: Emine Filiz

Tezin/Projenin Türkçe Adı: Pomaklarda "Pesne" Pratiği: Sembolik Kültür ve Etnisite

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: "Pesne" Practice of Pomaks: Symbolic Culture and Ethnicity

Tezin/Projenin Yapıldığı

Üniversitesi: D.E.Ü.

Enstitü: G.S.E.

Yıl: 2007

Diğer Kuruluşlar :

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: Türkçe

Doktora:

Sayfa Sayısı: 137

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: 122

Sanatta Yeterlilik:

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: Prof. Dr. Yetkin ÖZER

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Etnisite
- 2- Asimilasyon
- 3- Sembolik Etnisite
- 4- Ortak Bellek
- 5-

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Ethnicity
- 2- Assimilation
- 3- Symbolic Ethnicity
- 4- Collective Memory
- 5-

Tarih:01-07-2007

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum

Evet

Hayır

ÖZET

Bu çalışma, İzmir ili sınırları içerisinde bulunan dört Pomak köyünü kapsayarak 2002-2007 yılları arasında yapılan alan çalışması üzerine kurulur. Söz konusu toplulukların kültürel model incelemesinde, “pesne” vokal pratiğinin etnik kimliğin sürdürülmesinde oynadığı rol araştırılır. Pesne pratiğine dair anlam ve bağlamların değişmesi doğrultusunda, pratiğin sembolik bir kültüre dönüşmesi süreci ve ortak belleğin iliştiği bir yapı olarak kimlik kuruluşundaki rolü incelenir.

Çalışmada Keefe'nin (1992), sembolik etnisite kavramını “etnik kimlik” boyutu içerisinde incelediği etnisite modeli temel alınır. Sembolik kültürün, etnisitenin kaybolması yerine grubun devamını yansıttığı düşüncesi desteklenir. Asimilasyon süreci ile beraber etnik kültürün işaretlerinin kaybolmasının etnik kimlikle tanımlanmayı engellemediği, asimilasyonla etnisitenin birbirinden bağımsız işleyebilen süreçler olduğu savunulur.

Bulgular, sembolik kültürlerin içi boşalmış sembolik yapılar olmak yerine yaşayabilen ve bu doğrultuda yeni bağlamlar ve anlamlar edinebilen yapılar olabileceğini gösterir. Sembolik etnisite formlarının asimilasyona karşı direnç gösterdiği ve böylece varlığını kuşaklar boyunca sürdürebileceği önerilir.

Pesne pratiğinin sonraki kuşaklarda farklı bağlamlar edinerek devamını sağlayıp sağlamayacağı veya topluluğun, kimliğini devam ettirmek için sahip olduğu diğer kültürel pratiklere başvurup başvurmayacağı sonraki araştırmanın konusu olarak önerilir.

ABSTRACT

This work is based on the field work between 2002-2007 of four Pomak villages located in the town of İzmir. The role which "pesne" vocal practice plays in keeping ethnic identity is explored in the cultural model research of the groups under consideration. In accordance with the changes of meanings and contexts of the pesne practice, the transformation it into symbolic culture and the role it played in constructing an identity as a construction that collective memory attached are searched.

Keefe's ethnicity model (1992) that takes the term of symbolic ethnicity in "ethnic identity" dimension is followed in this work. The idea is supported that symbolic culture shows retention of a group instead of disappearing of ethnicity. It is thought that the loss of ethnic culture in assimilation process does not prevent identification with ethnic identity, besides that assimilation and ethnicity are separately working process.

Findings shows that symbolic cultures are not empty symbolic constructions but living and enable to have new meanings and new contexts. It is suggested that the forms of symbolic ethnicity resist against to assimilation and so they can continue their existence during following generations.

It is suggested for further investigates if the pesne practice will be lasted to continue ethnic identity by the following generations in the way it is gained new contexts or if the following generations will apply or not to another cultural practices their group has.

ÖNSÖZ

Başta tez danışmanım Prof.Dr. Yetkin Özer'e çalışmamda büyük emeği geçtiği için; Yrd.Doç.Dr. İ.Yavuz Yükselsin'e yardımları için; Dr. Hüseyin Yaltırık'a Pomak topluluğuyla beni tanıştırdığı için; babama alan çalışmalarında ulaşımımı sağladığı ve desteği için; aileme ve eşime sabırlı ve sevgi dolu oldukları için; arkadaşlarıma yanımda oldukları için teşekkür ederim.

Ayrıca alan çalışmasında kılavuzluğunu yapan Pınar Bilgiş'e, Nilgün Tener'e, Gülcan Yalçın'a, Sibel Dinç'e; pesne metinlerinin Pomakça'dan Türkçe'ye çevirilerini yapan Mustafa Bilgiş'e, Ferit Yılmaz'a, Sami Yılmaz'a, Sibel Dinç'e, Gülcan Yalçın'a; beni evlerinde misafir eden Remziye Özkasap'a, Lütfü Yalçın'a, Aytan Dinç'e, Salih Demir'e, ayrıca Çınardibi, Kamberler, Beşpınar ve Bayramlı köylerinin tüm sakinlerine ve pesne söyleyerek gönüllerini açan herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Emine Filiz DÜRÜK

İÇİNDEKİLER

POMAKLARDA “PESNE” PRATIĞI: SEMBOLİK KÜLTÜR VE ETNİSİTE

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
YÖK DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
Anahtar Kavramlar.....	1
Kuramsal Çerçeve.....	3
Problem Tanımı.....	11
Pomaklarda Köken ve Kimlik.....	12
Kemalpaşa ve Bayındır Pomakları.....	16
1. BÖLÜM: “PESNE” DAĞARI.....	25
1.1. “Pesne”nin Biçemsel Özellikleri.....	26
1.1.1. Metinlerde Anlatım Biçemi.....	26
1.1.2. Metin-Ezgi İlişkisi	31
1.2. Dağar Yayılımı	36
1.3. Donuk Dağar.....	44

2. BÖLÜM: "PESNE" PRATIĞİNDE ESTETİK BEĞENİ.....	48
2.1. Dağar Genişliği.....	49
2.2. Seslendirme Tipleri.....	50
2.2.1. "Eşli söyleme".....	50
2.2.2. "Karşılıklı söyleme".....	53
2.3. Değer ve Etki	54
3. BÖLÜM: "PESNE" PRATIĞİNDE BAĞLAM.....	60
3.1. Orjinal Bağlam.....	61
3.2. Güncel Bağlam.....	63
3.3. Orjinal ve Güncel Bağlamın Karşılaştırması	67
3.4. "Pesne" Pratiğinin Kuşaklar Arası İletimi.....	69
SONUÇ.....	77
EKLER.....	80
KAYNAKÇA.....	124
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1. Beşpınar, Kamberler, Bayramlı ve Çınardibi köylerinin bölgesel konumu.
- Şekil 2. Monolog biçiminde söylenen pesne örneği.
- Şekil 3. Monolog biçiminde söylenen pesne örneği.
- Şekil 4. Diyalog biçiminde söylenen pesne örneği.
- Şekil 5. Diyalog biçiminde söylenen pesne örneği.
- Şekil 6. Anlatıcının aktarımında diyalog biçiminde söylenen pesne örneği.
- Şekil 7. Anlatıcının aktarımında diyalog biçiminde söylenen pesne örneği.
- Şekil 8. Pesne dizelerini oluşturan sözcük öbekleri ile ezgi söylemleri arasındaki ilişki.
- Şekil 9. Bir pesne metni ve ezgisi örneğinde boş hecelerin ve hece yutulmalarının gösterilmesi.
- Şekil 10. Bir köy içindeki farklı kişiler tarafından söylenmiş bir pesne örneği ve karşılaştırması.
- Şekil 11. Aynı kişi tarafından farklı zamanlarda söylenmiş bir pesne örneği ve karşılaştırması.
- Şekil 12. Bir köy içinde birbirinden farklı pesne metinlerinin aynı ezgi çizgisine bağlanması örneği.
- Şekil 13. Dağar yayılımı sonucu köyler arasında taşınan penselerin aynı ezgi çizgisine bağlanarak söylenmesi örneği ve metin karşılaştırması.
- Şekil 14. Dağar yayılımı sonucu köyler arasında taşınan penselerin farklı ezgi çizgisine bağlanarak söylenmesi örneği.
- Şekil 15. Dağar yayılımı sonucu köyler arasında taşınan penselerin farklı ezgi çizgisine bağlanarak söylenmesi örneği ve metin karşılaştırması.
- Şekil 16. Pesne metinlerinin eski gelenekleri yansıtması örneği.
- Şekil 17. Pesne metinlerinin eski gelenekleri yansıtması örneği.
- Şekil 18. Pesne metinlerinde yer almayan metne ek açıklamalar.
- Şekil 19. Pesne metinlerinde yer almayan metne ek açıklamalar.
- Şekil 20. Pesne metinlerinde yer almayan metne ek açıklamalar.

EKLER

	Sayfa
EK 1. ALAN ÇALIŞMALARI.....	81
EK. 2. PESNE METİNLERİ.....	83
EK. 3. PESNE ANLATILARI	116

GİRİŞ

Bu çalışma, İzmir ili sınırları içerisinde bulunan dört Pomak köyünün kültürel model incelemesini temel alır. Söz konusu topluluklar, Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (1877-78) sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden ve "93 muhaciri" diye bilinen Pomak topluluklarıdır. Göçmen toplulukların, içinde yaşadıkları topluma adaptasyon süreçleri sosyal bilimlerde birçok çalışmaya konu olmuş, bu bağlamda etnisite ve asimilasyon birinin ötekine egemenliğinin tartışıldığı iki kavram olarak yer almıştır. Bu çalışmada etnisite ve asimilasyon kavramları arasındaki ilişki sorgulanır.

Anahtar Kavramlar:

Etnisite: Etnisite; etnik kimlik, etnik bağlılık ve dayanışma, etnik sınırlar, etnik kültür, etnik grup, etnik çatışma, kültürleşme ve asimilasyon süreçleri gibi farklı kavramları kapsayan geniş bir terim olarak kullanılır (DeVos, Romanucci-Ross, 1975; Burgess, 1978; Alba, 1990; Keefe, 1992; Sprott, 1994). Conzen (1992) etnisiteyi "*önceden var olan toplumsal bağlılığı, kültürel nitelikleri ve tarihsel belleği içine alan, adapte eden ve genişleten yapı veya buluş süreci*" olarak kavramlaştırır (Zhou, 1997: 976). Buna göre etnisite değişmez bir nitelik değil, dinamik ve karmaşık bir fenomendir. Bu çalışmada, etnisitenin dinamik yapısı kabul edilir. Etnisite kavramının kapsamında etnik kültür ve etnik kimlik konularına odaklanılarak ikisi arasındaki ilişkinin asimilasyon süreciyle nasıl şekillendiği ele alınır.

Asimilasyon: Asimilasyon "*etnik/ırksal ayırımın ve onu ifade eden kültürel ve sosyal farklılıkların azalması ve son noktada kaybolması*" olarak tanımlanır (Alba&Nee, 1997: 863). Asimilasyon kavramıyla ilgili tartışmada iki ana hat bulunur. Bunlardan biri, farklı etnik grupların ortak bir kültürü paylaşmaları ve toplumun fırsat yapısını eşit kullanma hakkı kazanmaları sürecinin, aynı zamanda eski kültürel ve davranışsal modellerin terk edilmesini içerdiğini savunan "klasik asimilasyon" ("classical assimilation") yaklaşımıdır (Wirth, 1945, 1966; Park, 1950; Gordon, 1964; Simpson,

1968; Francis, 1976; Hechter, 1978; Yinger, 1981, 1994). Buna karşılık “çoğulcular” veya “çokkültürcüler” (“pluralist”, “multiculturalist”) etnik asimilasyonun kaçınılmaz olmadığını ve göçmenlerin kendi yaşamlarını aktif olarak şekillendirebileceklerini öne sürer (Greeley, 1971, 1974; Glazer, Moynihan, 1970; Handlin, 1973; Abramson, 1980). İki yaklaşım arasındaki karşıtlık klasik asimilasyon yaklaşımının merkezine asimilasyonu alırken, çoğulcu yaklaşımın etnisiteyi almasından kaynaklanır.

Öte yandan, 1970’li ve 80’li yıllardan başlayarak asimilasyon tartışması etnik kimlik kavramına odaklanır ve asimilasyona rağmen etnik kimliğin devam edebileceği görüşleri ortaya atılır (Gambino, 1975; Epstein, 1978; Gans, 1979; Alba, Chamlin, 1983; Fugita, O’Brien, 1991; Breton, 1990; Isajiw 1997). Bu çalışmada asimilasyon ve etnik kimlik, birbirinden bağımsız olarak işleyebilen süreçler olarak ele alınır ve asimilasyon sürecinin yaşanması ile birlikte etnik kültürün işaretlerinin kaybolmasının, etnik kimlikle tanımlanmayı önlemediği görüşü desteklenir.

Sembolik Etnisite: “Sembolik etnisite” (“symbolic ethnicity”) kavramı orijinal olarak, kişilerin asimilasyon süreci içinde etnik kimliklerini sürdürmek için sürekli uygulama gerektirecek kültürden veya aktif üyelik gerektiren sosyal organizasyonlardan kaçınarak etnik sembollerin kullanımına başvurmalarına gönderme yapar. Buna göre etnik semboller, “...söz konusu kültürden ‘özetlenmiş’lerdir ve orijinal yerlerinden çekilmiş, sözgelisi onların dublörleri haline getirilmişlerdir” (Gans, 1979: 203-204). Sembolik etnisitenin kuşaklar ilerledikçe zayıflayacağı ön görülür (Gans, 1979, 1992, 1999; Alba 1990; Waters 1990).

Öte yandan sembolik etnisitenin daha sağlam bir yapı olduğu ve grubun devamını sağlama çabasının bir göstergesi olduğu görüşü ileri sürülür (Keefe, Padilla 1987; Keefe 1992; Sprott 1994). Keefe (1992) tarafından geliştirilen etnisite modeline göre, etnisitenin sembolik boyutlarının, kültürel ve sosyal boyutlarından analitik olarak ayrılması gerekir. “Etnik kimlik” başlığı altında ele alınan sembolik etnisite, etnik tanımlama ve algılanan kültürel farklılıkları vurgularken, etnik kültürel mirastan ve etnik grup üyeliğinden ayırt edilir. (Keefe, 1992: 35-43). Bu çalışmada

Keefe (1992) tarafından geliştirilen etnisite modeli benimsenir. Sembolik etnisitenin, kültürden “özetlenmiş” olmak yerine kültürün kendisini oluşturduğu savunulur. Böylece etnik kimlik, sembolik kültüre tutunarak kuşaklar boyunca yaşayabilir.

Ortak Bellek: “Ortak bellek” (“collective memory”) kavramı, “büyük veya küçük bir grubun yaşadığı ve üyeleri tarafından devam ettirilen paylaşılan bir geçmişin anıları” olarak tasvir edilir. (Schuman ve Scott, 1989:361). Kavramı ilk kez ortaya atan Maurice Halbwachs (1950-1989) bütün bireysel duygu ve düşüncelerin, kaynağını sosyal çevreden aldığını ve belleklerin sosyal bağlamlar içinde düşünülmesi gerektiğini belirtir. Bireylerin ifade ettiği bellekler onların hangi gruplara ait olacaklarını ve grupla olan ilişkilerini yansıtır. Halbwachs bellekleri korumadığımızı, bugünle ilgilerine göre onları yeniden inşa ettiğimize vurgu yapar. (Gottschalk, 1997: 117-120). Ortak bellek, insanların kendi aralarında geçmiş hakkında sürekli söylev içinde birbirlerine geçirdiği için etnik kimlik oluşumunun önemli bir bölümüdür. Geçmişin bugün içinde nasıl ve neden yeniden yorumlandığını anlayarak yeni kültürel anlamların ve pratiklerin günlük yaşam içinde nasıl yaratıldığı ve kullanıldığı elde edilebilir (Tran, 2004: 296).

Bu çalışmada ortak bellek kavramı, incelenen Pomak toplulukları arasında paylaşılan geçmişe gönderme yapan belirli kültürel modellerin, ortak bir kimlik çatısı altında tanımlanma isteği yönünde nasıl şekillendiğini ve bunlara hangi anlamların yüklendiğini açıklamada kullanılır.

Kuramsal Çerçeve:

Klasik asimilasyon yaklaşımının izleri erken yirminci yüzyılda Chicago Okulu’na, özellikle Robert E. Park, W. I. Thomas ve onların çalışma arkadaşları ve öğrencilerinin çalışmalarına gider. Sosyal bilimlerin asimilasyonu kullandığı önemli nokta, Amerikalı göçmenlerin birinci ve ikinci kuşaklarında şehir içindeki gözlemlerinin yapıldığı erken göç dönemidir. 1921’de Park ve E. W. Burgess asimilasyonun ilk tanımlarından birini yaparlar: “Kişilerin ve grupların diğer kişi ve

grupların yaşantı ve tarihlerini paylaşarak onların anı, düşünce ve tutumlarını edindiği ve ortak bir kültürel yaşam içine dahil olduğu birbirinin içine geçme ve kaynaşma süreci" (Park&Burgess, 1969: 735). Bu tanım, asimilasyonu etnik azınlıkların Amerikan hayatının anaakımı içine taşındığı sosyal süreç ile eşitler. Park, *Encyclopedia of the Social Science* için yapacağı diğer tanımla görüşünü güçlendirir, burada sosyal asimilasyon "*farklı ırksal kökenlerden ve farklı kültürel miraslardan gelen, ortak bir toprakta oturan insanların en azından bir ulusal varlığı sürdürmek için yeterli kültürel dayanışmayı elde ettikleri süreç veya süreçlere verilen isim*" olarak tasvir edilir (Park, 1930: 281). Park asimilasyonu çok etnili toplumlar içinde kaçınılmaz sonuç olarak resmetmekle kendisinden sonraki birçok yazarca (Lyman, 1973; Stone, 1985) hatalı bulunur (Alba& Nee, 1997: 826-829). Klasik asimilasyon yaklaşımının merkezinde, farklı etnik grupların ortak bir kültürü paylaşmaları ve toplumun fırsat yapısını eşit kullanma hakkı kazanmaları sürecinin, eski kültürel ve davranışsal modellerin yenileri uğruna terk edilmesini içerdiği ve harekete geçtiği zaman kaçınılmaz olarak asimilasyona doğru hareket ettiği düşüncesi bulunur. Bu görüş, kültürleşme ve asimilasyonun etnik grubun daha geniş kültür ve nüfus içine er geç emilmesi ile sonuçlanacağını savunan tek yönlü asimilasyon yaklaşımını benimser (Zhou, 1997: 976).

Milton Gordon, *Assimilation in Amerikan Life* (1964) adlı çalışmasında, "kültürleşme" ve "yapısal asimilasyon" arasında ayırım yapar. Yapısal asimilasyon ile Gordon, etnik azınlık üyelerinin çoğunluk grubu ile başlıca grup ilişkilerine girmesini kasteder. Gordon'a göre azınlık grubunun evsahibi toplumunun "kültürel modellerini" benimsediği kültürleşme ilk olarak gelir ve kaçınılmazdır. (Gordon, 1964: 72). Kültürleşme kurumsal din alanı dışında tek yönlü bir süreçtir ve asimilasyonun başka formları gerçekleşmeden de oluşabilir. Daha bütün bir asimilasyon için katalizör, yapısal asimilasyondur. Gordon, yapısal asimilasyonu "*azınlık grubunun temel grup düzeyinde çekirdek toplumun kurumlarına, sosyal hiyerarşilerine, klüplerine girmesi*" olarak tanımlar. Yapısal asimilasyon olduğu zaman bütün diğer tip asimilasyonların bunun arkasından takip ettiği varsayılır. Bu, önyargı ve ayrımcılığın bitmese bile azalacağı, dışevliliğin yaygınlaşacağı ve azınlığın ayrı

kimliğinin zayıflayacağı anlamına gelir. Gordon'un şemasında üçüncü boyutu gösteren "tanımsal asimilasyon" "*evsahibi toplumu üzerine temellenmiş ulus duyumunun gelişmesi*" olarak tanımlanır. Ona göre etnik kimlik değişmez bir kavram değildir. Gordon "tarihsel tanımlama" ve "katılımcı kimlik" arasında ayırım yapar. Alba ve Nee (1997), Gordon'ın hipotezini bireyler veya gruplara uygulamaya koyulmasının belirsiz olması açısından sınırlı bulur. Gordon tarafından tanımlanan kültürleşme, etnik grubun orta-sınıf Anglo-Amerikan kültürüne doğru değişimini içerir, Anglo-Amerikan kültürünün ise küçük değişimler dışında genel olarak etkilenmemiş kaldığını varsayar, ancak bu görüş Amerikan kültürünün yöresel ve sosyal sınıf bakımından büyük ölçüde çeşitli olduğunu hesaba katmamasıyla eleştirilir (Alba & Nee, 1997: 829-833).

Asimilasyonun tek yönlü çalışılmasında diğer bir ana görüş, Sandberg (1973) ve Gans (1973) tarafından popülerize edilen ve kaynağını Warner ve Srole'dan (1945) bulan düşünceyi tarif etmek için kullanılan "düz-hat asimilasyon" ("straight-line assimilation") kavramıdır. Düz-hat düşüncesi Gordon'un birbirini izleyen her kuşakla beraber tam asimilasyona daha fazla yaklaşılacağı ve evsahibi toplumuna alışmanın yeni bir aşamasını yaşayacağı imgelemesi açısından devinimsiz formülasyonuna, dinamik bir boyut ekler (Lieberson, 1973). Buna göre, her kuşak geniş toplum ve etnik grup ile ilişkisi içinde farklı durumlar ile karşılaşır ve bunlar için farklı uzlaştırma modelleri ortaya koyar. Düz-hat asimilasyon kavramını eleştirenler bunun yerine etnisitenin yeniden yaratma devresi ile işlediğini savunur (Glazer & Moynihan, 1970; Yancey, Ericksen & Juliani, 1976; Greeley, 1977; Conzen, 1992). Gans bu eleştirileri kabul ederek tanımını "engebeli-hat teorisi" ("bumpy-line theory") olarak değiştirir, ancak orijinal kavramın çekirdeğine, yani etnik değişimin arkasında kuşaksal bir dinamik bulunduğu ve bunun belki de teğetlerle asimilasyonun genel yönüne hareket ettiği düşüncesine bağlı kalır (Alba & Nee, 1997: 833-834).

Klasik asimilasyon yaklaşımları 1960'lı yıllardan başlayarak sorgulanmaya başlar. Bunun nedeni, Birleşmiş Devletler'e son zamanlarda gelen göçmen gruplarında klasik asimilasyon teorisinin önerdiği gibi ikamet uzunluğu ve birbiri ardından gelen kuşaklar ile beraber anaakım içine birleşmeye götüren tek bir sonuç yerine çeşitli farklı sonuçlar gözlenmesidir. Etnik farklılıkların kuşaklar boyunca sürebildiği örnekler saptanır. (Zhou, 1997: 978). Alba, asimilasyon kavramının geleneksel anlamı ile ilgili ana problemleri şöyle sıralar: Eski ve yeni göç dönemlerini birbirine bağlamakta zorlanması, Amerikan toplumunun homojenlikten uzak olduğunu ve göçmen etnisitesinin Amerikan toplumundan etkilenirken aynı zamanda onu etkileyebileceğini tanımaması. Bununla beraber Alba, çağdaş göçmenlere de uygulanabilir şekilde asimilasyonun tümüyle tek yönlü bir süreç olması gerektiğini ve her iki grupta da aralarındaki sosyal mesafeyi ve farklılıkları azaltacak değişimler yaratabileceğini savunur. Alba, asimilasyonu tartışırken göçmenlerin ona direnmeye çalışmalarına rağmen yer alabileceğini de tanımak gerektiğine dikkat çeker. Bu durum bireylerin sosyal konumlarını geliştirirken, tasarlamadan gelişen bir değişimdir (Alba, 1999: 7-8).

İsajiw (1990), etnik kimliğin çok yönlü bir fenomen olduğu ve etnik grup üyelerinin kimliğinin bazı yönlerinde oluşan değişimin mutlaka etnik kimliğin kaybedilmesi anlamına gelmeyeceği düşüncesini savunur.

"Etnik kimlik değişimi, kimliğin bütün toplumun kimliği ile uyumsuz formundan uyumlu hale yön değiştirmesidir. Etnik kimlik genel toplumsal kimlik ile bazıları daha az bazıları daha çok uyumlu çeşitli formlara sahip olabilir. Kimliğin bazı formları etnik arkadaşlığa veya endogamik evliliğe güçlü vurgu yaparken etnik dile veya geleneklere vurgu yapmayabilir..." (İsajiw, 1990: 34-35).

İsajiw, etnik kimliğin dışsal ve içsel yönlerini tanımlar ve bu iki tipin daima birbirine bağlı olduğunun varsayılmaması gerektiğini, birbirlerinden bağımsız olarak da değişebileceklerini ileri sürer. Buna göre etnik kimliğin dışsal yönleri gözlemlenebilen kültürel ve sosyal davranışlara başvurur. Bunlar; etnik bir dil konuşmak, etnik gelenekleri uygulamak; aile ve arkadaşlık gibi etnik kişisel bağlar kurmak; etnik kurumsal organizasyonlar, gönüllü etnik dernekler ve etnik organizasyonlara destek veren törenler içine katılmak gibi davranışlardır. Etnik

kimliğin içsel yönleri ise; ingeler, fikirler, tutumlar ve duygulara başvurur. İsajiw, bilişsel, moral ve etkisel olmak üzere kimliğin üç tip içsel yönünü tanımlar. Kişi kimliğin dışsal ve içsel yönlerinden birini diğerine göre daha fazla sürdürebilir (Isajiw, 1990: 36). İsajiw'in **Ethnic Identity Retention** (1990) adlı çalışmasının temel varsayımı "*etnik kimliğin bir kuşaktan diğerine sürmesinin etnik kimliğin her iki yönünün [içsel ve dışsal] veya bu yönlerin bütün elemanlarının aynı derecede sürmesini gerektirmediğidir*" (Isajiw, 1990: 37). İsajiw farklı kuşaklarda etnik kimliğin devamı durumunun etnisitenin mümkün olduğunca fazla elemanını kapsayarak yapılan karşılaştırmaları kullanan metodoloji ile çalışılması gerektiğini savunur (Isajiw, 1990: 49).

"Art arda gelen kuşaklarda etnik kimliğin sürmesi konusu ile ilgili problemde cevap, belirli bir durumda etnisitenin hangi elemanları ile çalışıldığına bağlıdır. Gözden geçirilen çalışmalar arasında bazıları etnik pratiklerin ve kültürel modellerin sürdürülmesi üzerine odaklanırken, bazıları organize edilmiş etnik topluluk içine katılım veya etnik grubun üyeleriyle etkileşim üzerine, bazıları ise öznel etnik kimlik üzerine odaklanır" (Isajiw, 1990: 49).

Klasik asimilasyon düşüncesine karşıtlık oluşturan ve etnisitenin çok yönlü bir fenomen olduğunu savunan çoğulcu yaklaşım, göçmenlerin kendi yaşamlarını, Amerikanlaştırma ve modernleştirme baskıları olmadan aktif olarak şekillendirdiğini savunur. Buna göre etnisitenin doğasında olan göç öncesi kültürel nitelikler yok olmak yerine kendilerini yeniden şekillendirir (Zhou, 1997: 981). 1970'lerin sonları ve 80'lerin başlarında "yeni etnisite" ("new ethnicity") araştırmacıları, asimilasyona rağmen etnik kimliğin bazı formlarının farklı derecelerde ikinci, üçüncü ve hatta sonraki göçmen kuşaklarda sürdüğünü kabul ederler. (Isajiw, 1990: 49). Etnik kültüre geri dönüş düşüncesini içeren "etnik diriliş" ("ethnic revival") tezlerinin yanı sıra (Glazer & Moynihan, 1970; Novak 1972), etnik kimliğin eski kültüre dönüşten çok, o kültürden sembol olarak bazı öğelerin seçilmesiyle ifade edildiğini öne süren tezler ortaya atılır (Stein & Hill 1977; Gans, 1979; Weinfeld, 1981; Steinberg, 1981; Alba, 1990; Waters, 1990).

Gans, *Symbolic Ethnicity: The future of Ethnic Groups and Cultures in America* (1979) adlı çalışmasında, "sembolik etnisite" ("symbolic ethnicity") kavramını ortaya atar. Bu çalışma 20. yüzyıl başlarında Avrupa'dan Amerika'ya "yeni göç" diye adlandırılan göç dalgası boyunca gelen Avrupalıların üçüncü ve dördüncü kuşakları üzerine odaklanır. Bu kuşaklarda etnik kimlikle ilişkilene alanları önceki kuşaklara göre daha fazladır, çünkü önceki kuşaklar etnik komşuluk, etnik arkadaşlık ve etniklerle birlikte çalışma ilişkileri ile daha fazla kendi içine kapalı iken üçüncü kuşağın içinde bulunduğu geniş toplumla teması daha yoğundur. Ancak üçüncü ve dördüncü kuşaklar kimliği ifade etmenin yaşamın diğer yönleriyle çatışmayacak kolay ve aralıklı yollarını ararlar. Sonuç olarak güç veya zaman tüketen kararları gerektiren etnik davranıştan ve sürekli uygulama gerektirecek kültürden veya aktif üyelik gerektiren sosyal organizasyonlardan kaçınırlar, bunun yerine etnik sembollerin kullanımına başvururlar. (Gans, 1979: 203). Sembolik etnisite düşüncesine göre etnisite, etnik kültürlerin ve grupların işlevlerinin azalmasıyla etkili işlevdense ifade işlev yüklenir.

"İfade işlevi davranış birçok form alabilir, ancak sıklıkla sembollerin -ve mitler yerine işaretler olarak semboller- kullanımını gerektirir. Etnik semboller çoğunlukla eski etnik kültürden alınan bireysel kültürel pratiklerdir; bunlar sözkonusu kültürden 'özetlenmiş'lerdir ve orijinal yerlerinden çekilmiş, sözcüksel onların dublörleri haline getirilmişlerdir. Üçüncü kuşağın kimliğin peşine düşmesini tanımlamak için eğer bu etiket uygunsuzsa ben 'sembolik etnisite' terimini öneririm" (Gans, 1979: 204).

Gans'ın hipotezi üçüncü kuşak Amerikalı göçmenlerin kendi etnik kültürlerine gittikçe azalan ilgi gösterdiklerini ve bunun yerine etnik kimliklerini kendilerini "etnik hissetme" yolu ile sürdürecektir. Çünkü eski etnik kültürler eski ülke ile bağlardan yoksun olan ve buna ihtiyaç duymayan üçüncü kuşak etnikler için yararlı bir işlev oluşturmaz (Gans, 1979: 201-202). Kimlik ile Gans, "rol davranışlarına eşlik eden sosyopsikolojik öğeleri ve bugün insanların diğer rollerinin yanında saydığı atfedilmiş rolden çok gönüllü rolü olan etnik rolü" kasteder (Gans, 1979: 2002). Gans, insanların ilgisinin giderek kültürel pratikler veya grup ilişkilerinden çok kimlikle ilişkili olduğu için, bu kimliği onlara en iyi uyan şekilde ifade etmenin yollarını aramada özgür olduklarını, böylece gönüllü veya bireyci etnisite olasılıklarının kapılarının açıldığını belirtir. Gans, etnik kimliğin ifade edilme yollarının çok çeşitli olabileceğini ve son noktada soyut

ortaklaşmalarla ilişki kurma yoluyla ifade edilebileceğini belirtir. Bu ortaklaşmalar mitsel veya gerçek, çağdaş veya tarihsel olabilir (Gans, 1979: 204). Sembolik etnisite gruplar arasında işler durumda olan bir ağ gerektirmez ve uygulanabilir kültüre ihtiyaç duymaz, ancak bu uygulanabilir kültürden daha az önemli olduğu anlamına gelmez. (Gans, 1979:209). Bunun yanında etnik kimliği ifade yolları çoğunlukla daha önceki kuşaklardan ve daha eski etnik kültürden alınan ve bireysel kültürel pratikler haline getirilmiş etnik sembollere başvurur. Bu semboller “...söz konusu kültürden ‘özetlenmiş’lerdir ve orijinal yerlerinden çekilmiş, sözgelisi onların dublörleri haline getirilmişlerdir” (Gans, 1979: 204).

Benzer şekilde Waters, etnisitenin birey tarafından kendi iradesiyle başvurulmuş öznel bir kimlik haline geldiğini belirterek, kişinin kendini belirli bir etnik grubun üyesi olarak düşünmesi için yapacağı tek şeyin uygun sembolleri öğrenmek olduğunu belirtir. Sembolik etnisitenin seçeneklerinin kişinin soyundan gelen öğeler arasından seçimler içerdiğini ve bunları ne kadar yaşamlarının bir parçası yapacağını seçilebildiğini vurgular ve etnisitenin bu seçici doğası için “etnik seçenek” (“ethnic options”) terimini kullanır (Waters, 1990: 92-167). Alba da, etnik kimliği kişinin etnik kökenine karşı öznel yönelmesi olarak ele alır (Alba, 1990: 25).

Sosyologlar yeni etnisite akımı içindeki çalışmalarında odaklarını, ortaklık olarak “etnik grup” çalışması yerine bireyin “etnik kimliği”ne doğru değiştirir. Etnik kimliğin “başlangıçta varolan otomatik bir etiketleme olmaktan uzak dinamik ve karmaşık bir sosyal fenomen” olduğu görüşü kabul edilir. (Waters, 1990: 17). Asimilasyonun çok yönlü bir süreç olduğu ve bu süreç içinde etnik kimlikle asimilasyonun birbirinden bağımsız olarak işleyebileceği düşüncesi yaygınlaşır.

Keefe (1992), etnisitenin sembolik boyutlarını anlamada etnik kimlik teriminin daha kullanışlı olduğunu ve sembolik boyutların kültürel ve sosyal boyutlardan analitik olarak ayrılması gerektiği düşüncesini öne sürer. Keefe etnisiteyi kültürel, yapısal ve sembolik boyutları arasında ayırım yaptığı bir model içerisinde ele alır. Bu modele göre, etnisitenin kültürel boyutu “etnik kültür” (“ethnic

culture”) olarak adlandırılır; bu boyut bir grubu diğerlerinden ayıran davranış ve inanç modellerine gönderme yapan etnisite bileşeni olarak tanımlanır ve bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan farklı özellik modellerini içerdiği belirtilir. Etnisitenin yapısal boyutu “etnik grup üyeliği” (“ethnic group membership”) olarak adlandırılır ve geniş toplum içindeki sosyal grupların karşılığına gönderme yaparak bireylerin temas içinde olduğu insan ağı ve bu ağ içerisindeki etnik ilişkileri içerir. Sembolik etnisite “etnik kimlik” (“ethnic identity”) başlığı altında ele alınır ve etnik tanımlama ve algılanan kültürel farklılıkları vurgular. Etnik kimlik şunlardan oluşur: etnik gruplar arasındaki farklılıkları algılama; bir etnik grup ve kültürel mirasa ilişik olma ve gurur duygusu, kişinin kendi etnik grubuna karşı önyargı ve ayrımcılık algılaması (Keefe, 1992: 35-37).

Keefe (1992) etnik kimliğin, etnisitenin ölçülebilir bir farklı boyutunu oluşturduğunu saptar. Etnik gruplara ve kültürlere ilişik olma ve onların algılanması alanı olarak etnik kimlik, etnik kültürel mirastan ve etnik grup üyeliğinden ayrıt edilir. Başka bir deyişle, etnik kimlik etnik gruplarla ilgili temel araştırma ve politikalarda bağımsız değişken olarak düşünölmelidir. (Keefe, 1992: 42-43). Keefe’e göre bir etnik grubun sembolik kültür özelliklerini bulundurması, etnik grupların ölümünden çok kararlılığını ve devamını etkiler. Başka bir deyişle dışevlilik ve anadilin kaybolmasını içeren asimilasyon süreci içinde, etnik kültürün sembolik hale gelmesi grubun devamını sağlama çabasının bir göstergesidir (Keefe, 1992: 37).

Alba’nın sembolik etnisite düşüncesi, sembolik süreçleri daha pozitif ışıktta algılayan Keefe’ninkiyle karşılaştırıldığında etnik özelliklerin yokluğunu temsil eder. Keefe ve Alba etnik kültürü –bir kültürel grubu diğerlerinden ayıran inanç ve davranış modelleri olarak tanımlar. Bu davranış ve inançların göstergelerinin olmaması Gans ve Alba tarafından grup kimliğinin “sadece sembolik” hale gelmesi olarak yorumlanırken, Keefe tarafından daha geniş çok kültürlü ulus içinde hayatta kalmanın temel ögesi olarak kültürün kabuğu, dış görünüşü olarak algılanır. Keefe, kültürün “sadece sembolik” yönünün değersiz olmadığı, onun yaşamasını sağladığı görüşünü savunur (Spratt, 1994).

Problem Tanımı:

Pomak topluluklarında “pesne” olarak adlandırılan vokal pratiğin, kimliğin “Pomaklık” yönünü oluşturan bir elemanı olarak yer aldığı görülür. Bu çalışmada, günlük yaşam içinde performatifliğini kaybetmiş olan pesne pratiğinin sembolik bir kültüre dönüşmesi ve etnik kimliği sürdürmedeki rolü araştırılır. Pesne pratiğinin, ortak belleğin iliştiği bir yapı olarak topluluklar arasında ortak bir kimlik çatısı altında tanımlanmada nasıl çalıştığı incelenir. Çalışmada sembolik kültürün, etnisitenin kaybolması yerine grubun devamını yansıttığını öneren Keefe'nin etnisite modeli (1992) benimsenir. Asimilasyon süreci içinde etnik kültür işaretlerinin kaybolmasının, etnik kimlikle tanımlanmayı engellemeyeceği varsayılır.

İncelenen topluluklarda üçüncü kuşak üyeleri kendilerini “ihtiyarlar”, dördüncü kuşak üyelerini ise “gençler” olarak tanımladıklarından dolayı, tez boyunca üçüncü kuşak üyeleri için “ihtiyarlar”, dördüncü kuşak üyeleri için “gençler” terimleri kullanılacaktır. İhtiyarlar; okullu olmayan, birincil dil olarak Pomakça'yı kullanan, ekonomik geçimlerini yaşadıkları köy alanı içindeki kaynaklardan elde eden gruptur. Öte yandan gençler; okullu olan, birincil dil olarak Türkçe'yi kullanan, modernleşme isteği doğrultusunda ekonomik geçimlerini elde etmede ağırlıklı olarak köy dışındaki iş alanlarına yönelen grubu oluşturur.

Birinci bölüm, çalışma kapsamında ele alınan pesne dağarının metin ve ezgi analizleri ve bu analizler doğrultusunda köylerin sahip olduğu pesne dağarları arasında yapılan karşılaştırmalar sonucu elde edilen bulgulardan oluşur. İkinci bölümde topluluk üyelerinin pesne pratiğine ilişkin geliştirdikleri estetik beğenide vurguladıkları elemanlar incelenir ve bu elemanların topluluk üyeleri arasında ortak bellek oluşturmadaki rolü araştırılır. Üçüncü bölümde pesne pratiğinin bağlamı ve sembolik kültür olarak şekillenme süreci ve kuşaklar arası iletimi konuları ele alınır.

Pomaklarda Köken ve Kimlik

“Pomak” kelimesi Slavca “pomaçi” (“yardım etmek”) fiilinin “pomagaçi” (yardımcı”) şeklinden gelir (Kanitz, 1882: 182). İslam Ansiklopedisi’nde yer alan tanıma göre Pomaklar, “*Balkanlarda Pomakça konuşan Müslümanlara verilen addır*” (Adıvar, Arat, Ateş, Kafesoğlu, Yazıcı, 1964: 572). Bu tanım Pomak kimliği ve kökeninin dil temelli ve din temelli olmak üzere birbiriyle çakışan yorumlarla tartışılmasına zemin hazırlar. Sözelimi Bulgarlar, Pomakça’nın Slav dili ile olan yakınlığına dayanarak Pomakların Balkanlar’da üstünlük sağlayan Osmanlılar tarafından sonradan Müslümanlaştırılan “Bulgar Müslümanlar” olduğu görüşünü savunurlar. Öte yandan Türkler, kimliğin din temelli yönünü esas alarak Pomakları Kırım Türkleri’nin neslinden gelen “Pomak Türkleri” olarak tanımlarlar. Pomakların köken ve kimliklerinin çok anlamlılığı, içinde yaşadıkları her bir ulusun onları kendilerine mensup gösterme doğrultusunda yorumlamalarını mümkün kılar.

Brunnbauer (1998), Pomak kimliğinin yapılanmasında tarihin kullanılmasının rolü üzerinde durur. Bu, topluluk kökeni hakkındaki çeşitli hikayeleri, tarihleri anlatma yoluyla topluluğun çeşitli kimlik versiyonlarının şekillenmesi ve empoze edilmesi yoluyla olur. Bulgar bağlamında söz konusu empozeler 1878’den sonra ulus-devlet ve onun kuruluşları tarafından oluşturulmuş Bulgar milliyetçi kampanyaların yürütülmesi ile gerçekleşmiştir. Pomaklar 1878’den sonra Bulgaristan’ın genişleme ve büyüme hedeflerinin içinde olan başlıca bölgelerde (Pirin ve Rodop bölgelerinde) yaşadılar. Bu bölgeler birinci Balkan Savaşı’ndan (1912) sonra Bulgaristan tarafından yeniden kazanılan bölgelerdi, ve Bulgar politikacıların baş amaçları konumundaydı. Pomakları Bulgar olmaya deklare etmek için milliyetçi tarihçiler tarafından baskıcı İslamcılık tarihi ortaya sürüldü. Pomakların zorla dinlerinin değiştirildiği, buna karşın onların Bulgar dilini korumuş oldukları ve Bulgarlıklarını devam ettirdikleri iddia edildi. Bulgarian Academy of Science tarafından 1958’de yayınlanan **On the Past of the Bulgarian Muhammedans in Rhodopes** adlı kitapta Nikolai Thodorov ve Vera Mutafeheieva, Bulgaristan’da geniş çaplı İslamlaşmayı iki ana dalgada tanımladı. Buna göre birinci dalganın, on altıncı yüzyılda 2. Sultan Selim döneminde Ege’den Bosna’ya uzanan

bölgeyi etkilediği, ve ikinci dalganın 4. Mehmet döneminde Osmanlı-Venedik savaşında Yeniçeri ordusunu kumanda eden Mehmet Köprülü tarafından yönetildiği ve Rodop bölgesini de içine alarak geçtiği yerler boyunca İslam'ı kabul ettirmek için zor kullanmasıyla gerçekleştiği bildirildi. Daha sonra Komünist parti ayrı Pomak kültürünün bütün göstergibilimsel temsillerini yıkmayı amaçlamış, bu doğrultuda "Yeniden Doğuş Süreci" ("Process of Rebirth") içinde ilki 1912'de olmak üzere 1938-1944, 1962-1964, 1971-1972'de yönetsel kurallar, ordu, polis kuvvetleri ve askeri birliklerin desteği ile Pomakların Hıristiyanlaştırılmasını içeren din ve isim değiştirme kampanyaları düzenlemiştir (Konstantinov, 1992; Konstantinov & Alhaug, 1995:25; Brunnbauer, 1998: 3-4).

Pomakların İslama adapte olmaya zorlanmış Hıristiyan kökenli olduklarını iddia eden resmi ulus-devlet teorisini yansıtan hikayelere karşın, bunu kabul etmeyen alternatif versiyonlar bulunur. Türk bağlamında Pomak Türkleri'nin on birinci yüzyılda Vardar Makedonya'sı ve Rodoplar'a yerleşmiş olan Kuman Türkleri'nin torunları olduğu ileri sürülmektedir. Kuman Türkleri, on birinci yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan, Ukrayna ve Romanya üzerinden Balkanlar'a inmeye başlamışlardır. Bizans devlet yöneticileri on-on üçüncü yüzyıllarda bir taraftan Slavların, diğer taraftan Latinlerin Batı Trakya ile Rodoplar ve Makedonya eyaletleri üzerinde ciddi bir hakimiyet kurmalarını önlemek için Anadolu'dan, bilhassa Konya'nın bazı kesimlerinden birçok Türk kabilelerini bu yörelere götürüp iskan etmişler, iskan edilen Yörük-Türkmen grupları bu yörelerdeki Kuman Türkleri tarafından saygı ve sevgi ile karşılanmışlardır. Anadolu'dan iskan edilen Türk-Müslüman gruplar ve bunlarla gelen birçok Türkmen babası, Şeyh, Derviş ve Abdal gibi İslam dininin misyonerleri durumunda olan kimseler, yukarıda adı geçen bölgelerde yaşayan Kuman Türkleri arasında İslamiyet'in yayılmasında da etkin rol oynamışlardır. Bu senaryoya göre Rodoplar, Pirin Makedonya'sı ve diğer bölgelere yerleşen Kuman Türkleri arasında İslamiyet, büyük ölçüde Osmanlıların Balkanlar'ı fethetmesinden önce yayılmıştır. Bu nedenle Osmanlı Türkleri 1358'de Edirne üzerinden Rodoplar'a sefer hareketine giriştiklerinde bu bölgeye asırlar önce yerleşmiş olan Kuman Türklerini karşılarında Müslüman olarak bulmuşlar, onlar da Anadolu'dan gelen Türk Müslüman kardeşlerine öncülük yapmışlardır. Bu yardımcı görevini

üstlendiklerinden dolayı Balkanlı Slavlar, Kuman-Türk Müslümanlarına “pomagaç” (“yardımcı”) adını vermişler ve zamanla bu sözcük “Pomak” şeklini almıştır (Memişoğlu, 2001: 19-21). Bu teori, Bulgar versiyonunda söz edildiği gibi Pomakların Osmanlı döneminde Müslümanlığı kabul etmeye zorlandıkları iddiasını çürütür niteliktedir.

Türk bağlamındaki diğer senaryolardan birinde, Pomaklar on dördüncü yüzyılın ortalarında Osmanlı işgalinden hemen sonra Balkanlar’da özellikle Rodoplar’da yerleşmiş göçebe Anadolu köylüleri Yörüklerin torunları olarak sunulur. Bir diğerinde Pomakların Bulgar kadınlarla evlenmiş Türk (Osmanlı) askerlerinin nesli olduğu ileri sürülür. Bu teori milliyetin kan yoluyla erkekten, dilin kadından çocuğa geçtiği varsayımı üzerine oturtulur. Bir diğer senaryoya göre Pomaklar Batı Anadolu’dan gelmiştir, bunun için Anadolu ve Rodop köylerindeki isimler arasındaki benzerlikler ispat olarak gösterilir. Pomakların kökenine dair oluşturulan popüler teorilerin listesi devam ettirilebilir (Brunnbauer, 1998:6).

Pomakların kökeni ve kimliğine dair ortaya atılan dil veya din temelli tanımlamalara üçüncü bir alternatif olarak Pomaklar kendilerini yalnızca “Pomak”, “Müslüman” v.b. olarak tanımlamayı seçerek ayrı bir Pomak etnik bilinci oluşturabilirler. Brunnbauer, Pomak kimliğinin bir akış içinde olduğunu, ancak “kimlik-yapıcıların” diğer bütün olası olanları dışarıda bırakacak tek bir kimlik empoze etmeye çalıştıklarını belirterek, bunların gerekirse devletin kuruluşlarını kullanma yoluyla (tarih kitapları, propaganda, vs.) olaylar icat edebileceklerini ve bunları popüler bilgi haline getirebileceklerini belirtir. Bu olgular kimlik tartışmasını kimliğin sosyal olarak belirlenen yapılar olduğu yönüne çeker. Kimliği sosyal, kültürel ve bireysel kararlar şekillendirir. Pomakların kendilerini tanımlamaları çoğunlukla davranış ve iletişimde buldukları belirli bağlamlar ile ilişkilidir. (Brunnbauer, 1998: 5-6). Bu çalışma özelindeki Pomak topluluklarında kimliğin ele alındığı bağlam bir sonraki alt başlıkta incelenecektir.

On dokuzuncu yüzyılın başlarına doğru Pomakların büyük bir kısmı Rodoplar ile doğu Makedonya arasında yerleşmiş idiler; bunun haricinde bugünkü Bulgaristan sınırlarına göre Lofça, Plevne ve Rahova, Filibe çevresinde ve eski Selanik, Manastır, Kosova ile İşkodra illeri dahilinde küçük gruplar halinde bulunmakta idiler. 1878 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında bulunan topraklarda yaşayan Pomakların nüfusu hakkında verilen rakamlar tahminden ibarettir. 1874 yılında Jirecek'in "Geschichte der Bulgaren" adlı kitabında elde ettiği istatistiklere göre Lofça ve Plevne'de 100.000, Rodoplarda 22.002, ve Selanik'ten Vardar boyunca Moglena, Prespa ve yukarı-Dibre'ye kadar uzanan yerlerde olmak üzere toplam 500.000 Müslüman bulunduğu, ancak bunların bir kısmının Türkçe konuştuğu belirtilir. 1880'de yapılan diğer bir istatistiğe göre (Altuğ, 1959) Bulgaristan'da 400.000 Pomak bulunur (Adıvar, Arat, Ateş, Kafesoğlu, Yazıcı, 1964: 574-575).

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı dolayısıyla Osmanlı Hükümeti Tuna boylarındaki şehirlerde bulunan Müslümanların bir kısmını tahliye ederek İstanbul, Edirne ve Selanik civarına nakleder. Bu arada bu bölgede bulunan Pomakların bir kısmı da Anadolu'ya geçer (Bıyıkoğlu, 1955: 28). Ayastafanos anlaşması (3 Mart 1878) ve Berlin anlaşması ile Sofya merkez olmak üzere Balkanlar ile Tuna arasında bir Bulgar prensliği kurulur ve merkezi Filibe olmak üzere doğu Rumeli ili kurulunca Pomakların yerleştikleri eski toprakların sınırları büyük bir değişikliğe uğrar (Adıvar, Arat, Ateş, Kafesoğlu, Yazıcı, 1964: 575).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki egemenliğini kaybetmeye başlamasıyla burada bulunan Müslüman nüfusun (Pomak, Türk, Roman) Türkiye'ye göç hareketi başlar. Bu göçler üç büyük kitlesel hareket içinde olur. İlki 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması ve yeni sınırların belirlenmesiyle; ikincisi 1912- 1913 Balkan Savaşları sonucu Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Bulgaristan'ı içeren Balkanlar'ın siyasi haritasının önemli ölçüde değişmesiyle; üçüncüsü Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan arasında imzalanan Lozan Antlaşması (30 Ocak 1923) sonucu hazırlanan "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne ilişkin

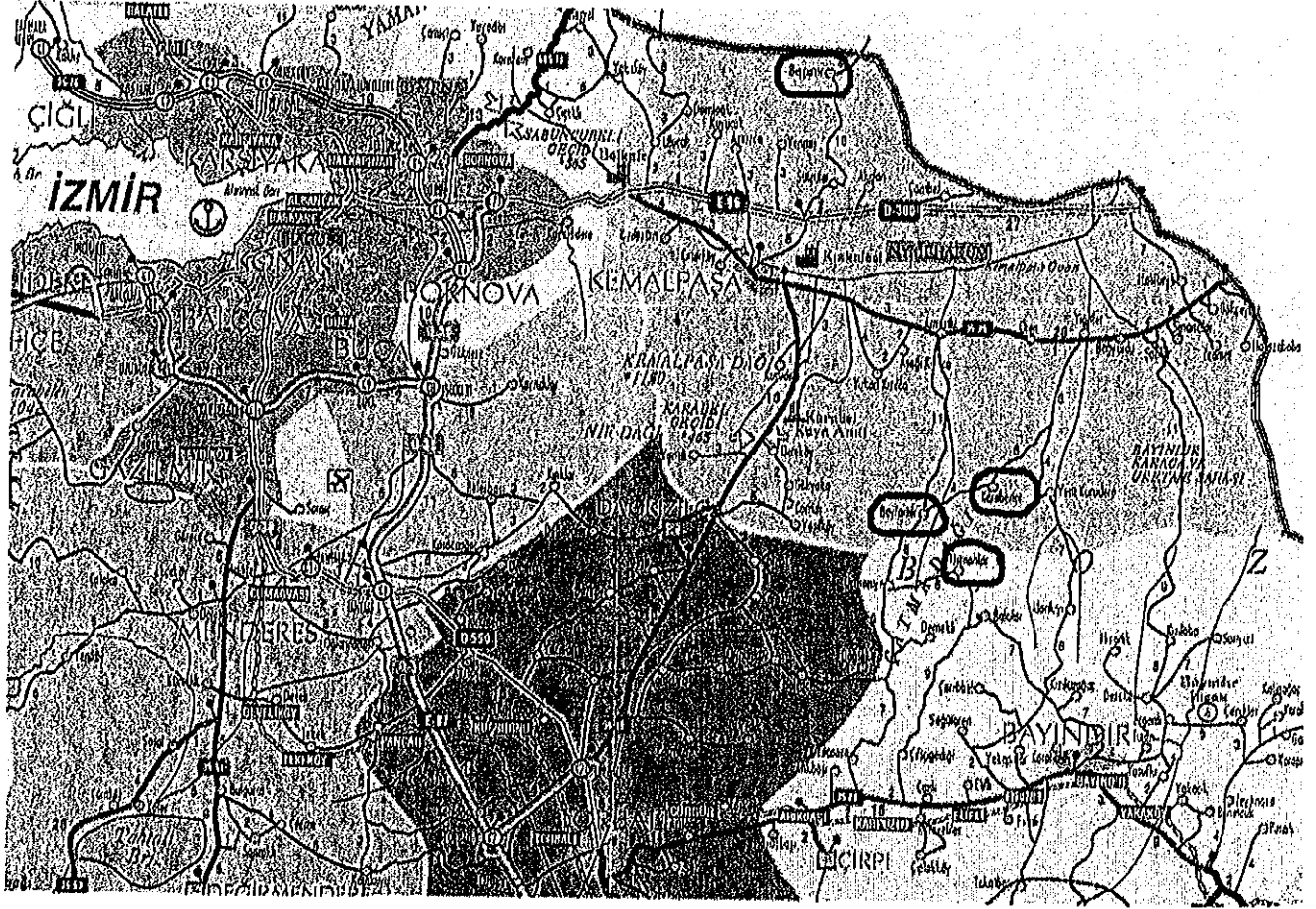
Sözleşme ve Protokol"ile oluşur (Yükselsin: 2000). Bulgaristan'daki Pomakların Balkanlar'da kritik sınır bölgesinde bulunması periyodik olarak (1912-1913, 1938-1942, 1962-1964, 1971-1974) isim ve din değiştirme kampanyaları ile baskı görmeleriyle sonuçlanır ve göç hareketlerinin kitleselleşmesine neden olur.

Pomaklar, Bulgaristan'ın dışında Yunanistan, Makedonya, Türkiye ve Arnavutluk ve Sırbistan'da yaşarlar. Bulgaristan'da Pomaklar bugün, Mesta vadisi ve Rodop dağları içindeki bölgelerde (Paşmaklı, Blagoevgrad, Pazarcık, Kırcaali) yoğun olarak yaşarlar. Daha küçük Pomak toplulukları Lovech kasabasının ve Veliko Turnova yakınındaki Zlatarica çevresindeki birkaç küçük köyde bulunurlar. 1989'da Bulgaristan İçişleri Bakanlığı'nın verdiği bilgilere göre Bulgaristandaki Bulgar Müslümanların nüfusu, ülke nüfusunun %3'lük bölümünü oluşturur ve 268.971'dir (Konstantinov&Alhaug, 1995: 24). Pomakların %90'ından fazlası Rodop'un güneyinde ve çoğunlukla dağlık alanlarında yaşarlar. Pomaklar geleneksel olarak dağ çobanları ve çiftçidir.

Kemalpaşa ve Bayındır Pomakları

Bu çalışma, İzmir ili sınırları içinde bulunan Bayındır'a bağlı Çınardibi (eski adı Osmanlar), İzmir Kemalpaşa'ya bağlı Bayramlı, Kamberler ve Beşpınar köylerinde 2002-2007 yılları arasında yapılan alan çalışması üzerine kurulur. Söz konusu Pomak toplulukları "93 Harbi" diye bilinen, Pomakların Türkiye'ye ilk göç hareketi (1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı) içinde yer alarak Bulgaristan'ın Filibe ve Kırcaali bölgelerinden göç ederek İzmir civarındaki dağlık bölgelere yerleşen topluluklardır. Bulgaristan'da geleneksel olarak dağlık bölgelerde yaşayan Pomak topluluklarının, Türkiye'ye geldikten sonra ilk olarak Karşıyaka ve Manisa Koldere mevkisine yerleştirilmelerine rağmen toplulukların buralardan ayrılarak bugünkü dağlık alandaki konumlarını seçmiş olmaları dikkat çekicidir. Aşağıda söz konusu köylerin konumu, nüfusu, geçim kaynakları, ulaşımı hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Çınardibi Köyü, İzmir Bayındır'a bağlı olup Bayındır'dan 18 km. uzaklıktadır. Nüfusu 1250'dir. Kirazcılık, bağcılık, bahçecilik, büyükbaş hayvancılık yapılır. Hindi ve tavuk çiftlikleri, süt toplama ve soğutma merkezi, tarımsal soğutma binası bulunur. Elde edilen ürünler çeşitli şirketlere, pazarlara satılır. İzmir ve Kemalpaşa'daki fabrikalarda servislerle çalışmaya gidenler bulunur. Köy, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne üyeliği bünyesinde sağlanan ödeneklerden faydalanır. Köyde cami, okul, kasap, bakkal, tuhafiyeci, lokanta, fırın, hırdavatçı bulunur. Okulun yemekhanesi ve tek odalı misafirhanesi vardır. Ulaşım okul ve iş servisleriyle, kasalı motorlarla, az sayıda özel araçlarla sağlanır.

Kaynak: Turizm Bakanlığı İzmir İli Haritası.

Şekil 1. Beşpınar, Kamberler, Bayramlı ve Çınardibi (eski adı Osmanlar) Köyleri'nin Bölgesel Konumu

Kamberler Köyü, İzmir Kemalpaşa'ya bağlı, Yiğitler'den 13 km. uzaklıktadır. Nüfusu 300'dür. Başlıca kirazcılık, bağcılık, bahçecilik yapılır. Elde edilen ürünler pazarcılara, çeşitli firmalara satılır. İki tane tavuk çiftliği bulunur. Köyden fabrikalarda çalışmaya giden bulunmaz. Köyde cami, bakkal bulunur. Ulaşım okul servisiyle, kasalı motorlarla, az sayıda özel araçla sağlanır.

Bayramlı Köyü, İzmir Kemalpaşa'ya bağlı, Armutlu'dan 12 km. uzaklıktadır. Nüfusu 150'dir. Kirazcılık, bağcılık, bahçecilik yapılır. Elde edilen ürünler az miktarda alıcılara satılır, çoğunlukla kış için saklanıp tüketilir. Ulaşım okul servisiyle, kasalı motorlarla, az sayıda özel araçla sağlanır.

Bespınar Köyü, İzmir Kemalpaşa'ya bağlı, Sütçüler'den 20 km. uzaklıktadır. Nüfusu 200'dür. Başlıca kirazcılık, çiftçilik, küçükbaş hayvancılık yapılır. Elde edilen ürünler pazarcılara, toptancılara satılır. Cami, bakkal bulunur. Ulaşım okul servisiyle, kasalı motorlarla, az sayıda özel araçla sağlanır.

Topluluğun kimlik formülasyonu, Pomaklık etnik bilincinin, Müslümanlık bağlamında Türklükle bağdaştırılması yoluyla şekillenir. Topluluk üyelerinin kendilerini "Türküz Elhamdülillah" ifadesiyle tanımlamasının yanında Türklük kökenini işaret eden köken hikayelerine inanma eğilimleri, içinde yaşadıkları toplumla entegre olma yönünde kültürleşmelerine zemin hazırlar. Devlet tarafından köylere yol yaptırılarak ulaşımın kolaylaştırılmasını; okul açma veya taşımacılık yoluyla eğitim-öğretimin sağlanmasını, televizyon vericilerinin kurulmasını işaret eden 1980'li yıllarla beraber başlıca evlenme ve geçim modellerinde değişim, dil değişimi, giyim-kuşamda, beslenme şekillerinde değişim ve göç edilen toplumdaki edinilen kültürel modellerin benimsenmesi yoluyla kültürel değişim yer alır.

Köken Hikayeleri

Topluluk üyelerinin kökenlerine dair benimsedikleri bilgileri, kişilerin bireysel merakları sonucu Türkçe yazınından okuması ve kulaktan kulağa yayılması yoluyla edindiği ve bunların zamanla topluluk içinde yaygınlaştığı saptanır. Buna göre, Pomakların Orta Asya'dan Konya-Karaman'a geldiği, buradan da Osmanlı

İmparatorluğu'nun Bulgaristan'da aldığı topraklara yerleştirildikleri bilgisi benimsenir. "Yardımcı" anlamına gelen "Pomak" kelimesinin kaynağı, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Balkanlar'da ilerleyen Osman Gazi'nin kaybetmek üzere olduğu bir savaşta Pomakların, onun ordusuna katılarak savaşı kazanmasını sağlaması üzerine, Osman Gazi'nin "yardımcılar" olmasaydı bu savaşı kazanamazdım demesinden aldığına inanılır.

Topluluk üyeleri arasında kendilerinin Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelişlerinin göç değil, aslında mübadele yolu ile olduğu, Bulgaristan'a önceden Türkiye'den gidildiği daha sonra devletler arasındaki anlaşmayla geri gönderildiklerine inananlar bulunur. Ancak sözü geçen mübadele tarihte, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ile savaşı kazanan İtilaf devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya) ve Yunanistan arasında 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması sonrasında saptanan yeni sınırlar sonucu yapılmış ve Müslüman nüfusun üçüncü göç hareketi içinde yer almıştır. Öte yandan çalışmanın konusu olan Pomak toplulukları ise 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonraki birinci göç hareketi içinde Türkiye'ye gelmiştir.

Topluluk üyelerinin belleğinde Bulgaristan'dan geliş sebebi olarak dedelerinden duyarak edinilen bilgiler de bulunur. Bu bilgiler göç öncesinde insanlara çok eziyet edilmiş olduğunu, namaz kıldırmadıklarını, zulüm ve savaştan kaçılmış olduğunu vurgular.

Evlenme Modelleri

Pomak köylerinde dışarıya kız verme özellikle 1980'li yıllardan itibaren yaygınlaşarak devam etmektedir. Bunda kızların evliliklerinde belli bir ekonomik seviye gözetmeleri ve köyde yaşamanın getirdiği zorluklardan kaçınmaları etkili olmuştur. Kızların daha iyi yaşam standartlarını elde etmek için köy dışından evlenmeyi istedikleri görülür ya da köyden biriyle evlenmeleri durumunda erkeğin aynı koşulları köyde hazırlaması beklenir. Eskiden evliliklerin askere gitmeden önce yapıldığı anlatılırken şimdi evliliklerin maddi olanakların

sağlanamamasından dolayı 30-35 yaşını bulduğu söylenir. Evlenme konusu ile ilgili konuşmalarda şehirdeki yaşama koşullarına sahip olma isteği ön plana çıkar:

"Eskiden bu ev, mobilya üzerlne şey yoktu, ama şimdi şehirdeki şey ne varsa hepsini düzmeden evlenmek yok, o da yetmiyomuş gibi altınını yapcak, hepsini tam teçizat yapcan, hava gazı para, ondan sonra bu mobilya yeni çıkmış bunu alcan, son sistem olacak, hepsi içinde olacak, her tarafı fayans, karo olacak, mermert olacak hep son sistem" (EK 1.4.).

"Evlenme konularına gelelim, kız vermezler yani, köydeki kızlar da gelmiyo, şehre kaçıyo, ben köyden oğlan almıcam şehirden alcam, e biz de diyoız şehre gidelim bi iş kuralım, çalışıp bi yerde bi emekl şeyimizi düşündük yani daha rahat olduğu için. Şehirdeki ortamı değiştirtir yani, gezme olayı. Şimdi devamlı burdasın fazla gezdiğin yok, ben böyle durmam diyo, gitcem şehre bi simit satarım, daha doğrusu hiç olmazsa gezer tozarım demek yani" (EK 1.4.).

İncelenen Pomak köyleri arasında nüfusu en kalabalık olan ve köy içerisindeki ekonomik kalkınması diğer köylere göre daha iyi durumda olan Çınardibi köyünde, daha rahat yaşam koşullarında yaşamak isteyen kızların şehirden kişilerle evlenmeyi tercih etmelerinin yanı sıra, erkeklerin kendi köylerinde evlerini yapıp kendilerinden istenen şartları yerine getirmesi durumunda köyde yaşamaya devam etmelerinin yaygın olduğu görülür. Öte yandan Çınardibi köyüne göre daha az nüfusa sahip ve kendi içlerinde ekonomik kalkınması daha yetersiz olan Beşpınar, Kamberler ve Bayramlı köylerinde kızların şehirden kişilerle evlenmesi durumunun daha yaygın olduğu görülür. Beşpınar köyünde kızların çoğunun evlenmek için şehre gitmesi sonucu köydeki erkeklerin de Manisa'nın köylerinden çok sayıda kız aldıkları belirtilir. Kamberler ve Bayramlı köylerinde de şehire kız gönderme yaygın olmakla beraber, köyün içinden evlenenlerin kendilerine yakın olan Armutlu ilçesinden arsa alıp ev yaptıkları ve orada oturmayı tercih ettikleri belirtilir. Pomak köylerine dışarıdan gelen kızlar genellikle kendi yaşadıkları yerlerde daha kötü ekonomik koşullara sahip olanlardır.

Geçim Modelleri

Geleneksel olarak çoban ve çiftçi olan Pomaklar Türkiye'ye yerleştikten sonra bu iş alanlarını devam ettirmiş, ancak 80'li yıllarla beraber hayvancılık giderek azalmıştır. Bugün yaygın olan geçim alanları kirazcılık ve bağcılıktır.

Köylerde tavuk çiftlikleri bulunur, küçük baş hayvancılık yapılır. Elde edilen ürünler pazarlara, çeşitli ihracatçı, ithalatçı firmalara satılır.

Çevredeki fabrikalarda, kamu kuruluşlarında çok sayıda çalışan bulunur. Geçim modellerindeki değişim, içinde yaşanan toplumun sağladığı fırsatlardan yararlanma isteğiyle beraber modernleşme isteği doğrultusunda oluşmuştur. Kişilerin şehirde çalışma ya da yaşama isteklerinin nedeni sorulduğunda sigortalı çalışarak devlet güvencesi altında olma, daha rahat koşullarda çalışma ve kentli yaşamına özenme konuları ön plana çıkarken, daha fazla para kazanma isteğinin geri planda kaldığı dikkati çeker.

"Daha rahat oluyo herşey şehirde. Mısal şöyle, dışardan geliyo adam, zengin, takım elbise, kravat falan. Adam özeniyo yani, özendiği zaman belli köy yerinde siyah ayakkabı ya da normal bi elbise. Dışardan gelen adam süslü püslü, a diyosun bu adam fabrikada çalışıyo, Cumartesi Pazar tatil misal, o şekillen gençler dışarı kaçıyo, özendik yani, sigortamız olur, fabrikaya gidertz daha rahat" (EK 1.16.).

İncelenen köyler arasında nüfusça en kalabalık olan Çınardibi köyünde erkek ve kadınlar servislerle fabrikalara çalışmaya giderler, şehirdeki çeşitli işlerde çalışmak yaygındır. Çınardibi köyünde yaşayanlar yatırımlarını yine kendi köylerinde yaptıklarından dolayı burada şehire göç diğer köylere göre daha azdır. Öte yandan Kamberler, Beşpınar ve Bayramlı köylerinde ise köyde yaşayıp köy dışında çalışanlar Çınardibi köyüne kıyasla daha azdır, ancak dış evlilikler ve şehire göç daha fazladır. Bunun nedeni şehirde yaşama koşullarının köyde yaratılması yerine, şehire giderek elde edilmesinden kaynaklanır.

Bayramlar

Topluluğa ait yıllık takvim gözlemlendiğinde kutlanan bayramların dini bayramlar, resmi bayramlar ve Hidrellez bayramından oluştuğu görülür. Topluluk üyelerinin anlatımlarında Hidrellez bayramının, Kurban ve Ramazan bayramlarının ve resmi bayramlar arasından 29 Ekim Cumhuriyet bayramının ön plana çıkarıldığı saptanır.

Pomakça "Gergüvden" olarak anılan Hidrellez bayramı, her yıl 6 Mayıs'ta kutlanır ve baharın gelişini karşılamak için yapılır. Bu kutlamaya köyde yaşayanların

yanı sıra civardaki diğler Pomak köylerinden tanıdıklar veya akrabalar, ayrıca dışarıya evlenme yoluyla gitmiş olan kişiler, eş ve dostlar katılır.

Hidrellez günü çalışanlar işyerlerinden, öğrenciler de okullarından izin alır. Okula giden öğrenciler sabah öğretmenlerinin gözetiminde piknik yapmaya getirilir ve öğleden sonra da tekrar aileleriyle birlikte piknik alanına gelirler. Bütün köy halkı ve dışarıdan gelen misafirler köy meydanlarında veya önceden belirlenmiş ormanlık alanda toplanıp piknik yaparlar. Hidrellez bayramı Pomaklara özgü yemeklerin yapıldığı fırsatlardan biridir. Etnik yemeklerin günlük yaşamda sık yapılmasa da Hidrellez, Kurban ve Ramazan Bayramı gibi zamanlarda özellikle yapılması, bunların önemini vurgular niteliktedir. Söz konusu pikniklerde yüksek ağaçların arasına kalın iplerin gerilmesiyle salıncaklar kurulur ve tehlikeli olmasına rağmen bu salıncaklarda gençlerle birlikte yaşlıların da sallanıyor olması dikkati çeker. Sallanan kişinin ön tarafında duran iki kişi onu ellerinde gerdikleri diğler bir iple belinden geriye doğru ittirerek daha yükseğe doğru sallanmasını sağlar.

Salıncak pratiğinin orijinal bağlamında, erkeklerin sadece sevdiği kızı salladıkları ve birbirini seven gençlerin topluluk önünde sevgilerini meşrulaştırdıkları bir pratik olduğu anlatılır. Buna göre; erkek salıncakta sevdiği kızı sallayıp "kimi seviyosun" diyerek kendi ismini söylemesini bekler ve kız erkeğin ismini söyleyince kadar sallamaya devam eder, kız erkeğin ismini söyleyince erkek havaya tabancayla ateş eder, kız da ellerini ipten bir an için bırakıp alkışlar. Böylece topluluk üyeleri bu kişilerin birbirlerini sevdiklerini ve istediklerini öğrenmiş, duymuş olur. Önceden her bayramda sadece bir tane olmak üzere köy meydanında kurulan salıncaklar, bugün sadece Hidrellezde ve çok sayıda kurulmaktadır. Salıncak pratiği güncel bağlamında kur yapma ve sevgililerin ilişkilerini meşrulaştırma işlevini kaybetmiştir. Bugün genç-yaşlı, kadın-erkek herkes birbirini sallayabilir. Sevenlerin birbirini salladıkları da olur, ancak bu havaya ateş açarak meşrulaştırılmaz.

Orijinal bağlamında 6 Mayıs günü bütün yıl dinç ve sağlıklı olacakları inancıyla sabah erkenden şifalı olduğuna inanılan çeşmede yüzün yıkanması ve sonra çiğ düşmüş çimenlerin üzerinde çıplak ayakla yürünmesi bugün transformasyona

uğramış ve yerini sabah yürüyüş veya koşu yapmaya bırakmıştır. Ayrıca, bir gece önceden sokaklarda ateş yakıp üzerinden atlanması son birkaç senedir yapılan ve çevre köylerden edinilmiş bir gelenektir.

Orijinal bağlamında “pesne”lerin söylendiği ve “gayda” “kemane” ve “düdük” çalgılarının çalındığı söylenen Hidrellez’de, bugün piknik yerine getirilen radyo ve kaset çalarlardan dinlenen müzikle eğlenilir. Erkekler ayrıca havanın kararmasıyla köy dışından getirtilen davul-zurna ile içki içerek eğlenirler.

Her yıl 6 Mayıs’ta yapılan Hidrellez kutlamaları, daha fazla katılımın olması amacıyla 2004 yılından itibaren, 6 Mayıs’ın hafta içine denk gelmesi durumunda onu izleyen Pazar günü yapılmaya başlanmıştır. Hidrellez bayramına katılımın çok olmasını sağlama yönündeki davranışlar ve çevre topluluklardan ödünç alınan pratiklerin uygulanması, bu bayramın göç edilen toplumda da kutlanan bir bayram olmasından dolayı içinde bulunulan toplumla uyum sağlama açısından önemini gösterir.

Müslümanların dini bayramları olan Ramazan bayramı ve Kurban bayramı, Pomaklar tarafından kutlanır. Ramazan Bayramı’na “Büyük Bayram” anlamına gelen “Gulem Barem”, Kurban Bayramı’na “Küçük Bayram” anlamına gelen “Malak Barem” adı verilir.

Ramazan bayramının birinci gününün sabahı köyün davulcusu, ucunda Türk bayrağı asılı uzun bir sopa taşıyan bir kişiyle ve ellerinde çuval ve kovalar bulunan 3-4 kişiyle beraber köydeki evleri teker teker dolaşmaya başlar. Davulcu evlerin önünde davulunu çalarken, sopayı taşıyan kişi evin büyüğünün elini öper, bayramını kutlar; evin büyüğü de sopaya çorap, havlu, giysi gibi çeşitli eşyalar asar. Bir yandan da evlerden verilen bulgur, un, tarhana, yumurta gibi yiyecekler çuvalara ve kovalara doldurulur. Bu şekilde köydeki bütün evler dolaşılır. Akrabalar ziyaret edilir. Tatlı ikram edilir. Ramazanda Maruniki, Şumutrak, Trahana misirva, Pişkali, Kaçamak, Misirva kaşe gibi etnik yemekler yapılır.

Kurban bayramında ailenin her ferdi için bir tane kurban kesilir. Araştırmacının şehirlerde artık sembolik olarak bir tane kurban kesildiğini belirtmesi üzerine, "öyle sembolüğü falan olmaz bu işin, yaptın mı gereği gibi yapacaksın" sözleriyle (EK 1.10.) tepki verildiği görülür. Koyunlar kesildikten sonra bir kısmı dağıtılır. Bir yandan da kavurma yapılarak yenir.

Her yıl 29 Ekim'de resmi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş gününü kutlama amacıyla yapılan Cumhuriyet Bayramı, topluluk üyeleri tarafından en fazla önem verilen bayramlar içinde sayılarak anlatılır. Anlatımlarda şimdiki zaman kipi kullanılarak bu bayramda çevredeki Pomak köylerinden (Bayramlı, Kamberler, Beşpınar, Kurudere köyleri) üyelerin toplanıp Çınardibi Köyü'ne geldiği ve yemekler yiyerek, şarkılar eşliğinde bu bayramı kutladıkları coşkuyla anlatılır. Ancak, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları gözlemlendiğinde kutlamaların bugün sadece okul bünyesinde yapılan resmi tören kapsamında olduğu, töreni izleyenlerin çoğunlukla kutlamada çocukları bulunan aileler ve köy sakinlerinden oluştuğu görülür. Önceden yapılan çok katılımlı kutlamaların bugün hala oluyormuş gibi anlatılması, Pomak topluluklarının Türkiye'ye göç etmelerinden sonra gerçekleşen Cumhuriyet'in kuruluşu olayına tanıklık etmelerinin ve bunu paylaşmalarının, Müslümanlık ve Türk vatandaşı olma bağlamına oturttukları Türklüklerini pekiştirme doğrultusunda taşıdığı önemine işaret eder.

Giyim-kuşam

Pomakların hayvancılıktan elde ettikleri yünleri eğirerek yaptıkları geleneksel giysileri bugün yerini hazır-giyime bırakmıştır. Geçimlerini köydeki iş alanlarından sağlayanlar ve vaktinin çoğunu köyde geçirenler, Ege Bölgesi'ndeki köylerde yaygın olan giyim tarzını benimser. Özellikle evli bayanlar yemeni takarak başlarını örterler. Bunun yanında köy dışındaki iş alanlarında çalışanların, henüz evlenmemiş bayanların ve özellikle gençlerin kentlerde yaygın olan giyim tarzını benimsedikleri görülür. Bu giyim tarzının özellikleri modern ve moda uygun olması yönüyle tanımlanabilir.

1. "PESNE" DAĞARI

"Pesne" sözcüğü Pomakça'da "şarkı-türkü" sözcüklerini karşılar ve "şarkı söylemek-okumak" anlamına gelen "pey" fiilinden türemiştir. Bulgarcada "pesen" olarak adlandırılan sözcük, Pomaklar tarafından "pesne", "pesna" veya "pesniya" olarak kullanılır (Yükselsin, 1998). Çalışmanın konusu olan Pomak topluluklarında "pesne" sözcüğü köken veya biçim ayırt etmeksizin bütün şarkılara gönderme yaparak kullanılır. Ancak, bu çalışmada "pesne", Pomakların dedelerinden öğrenerek bugüne taşıdıkları, topluluğa ait yaşanmış olayları içeren, kendine özgü bir formu bulunan ve Pomakça söylenen öyküsel şarkılarına itafen kullanılacaktır. İncelenen pesne dağarı, Pomak topluluğuna ait yerel olayları anlatan öyküsel şarkılardan oluşur. Topluluk üyeleri pesneleri diğer şarkılardan ayırt etmek istediklerinde Pomakça'da "Urumeliska pesne" veya Türkçe'de "Pomakça şarkı-türkü" terimlerini kullanırlar.

Bu bölümde, çalışmanın konusu olan Pomak topluluklarının sahip olduğu pesne dağarlarından kaydedilmiş olan pesnelerin metin ve ezgi analizleri ve bunların karşılaştırmaları sonucu elde edilen bulgular incelenecektir. Çalışma kapsamındaki pesne dağarı;

a) 2002-2007 tarihleri arasında yaptığım alan çalışmasında kaydedilen 46 pesne (Çınardibi Köyü: 25, Kamberler Köyü: 12, Beşpınar Köyü:9),

b) Köy sakinlerinin kişisel kayıtlarından elde edilen 8 pesne (Çınardibi Köyü:4, Beşpınar Köyü:4),

c) Pomak Göçmenlerde Müzik ve Pesna adlı CD çalışmasından (Kalan Müzik, 1998) elde edilen 7 pesne (Çınardibi Köyü: 3, Bayramlı Köyü: 4), olmak üzere toplam 61 pesneden oluşur. Bu 61 pesnenin 36 tanesi metinsel ayırım

1 Çalışmanın konusu olan Pomak topluluklarında kullanılan yerel terminolojidir.

bakımından birbirinden farklıdır. Geriye kalan 25 tanesi ise bu 36 pesne içerisinde 15 tanesinin farklı kişiler tarafından tekrar söylenmesi (22 tane) veya aynı kişi tarafından farklı zamanlarda tekrar söylenmesinden (3 tane) oluşur.

1.1. "Pesne"nin Biçimsel Özellikleri

1.1.1. Metinlerde Anlatım Biçemi

Pesneler balad formunda lirik şarkılar olup topluluk üyeleri tarafından "sevda şarkıları" olarak da adlandırılırlar. Bunlar aşkı ilan etme, sevenlerin birbirine kavuşamaması, karşılıksız aşk konularının yanı sıra askerlik, ölüm gibi sebeplerle aşıkların birbirlerine veya annenin çocuğuna duyduğu özlem konularını işler.

"Lirik şiirde toplumsal mutluluk ya da felaketlerden duyulan sevinç ya da acı gibi ortak duygular; ya da aşk, ayrılık, özlem, ölüm acısı, vb. gibi bireysel duygular anlatılır" (Kudret, 1980: 128). Pospelov, lirikte sanatsal bilginin asal nesnesinin, konuşan kişinin kendi karakteri olduğunu ve öncelikle onun iç dünyası ve içsel-düşünsel yaşam kavrayışı olduğunu belirterek bu anlamda lirik'in müzik gibi içsel anlatımlı denen sanatlarla yakınlık içinde olduğunu vurgular (Pospelov, 1985:101). Lirik ifadenin çeşitli türlerinden biri balad formudur. Balad, *"şarkı olarak söylenen veya anlatılan ve dramatik veya heyecan verici bir olayın yalın öykü formunda sunulmasıyla karakterize olmuş bir tür şiir"*dir (Holman, 1980: 43). *"Balad şiiri malzemelerini topluluk yaşamından, yerel ve milli geçmişten, söylene ve folkloründen alır"* (Cuddon, 1982:72). Baladların temel özellikleri arasında dilinin yalın olması, başlangıcın beklenmedik olması, öykünün diyalog ve olaylar dizisi yoluyla anlatılması, temanın genellikle trajik olması (az sayıda komik balad da bulunur), genellikle tek bir olay üzerine kurulması, çevre ile ilgili çok az ayrıntı içermesi sayılabilir (Cuddon, 1982: 69-70).

Pesnelerde, yaşanmış olaylar belirli bir zaman akışı içerisinde, neden-sonuç ilişkileriyle, kişi ve yer betimlemeleriyle öyküleyici anlatım biçimi kullanılarak anlatılır. Pesnelerdeki öyküleyici anlatım üç biçim içinde incelenebilir:

a) Monologlar: Monolog biçiminde olan pesnelerde kişiler, yaşamış oldukları bir olayı bir başkasına hitap yoluyla anlatır. Anlatımda kişinin içsel duygularının yanı sıra yaşanan olayın tasviri ön plana çıkarılır. Çalışma kapsamında incelenen pesnelere metinsel ayırım bakımından birbirinden farklı olan toplam otuz altı pesne içerisinde on dört tanesinin monolog biçiminde olduğu ve bunlarda iki sevgili arasında geçen olayın sevgililerden birinin ağzından anlatıldığı saptanmıştır.

Sana izin veriyorum, kimi görürsen sevebilirsin
Kimi görürsen sevebilirsin, ama beni sakın unutma
Ama beni sakın unutma, çünkü uzun zamandır sevdalıydık
Çünkü uzun zamandır sevdalıydık, sevdamızın hatırı var
Sevdamızın hatırı var, oysa ki birbirimizi alamayız
Oysa ki birbirimizi alamayız, kahrolası çekemeyenlerin yüzünden
Kahrolası çekemeyenlerin yüzünden, çekemeyenler bize neler yapmadı
Çekemeyenler bize neler yapmadı, onlar ne çok seveni ayırdı
Onlar ne çok seveni ayırdı, ne çok yetim bıraktı
Ne çok yetim bıraktı, annesiz ve babasız
Annesiz ve babasız, kaç kuş yavrusuz
Kaç kuş yavrusuz, kaç koyun kuzusuz.

Şekil 2. Monolog biçiminde söylenen pesne örneği

Kalk anne ver, benim ince bağlamamı
Benim ince bağlamamı, ince ince çalayım
İnce ince çalayım, eski olanları anlatayım
Eski olanları anlatayım, nasıl seviyorduk

Nasıl seviyorduk, seviyorduk anne avutuyorduk
Seviyorduk anne avutuyorduk, yakın komşunun kızıyla
Yakın komşunun kızıyla, sevdim de bana vermediler
Sevdim de bana vermediler, başkasına verdiler
Başkasına verdiler, başka mahalleye verdiler
Başka mahalleye verdiler, başkasına hizmet ediyor
Başkasına hizmet ediyor, başkasının kucağına oturuyor
Başkasının kucağına oturuyor, başkasına divan duruyor
Başkasına divan duruyor, başkasına kahve yapıyor.

Şekil 3. Monolog biçiminde söylenen pesne örneği

b) Diyaloglar: Diyalog biçiminde olan pesnelerde olay, onu yaşayan kişilerin birbirleriyle konuşmalarını içeren diyaloglar yoluyla tasvir edilir. Bu anlatım biçiminde pesnelere bir anlatıcıya gerek olmadan doğrudan kişiler arasında geçen diyaloglar üzerine kurulur. Çalışma kapsamında incelenen pesnelere metinsel ayırım bakımından birbirinden farklı olan toplam otuz altı pesne içerisinde on beş tanesinin diyalog biçiminde olduğu saptanır. Diyalog biçiminde söylenen pesnelere geçen olayların monologlarda olduğu gibi belirli bir konu altında toplanmadığı saptanmıştır.

Ay kuku kuşu ay yaz kuşu, sen yüksekten uçarsın geniş bakarsın
Sen yüksekten uçarsın geniş bakarsın, benim sevgilimi gördün mü
Benim sevgilimi gördün mü, nerde göreyim nerden tanıyayım
Nerde göreyim nerden tanıyayım, senin sevgilin neye benzer
Senin sevgilin neye benzer, benim sevgilim uzun boylu
Benim sevgilim uzun boylu, beyaz yüzlü siyah gözlü
Beyaz yüzlü siyah gözlü, senin sevgilin çok uzaklarda
Senin sevgilin çok uzaklarda, senin sevgilin çok derinde.

Şekil 4. Diyalog biçiminde söylenen pesne örneği.

Selim oğlum Selim, yeter gitme Selim Yeter gitme Selim, yukarı mahalleye
Yukarı mahalleye, paran mı var alacak
Paran mı var alacak, paran mı var verecek
Paran mı var verecek, annecim benim annecim
Annecim benim annecim, ne param var alacak
Ne param var alacak, ne param var verecek
Ne param var verecek, ben anne beğenmişim
Ben anne beğenmişim, evli bir kadını
Evli bir kadını, erkek çocuk anasını
Erkek çocuk anasını, geri dur oğlum geri dur
Geri dur oğlum geri dur, onun oğlum kardeşleri var
Kardeşleri seni vururlar, annecim benim annecim
Annecim benim annecim, onlar köyün içinde seymen
Onlar köyün içinde seymen, ben ormanda kurdum.

Şekil 5. Diyalog biçiminde söylenen pesne örneği

c) Anlatıcının aktarımındaki diyaloglar: Olayı yaşayan kişiler arasında geçen diyaloglar bir anlatıcı (üçüncü şahıs) tarafından anlatılır. Bu anlatım biçiminde genellikle metnin başlangıcındaki dizelerde veya ilerleyen dizelerde ara ara, anlatıcının ağzından olay hakkında açıklayıcı bilgiler verilir. Metinlerde diyaloglar hakimdir. Metinsel ayırım bakımından birbirinden farklı olan toplam otuz altı pesne içerisinden yedi tanesi diyalogların anlatıcı tarafından anlatılması biçimindedir. Bu anlatım biçimine sahip metinlerin, sevda ve özlem konularından yola çıkarak daha geniş açıyla toplumsal olaylara ve geleneklere gönderme yapan bir perspektife sahip olduğu görülür. Bu pesnelerde olayların diğerlerine göre daha ayrıntılı anlatıldığı dolayısıyla daha uzun olduğu saptanmıştır. Anlatıcının aktarımındaki diyaloglar biçimiyle söylenmiş yedi pesnenin hepsinin uzman müzisyenler tarafından söylenmiş olduğu dikkati çeker. Uzman müzisyenlerin geniş bir pesne dağarını, dolayısıyla topluluğa ait yaşanmış olayları bellekte tutabilme yeteneğine sahip olmaları sebebiyle bu kişilere topluluk tarafından pesneleri “güzel söyleme” rolü yüklenir (bkz. 2.1.).

Benim herif kalkışmış, Türkle beraber içki içmeye, bir de iddiaya girmişler
Bir de iddiaya girmişler, kim önce yıkılırsa, diğerinin evini alacak
Diğerinin evini alacak, evini bir de karısını, herif bana diyor ki
Herif bana diyor ki, herif genç Bulgar karısına, Türk'e ikişer doldur
Türk'e ikişer doldur, Türk erken yıkılsın, evini alalım
Evini alalım, kadınıyla beraber evini, herif bunu söylerken yoruldu
Herif bunu söylerken yoruldu, sızıp kaldı, acemi içkici herifim benim
Acemi içkici herifim benim, sana yakışacak, siyah Türk feracesi (der Türk,
Bulgar kadına)
Siyah Türk feracesi, ey çakır delikanlı, ben zaten önceden onu giydim (der
kadın)
Ben zaten önceden onu giydim, siyah Türk feracesini
Beyaz göğüsler üstünde altınlar, beyaz boyunda kolye, ince bel üstünde
kuşağı.

Şekil 6. Anlatıcının aktarımında diyalog biçiminde söylenen pesne örneği.

Kalk anne beni topla, uzaklara gönder
Uzaklara gönder, şu görünen tepeye
Şu görünen tepeye, arkasında bir tepe daha var
Arkasında bir tepe daha var, onun da arkasında kasaba
Onun da arkasında kasaba, kasabadan sonra şehir
Kahrolası şehir, ateşler yaksın seni
Ateşler yaksın seni, sular alsın götürsün
Sular alsın götürsün, o şehirde hastalandım
O şehirde hastalandım, kuşlarla haber gönderdim
Kuşlarla haber gönderdim, annem nerdeyse gelsin diye
Annem nerdeyse gelsin diye, beygiri getirsin
Annesi gitti, beygiri de götürdü
Annesi gittiğinde, sela veriliyordu
Sela veriliyordu, ılık su ısıtılıyordu

Ilık su ısıtılıyordu, saray yapılıyordu
Saray yapılıyordu, kapısız penceresiz
Gömlek kesiliyordu, kolsuz bacaksız.

Şekil 7. Anlatıcının aktarımında diyalog biçiminde söylenen pesne örneği.

1.1.2. Metin-Ezgi İlişkisi

Pesne metinleri, her biri eşit hece sayısına sahip dize sıralarından oluşur. Ayrıca dizelerin her biri yine kendi içerisinde birbirleriyle eşit hece sayısına sahip iki ya da üç sözcük öbeğine sahiptir. Sözcük öbeklerinin ayırımında gözetilen iki kriterden biri, dizelerin son sözcük öbeklerinin tipik olarak kendisinden sonra gelen dizede tekrar etmesidir. Örneğin, ab bc cd... veya abc cde efg ... gibi (bkz. Şekil 8, Şekil 9). Sözcük öbeklerinin ayırımında gözetilen diğer kriter, ezgi söylemlerinin (fraz) dizelerdeki sözcük öbeklerinin ayırımını destekler şekilde gelişmesidir. Dizelerin sözcük öbekleri ile pesnenin ezgi yapısı bağlantılıdır. Örneğin, dizeleri ikişer sözcük öbeğinden oluşarak $8+8=16$ hece sayısına sahip olan bir pesne, yine iki söylemden oluşan bir ezgi çizgisiyle söylenir; veya dizeleri üçer sözcük öbeğinden oluşarak $8+8+8=24$ hece sayısına sahip olan bir pesne üç söylemden oluşan bir ezgi çizgisiyle söylenir (bkz. Şekil 8, Şekil 9).

Pesnelerin ilk dizelerinde söylenen ezgi çizgisi, metnin diğer bütün dizeleri boyunca değişmeden veya varyantlarıyla tekrar edilir. Başka bir deyişle metni oluşturan dizelerin her biri tek bir ezgi çizgisinin değişmeden tekrar edilmesiyle veya varyantlarıyla söylenir.

Çalışma kapsamında incelenen pesnelere metinsel ayırım bakımından birbirinden farklı olan toplam otuz altı pesne içerisinde, otuz üç tanesinin dizeleri ikişer sözcük öbeğinden oluşurken, üç tanesinin dizeleri üçer sözcük öbeğinden oluşur. Dizeleri ikişer sözcük öbeğinden oluşan otuz üç pesneden yirmi sekiz tanesinde dizelerin her biri $8+8=16$ hece sayısı, üç tanesinde $10+10=20$ hece sayısı, bir tanesinde $11+11=22$ hece sayısı, bir tanesinde $13+13=26$ hece sayısına sahiptir.

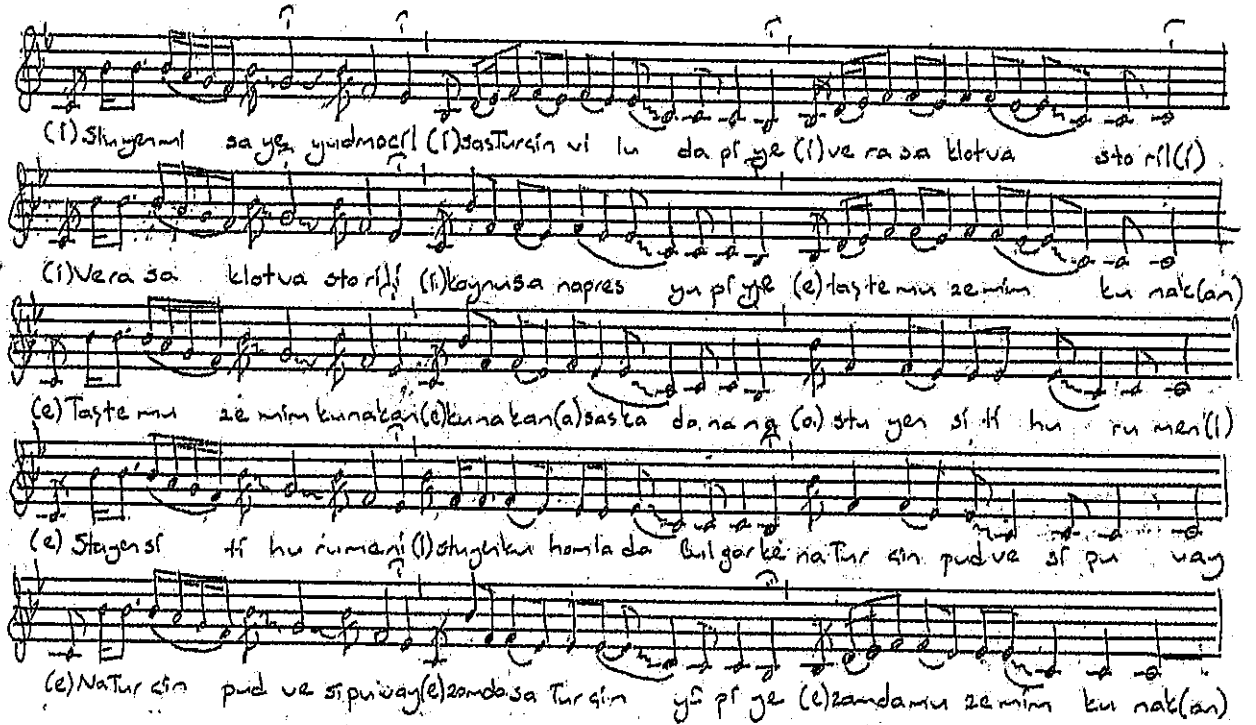
Dizeleri üçer sözcük öbeğinden oluşan üç pesnenin dizeleri $8+8+8=24$ hece sayısına sahiptir.

Davam ti y zin da vay ku ko ga nu vi dij da ga lif ye me ne... n yne mo... y za ba re (y)
(e) ki sa sa me em lo s ku ga li li ga li li dra go va lif

Şekil 8. Pesne dizelerini oluşturan sözcük öbekleri ile ezgi söylemleri arasındaki ilişki.

Pesne metinlerini oluşturan dizelere ezgiyle beraber söylenen çeşitli boş heceler katılır. Bunlar sıklıkla "i, e" olmak üzere "i, e, a, o, yi, ye" vokallerinden oluşur. Boş heceler kısa süreli nota değerleriyle belirli aralık atlamalarında kullanılırlar ve ezgisel olarak gidilecek aralığı temiz vermeye yararlar. Boş heceler tipik olarak kullanıldığı aralık atlamaları şunlardır: Birinci derece sestem çıkıcı olarak beşinci veya yedinci dereceye; yedinci derece sestem çıkıcı olarak birinci veya ikinci dereceye; ya da yedinci derece sestem inici olarak beşinci, dördüncü ve nadiren üçüncü dereceye gidilmesi ile oluşan atlamalar. Öte yandan bazı pesne metinlerinde dizelerin son hecesinin yutulmasıyla söyleneceği saptanır. Son hecenin yutulması, hecenin nota değeri ve yüksekliği olmadan geriye çekilmesiyle yapılır (bnz. Şekil 9.).

[i] Stuyenmi saye yudmocil, [i] sas Turçin vilu dapiye, [i] verasa klotva storil(i)
 [i] Verasa klotva storili, [i] koy nusa [a] napres yupiye, [e] taştemu [o] zemim kunak(an)
 [e] Taştemu zemim kunakan, [e] kunakan [a] sas kadonana, [a] stuyen sitihu rumur(ii)
 [e] Stuyen sitihu rumuril, [i] stuyenku homlada Bulgarke, na Turçin pudve sipuv(ay)
 [e] Na Turçin pudve sipuvay, [e] zam dasa [a] Turçin yüpiye, [e] zamdamu [o]zemim
 kunak(an)
 [e] Zamdamu zemim kunakan; [e] kunakan sas kadonana, kaknusi [e] stuyen rumur(ii)
 [e] Kaknusi [i] stuyen rumuril, [i] çeşimi elegna tazaspa, [a] stuyenku [o] mlada devoyk(u)
 [a] Stuyenku mlada devoyu, [i] yaloy stepdata prelega, Turçkana amorna fereçk(a)
 [ye] Turçkana amorna fereçka, [a] ya stuyen ıvaglio kopele, yesisam [i] yevir nusil(a)
 [e] Yesisam viyevir nusila, [a] Turçkana amorna fereçka, [a] Turçkine belidi
 [yi] Naradnu güşçe yaltone, [i] nabela çıye liciye, [i] natonku okorse ekoşek.

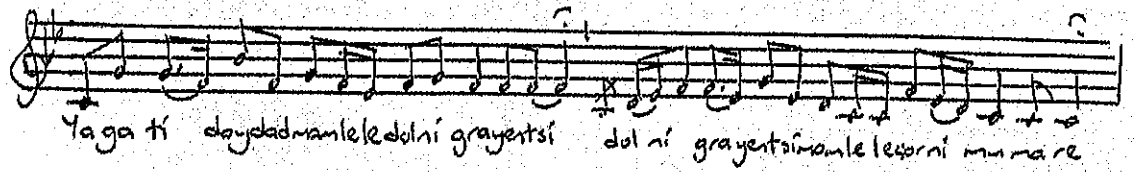

(i) Stuyenmi saye yudmocil (i) sастurçin vilu dapiye (i) verasa klotva storil(i).
 (i) Verasa klotva storili (i) koy nusa napres yupiye (e) taştemu zemim kunakan
 (e) Taştemu zemim kunakan (e) kunakan (a) sas kadonana (a) stuyen sitihu rumur(ii)
 (e) Stuyen sitihu rumuril (i) stuyenku homlada Bulgarke na Turçin pudve sipuv(ay)
 (e) Na Turçin pudve sipuvay (e) zam dasa Turçin yüpiye (e) zamdamu zemim kunakan

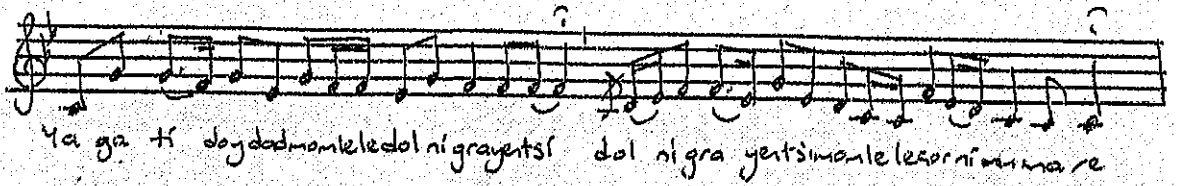
Şekil 9. Bir pesne metni ve ezgisi örneğinde boş hecelerin ve hece yutulmasının gösterilmesi.

Pesne metinleri her köyün kendi içerisinde, belirli ezgi çizgilerine bağlanarak söylenir. Bununla ilgili veriler şöyledir: Belirli bir pesne metninin bir köy içerisindeki farklı kişiler tarafından söylendiğinde aynı ezgi çizgisiyle söylendiği görülür (bkz. Şekil 10). Ayrıca belirli bir pesne metninin aynı kişi tarafından farklı zamanlarda söylenmiş kayıtları incelendiğinde de aynı ezgi çizgisine bağlanarak söylendiği görülür (bkz. Şekil 11). Burada ezgideki varyantların ezgi çizgisini başkalaştırmadığının vurgulanması gerekir.

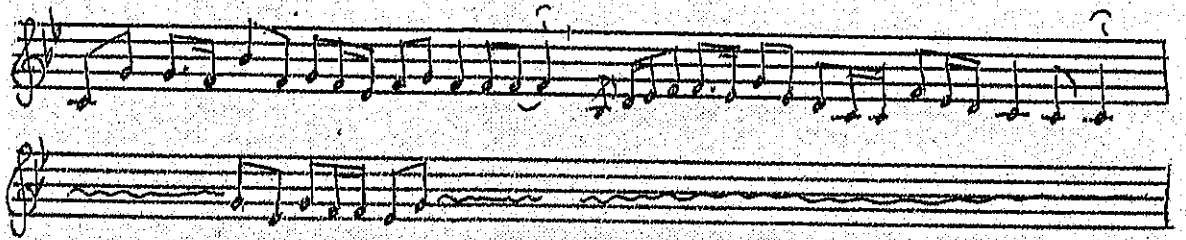
Çınardibi Köyü- Sebiha Özkocabaş

Çınardibi Köyü- Beyhan Özkasap

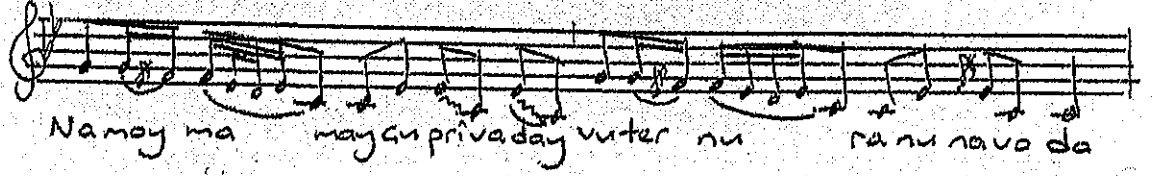

Karşılaştırma

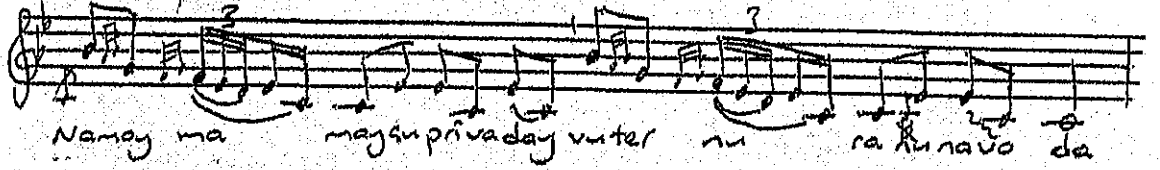

Şekil 10. Bir köy içerisindeki farklı kişiler tarafından söylenmiş bir pesne örneği ve karşılaştırması [sadece ilk dizeler gösterilmiştir; sonraki dizeler de ilk dizedeki ezgi çizgisiyle söylenir].

Çınardibi Köyü- Beyhan Özkasap 1997

Çınardibi Köyü- Beyhan Özkasap 2002

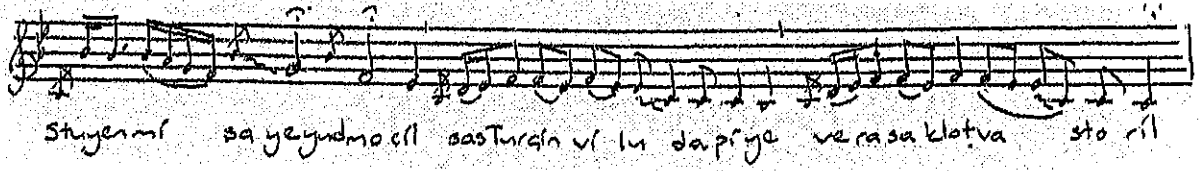
Karşılaştırma

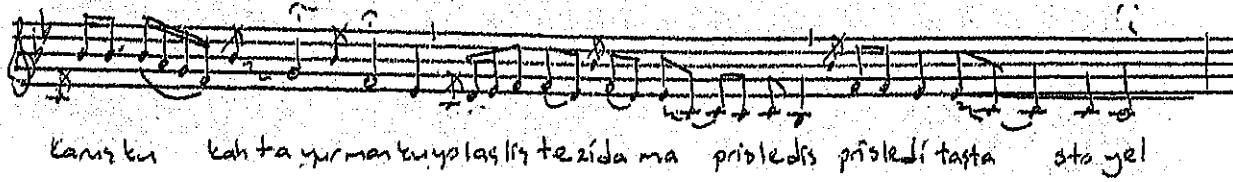
Şekil 11. Aynı kişi tarafından farklı zamanlarda söylenmiş bir pesne örneği ve karşılaştırması.

Her bir köyün kendi içerisinde yaygın olan ezgi çizgilerine sahip olduğu ve bu ezgi çizgilerinin birden çok metine bağlanabildiği saptanır. Başka bir deyişle her metin bir köy içerisinde belirli bir ezgi çizgisine bağlanarak söylenir ancak, bu ezgi çizgisi birden çok metine bağlanabilir (bkz. Şekil 12) Bu özellik köyler arasında dağar yayılımı sonucu diğer bir köyden öğrenilen pesne metinlerine kimi zaman kendi köylerinde yaygın olan bir ezgi çizgisinin bağlanmış olması durumuna açıklık getirir (bkz.1.2.)

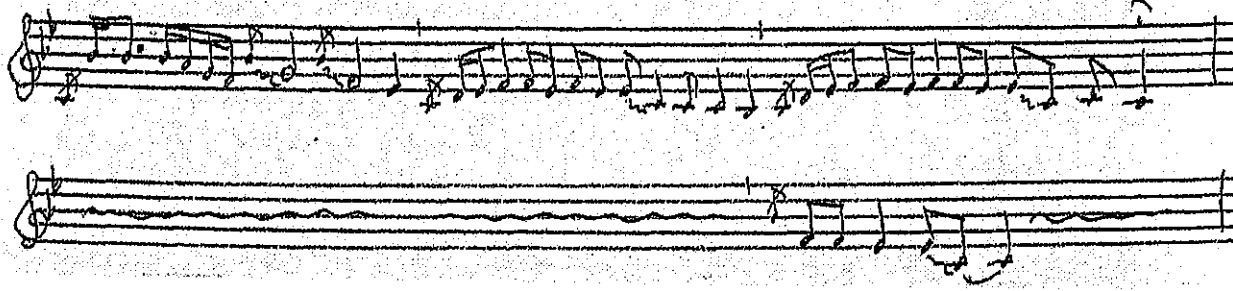
a)

b)

Karşılaştırma

Şekil 12. Bir köy içerisinde birbirinden farklı pesne metinlerinin aynı ezgi çizgisine bağlanması örneği.

1.2. Dağar Yayılımı

Çalışmanın konusu olan dört köydeki topluluk üyelerinin eskiden bugüne azalarak devam eden şekilde bayram, düğün, akraba ziyareti, alışveriş gibi vesilelerle birbirlerinin köyüne gidip gelmeleri, birbirlerinden pesneler öğrenmelerine, böylece dağarın köyler arasında yayılmasına yol açmıştır. Dağar yayılımı her köyün sahip olduğu dağardan pesnelerin diğer köylerde yaşayanlar tarafından da benimsenmesi ve pesne dağarına eklenmesiyle olur.

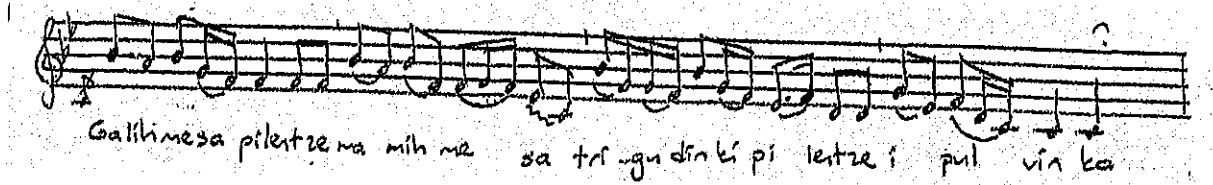
Köyler arasında oluşan dağar yayılımının büyük bölümü pesnelerin günlük yaşamın bir parçası olduğu ve henüz bağlamının değişmediği 1980'li yıllar öncesi dönemde oluşmuştur (bkz. 3.) Örneğin, söz konusu dönemde Pomak köyleri olan Bayramlı, Kamberler, Beşpınar ve Kurudere (Kurudere köyü bu çalışmanın kapsamında değildir) köylülerinin, gelenekselleşmiş bir biçimde Çınardibi köyüne gelerek kutladıkları anlatılan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, Hidrellez Bayramı kutlamaları ve düğünler vesilesiyle, köylülerin birbirinin köyüne sık sık gidip gelmeleri, ayrıca uzman müzisyenlerin "*muhabbet yapmak için*" farklı köylerden çağırılmaları topluluk üyelerinin birbirlerinden pesneler öğrenmeleri için başlıca fırsatları oluşturmuştur (bkz. 3.1, EK 1.13.). Kişilerin zaman zaman "*Bu pesneyi Kamberler'de Salih'ten duydum*", "*Beşpınar'a düğüne gitmiştik gençken, orda öğrendim*" gibi ifadeler kullanmaları (EK 1.16.) pesnelerin köyler arasında taşındığını destekler.

Çalışma kapsamında incelenen toplam altmış bir pesne kaydı içerisinde metin bakımından birbirinden farklı olan otuz altı pesneden yedi tanesinin sadece bir köyde değil birkaç köyde birden söylenmiş olduğu saptanır. Bunlardan iki tanesi Çınardibi, Bayramlı, Beşpınar köylerinde; iki tanesi Çınardibi, Kamberler köylerinde, bir tanesi Çınardibi, Beşpınar köylerinde, bir tanesi Bayramlı, Beşpınar köylerinde, 1 tanesi Kamberler, Beşpınar köylerinde ortak olarak söylenmiştir. Bunun yanı sıra kesin sayı verilememekle beraber alan çalışması sırasında köyler arasında ortak olarak bilindiği saptanmış ancak kayıt örnekleri arasında bulunmayan çok sayıda pesnenin bulunduğu görülür. Örneğin, kişilerin pesneleri ezgisiyle söylemeye başlayıp sonunu getiremediği veya ilk birkaç dizeden sonrasını kestiği durumlar, ezgiden bağımsız metin konuşmasının yapıldığı durumlar veya sadece pesneye konu olan hikayenin anlatıldığı durumlar, pesne kayıtlarının köylerde dinletilmesi sonucu pesnenin hatırlandığı ve bilindiğinin söylendiği durumlar göz önüne alındığında köyler arasında dağar yayılımının kayıt edilen örnekler arasında saptanandan daha yaygın olduğu gözlenir (bkz. 2.3.).

Dağar yayılımı sonucu köyler arasında ortak olarak söylenmiş yedi pesnenin ezgi analizleri sonucunda, beş tanesinin farklı köylerde birbirlerinden farklı ezgi

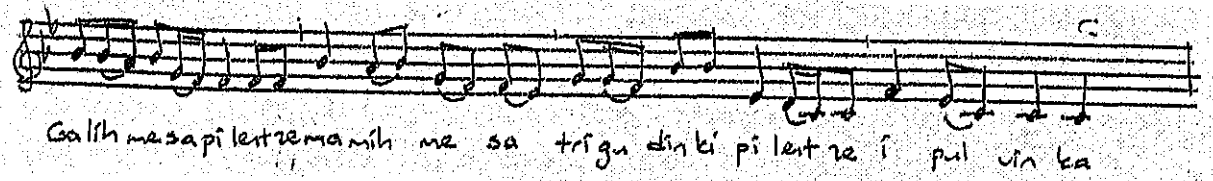
çizgilerine bağlanarak söylendiği, bir tanesinin söylendiği her üç köyde de (Bayramlı, Çınardibi, Beşpınar) aynı ezgi çizgisine bağlanarak söylendiği, bir tanesinin iki köyde (Bayramlı, Çınardibi) aynı ezgi çizgisine bağlanırken diğer bir köyde (Beşpınar) farklı ezgi çizgisine bağlanarak söylendiği saptanmıştır. Aşağıdaki örnekte metin olarak ortak olan bir pesne üç farklı köyde aynı ezgi çizgisine bağlanarak söylenmiştir. Ezgi çizgisindeki farklılıklar ezgi-metin ilişkisi başlığında belirtilen varyasyonlar kapsamında ele alınır ve ezgi çizgisinin tekliğini değiştirmez (bkz. Şekil 13).

Bayramlı Köyü: Cemile Çiçek

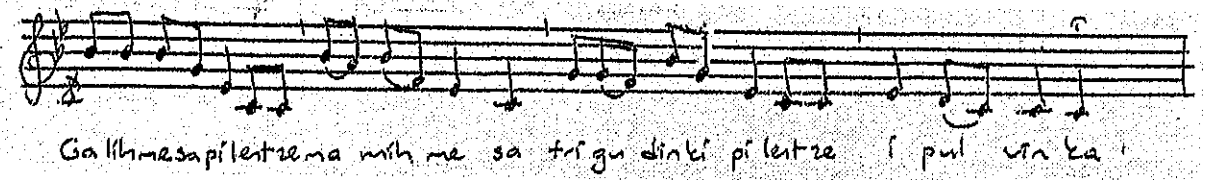
Galkimesa pileltrema mih me sa trı gu dinki pi leltre i pul vin ka

Beşpınar Köyü: Hayriye Dinç ve Samiye Gülpınar

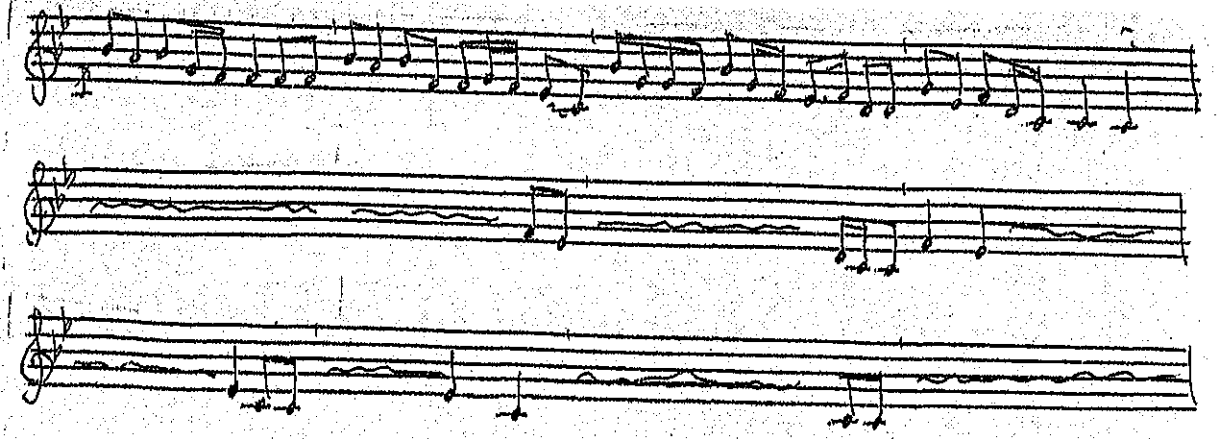
Galkimesa pileltrema mih me sa trı gu dinki pi leltre i pul vin ka

Çınardibi Köyü: Beyhan Özkasap

Galkimesa pileltrema mih me sa trı gu dinki pi leltre i pul vin ka

Karşılaştırma:

Çınardibi Köyü

Seviyorduk -yavrum- birbirimizi aldatıyorduk, üç senedir -yavrum- ve buçuk
Üç senedir -yavrum- ve buçuk, kimse -yavrum- anlamadı
Kimse -yavrum- anlamadı, anladı da -yavrum- senin anan
Anladı da -yavrum- senin anan, söyledi de -yavrum- benimkine
Söyledi de -yavrum- benimkine, toplandılar -yavrum- iki anne
Toplandılar -yavrum- iki anne, iki anne -yavrum- iki düşman gibi
Bizi de -yavrum- akraba çıkardılar, akrabaymışız -yavrum- yaralıymışız
Akrabaymışız -yavrum- yaralıymışız, haydi -yavrum- yemin edelim
Haydi -yavrum- yemin edelim, ölelim de -yavrum- aynı gün içinde
Ölelim de -yavrum- aynı gün içinde, aynı gün içinde -yavrum- aynı saatte
Aynı gün içinde -yavrum- aynı saatte, ikimizi koysunlar -yavrum- yanyana
İkimizi koysunlar -yavrum- yanyana, sana diksinler -yavrum- kırmızı gül
Sana diksinler -yavrum- kırmızı gül, bana diksinler yavrum yeşil fesleğen
Bana diksinler -yavrum- yeşil fesleğen, estiğinde -yavrum- beyaz rüzgar
Estiğinde -yavrum- beyaz rüzgar, koklayayım -yavrum- senin kokunu.

Bayramlı Köyü

Sevişiyorduk –yavrum- aldatıyorduk, üç senedir –yavrum- ve buçuk
Üç senedir –yavrum- ve buçuk, hiç kimse de –yavrum- anlamadı
Hiç kimse de –yavrum- anlamadı, anladı da –yavrum- senin anan
Anladı da –yavrum- senin anan, bizi de –yavrum- yakın akraba çıkardılar
Bizi de –yavrum- yakın akraba çıkardılar, vermediler de –yavrum- birbirimizi alalım
Vermediler de yavrum birbirimizi alalım, birbirimizi alalım da –yavrum- evlenelim
Birbirimizi alalım da –yavrum- evlenelim, aynı günde –yavrum- biz ölelim
Aynı günde –yavrum- biz ölelim, koysunlar da –yavrum- bizi yan yana
Koysunlar da –yavrum- bizi yan yana, sen de olasın –yavrum- yeşil fesleğen
Sen de olasın –yavrum- yeşil fesleğen, ben de olayım yavrum kırmızı yaban gülü
Ben de olayım yavrum kırmızı yaban gülü, her gelen geçen –yavrum bizden koparsın
Her gelen geçen yavrum bizden koparsın, bizden koparsın da yavrum bizi karıştırısın.

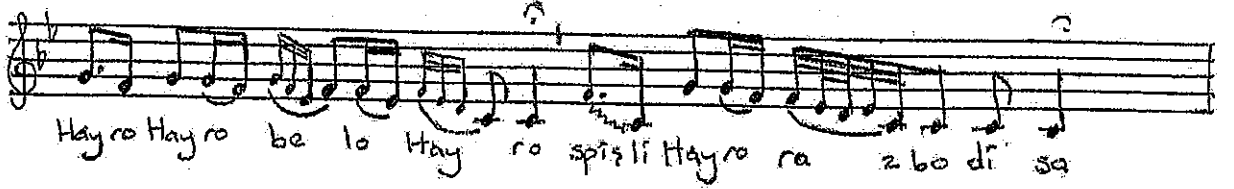
Şekil 13. Dağar yayılımı sonucu köyler arasında taşınan pesnelerin aynı ezgi çizgisine bağlanarak söylenmesi örneği ve metin karşılaştırması.

Her köyün kendisini diğerlerinden ayırt etmesini sağlayan pesne söyleme biçimi bulunur. Bunu destekleyen veriler şöyledir: Dağar yayılımı sonucu köyler arasında benimsenen pesnelere topluluk üyeleri tarafından kendi köylerinde yaygın olan ezgi tiplerinin bağlanabilmesi, diğer bir köyde söylenen pesnelere bahsederken “*onlar bizden biraz daha yavaş söyler, biz daha hızlı söylertiz*” gibi ifadelerle (EK 1.6.) temposal karakteristiklerin belirtilmesi, köyler arasında şive farklılıkları olduğunun belirtilmesi, metin analizlerinde ortak olarak bilinen pesne metinlerinde eşanlamlı kelimelerin veya ifadelerin birbirinin yerine geçebilecek şekilde kullanılabilmesinin saptanması (Şekil 13, Şekil 15).

Beşpınar Köyü

Kamberler Köyü

Şekil 14. Dağar yayılımı sonucu köyler arasında taşınan pesnelerin farklı ezgi çizgisine bağlanarak söylenmesi örneği.

Çınardibi Köyü

(i)kutru mi pi- - - - le za te va za te va yi za sı ru va
(i)za te va yi za sı ru va (i)karşe selu nu go ra na
(i)karşe se lu nu go ra na (i)pus fir si tsa gu pu za na vam

Kamberler Köyü

iyi- - - - z le zi may so po slo se ka- - k vo ne pi le za sı ru va
kak voneli pi le za sı ru va i- - - - ros na na (a)strana se lu nu
(i)Sro - - - - na na stra na selu - - nu pus fir ka nata gu pu za na vam

Şekil 15. Dağar yayılımı sonucu köyler arasında taşınan pesnelerin farklı ezgi çizgisine bağlanarak söylenmesi örneği ve metin karşılaştırması.

Kamberler Köyü

Çık annecim dinle,
Kuş nasıl ötüyor şarkı söylüyor
Kuş nasıl ötüyor şarkı söylüyor,
karşıdaki köyde
Karşıdaki köyde,
sesinden anlıyorum
Sesinden anlıyorum,
o beni çok merak ediyor
O beni çok merak ediyor,
ben de onu merak ediyorum
Ben de onu merak ediyorum,
kalk annecim beni topla
Kalk annecim beni topla,
ona öğle yemeği götürüyüm
Ona öğle yemeği götürüyüm,
eğer –annecim- akrabamsa
Eğer –annecim- akrabamsa,
geri döneceğim
Geri döneceğim,
eğer –annecim- sevdiğimse
Eğer –annecim- sevdiğimse,
onunla gideceğim
Onunla gideceğim,
baharda geri döneceğim
Baharda geri döneceğim,
sana –annecim- getireceğim
Sana –annecim- getireceğim,
tuzsuz peynir
Tuzsuz peynir, kuzu çevirmesi.

Çınardibi Köyü

Hangi kuşum türkü söylüyor,
Söylüyor da ötüyor
Söylüyor da ötüyor,
Karşı köyde ormanda
Karşı köyde ormanda,
Onun ötüşünden tanıyorum
Onun ötüşünden tanıyorum,
Bana da sevdalı olduğunu
Bana da sevdalı olduğunu,
Kalksana anacığım hazırlasana
Kalksana anacığım hazırlasana,
Ona öğlenlik götürüyüm
Ona öğlenlik götürüyüm,
Eğer yakın akrabamsa
Eğer yakın akrabamsa,
Hemen geri döneceğim
Hemen geri döneceğim,
Eğer bana sevdalıysa
Eğer bana sevdalıysa,
Ben de ona varacağım
Ben de ona varacağım,
Ta bahara geleceğim
Ta bahara geleceğim,
Sana da anacığım getireceğim
Sana da anacığım getireceğim,
Kızartılmış çoban kuzusu
Kızartılmış çoban kuzusu,
Taze mandıra peyniri

Öte yandan, bir pesnenin farklı köylerde söylenmesi durumunda, söz konusu pesne metnine köyler arasında farklı ezgi çizgilerinin bağlanmasının ve köylerin kendi içlerinde sahip olduğu şive, tempo gibi biçimsel özelliklerin, pesnenin aynı olarak algılanmasını etkilemediği görülür. Köyler arasında farklı ezgiyle söylendiği belirlenen ortak pesneleri topluluk üyelerine dinletip aralarındaki fark sorulduğunda, “aynı pesne ama makam biraz değişiyor”, “onlar bizden biraz farklı konuşuyor”, “onlar daha yavaş söylüyor” gibi cevapların verilmesiyle beraber (EK 1.6.,21.,28.), bu ezgisel ve biçimsel farklılıkların göz ardı edildiği ve söylenenin kendi köylerinde söylenen pesneden farklı olmadığı çünkü aynı metine sahip olduğu belirtilir. Bu durum bir pesnenin aynılığında bağlandığı ezgi veya söylendiği biçem yerine sahip olduğu metnin ön plana çıkarıldığını göstermesinin yanı sıra, topluluk üyelerinin köyler arasındaki farklılıkları vurgulamak yerine benzerlikleri vurgulamaya yönelik davranışını gösterir.

Köyler arasında oluşan dağar yayılımı sonucunda topluluk üyelerinin birbirinin sahip olduğu dağardan pesneleri benimsemesi ve köylerin kendilerini ayırt edici özelliklerini tanımlayabilmelerine rağmen bu farklılıkları göz ardı ederek benzerlikleri vurgulamaları, incelenen köylerdeki topluluk üyelerinin ortak bir kimlik çatısı altında tanımlanmaya yönelik isteklerini gösterir.

1.3. Donuk Dağar

Topluluk üyeleri pesne dağarının burada üretilmiş şarkılardan oluşmadığını, 1893 göçüyle gelmiş olan dedeleri tarafından ‘Bulgaristan’dan getirildiğini ve onlardan babalarına, babalarından da kendilerine geçerek günümüze geldiğini belirtir. Topluluk üyeleri incelenen köylerin sahip olduğu dağarın tümünü kapsar şekilde pesneleri geldiği yere gönderme yaparak “Urumeliska pesne” (“Rumeli pesnesi”) olarak adlandırır. Köylerin sahip olduğu bütün pesnelerin Rumeli pesnesi olarak adlandırılması pesne pratiğinin bu toplulukları ortak bir geçmişi paylaşma çatısı altında birleştirmeye yaradığını gösterir.

Yerel olaylar üzerine söylenmiş olan pesnelerin, söylendiği dönemin yaşayışını yansıttığı ve içeriğinin yaşanan olaylara göre bir devinime sahip olacağı düşünüldüğünde, pesne metinlerinin Pomakların bugünkü yaşayışını değil, bugün birçoğu değişmiş olan eski geleneklerini ve davranış kalıplarını yansıttığının saptanması ve bazı pesne metinlerinin Bulgaristan'da yaşanmış olan olaylara gönderme yapması bugünkü pesne dağarının donuklaşmış olduğunu gösterir (Şekil 16, Şekil 17).

Açıklama: Eski geleneklere göre geceleri elektrik olmadığı için çıra yakılır ve kadınlar evlerde, erkekler de kahvelerde toplanırmış. Kız, sevdiği oğlana evin küçüğüyle haber gönderir böylece sevenler buluşurmuş. Kız oğlanın fesine çiçek takar, fesindeki çiçekle dolaşan erkeği görenler onun bir sevgilisi olduğunu böylece anlarırmış.

Bayram sevgilim Bayram, neden dün gece gelmedin
Neden dün gece gelmedin, dün gece sana hazırlanmıştım
Dün gece sana hazırlanmıştım, çiçek de sarmıştım
Çiçek de sarmıştım, benim yeşil fesleğenlerden
Benim yeşil fesleğenlerden, benim kırmızı güllerden
Benim kırmızı güllerden, takasın diye Bayram
Takasın diye Bayram, fesine takasın ki elalem
Fesine takasın ki elalem, yakışıklı sevgili görsün.

Şekil 16. Pesne metinlerinin eski gelenekleri yansıtmaları örneği.

Açıklama: Eski geleneklere göre koyunlardan elde edilen yün "mece" ("imece") toplantılarında tiftilir ve eğirilirmiş. Bu toplantılar aynı zamanda kızlarla erkeklere birbirlerini görme ve karşılıklı pesne söyleme fırsatı yaratırmış (bkz. 3.1).

İnceye gittim dün akşam, durdum ayakta divan
Durdum ayakta divan, seçmece bazı yiğitlerle
Seçmece bazı yiğitlerle, ve türküler söyleyeceğiz
Ve türküler söyleyeceğiz, hemi kızlar da vereceğiz
Hemi kızlar da vereceğiz, kurnazlık etmeye uğraştı birisi
Kurnazlık etmeye uğraştı birisi, alacağım ben alacağım
Alacağım ben alacağım, kesimde ak Fatminka'yı
Kesimde ak Fatminka'yı, Fatminka da ona dedi
Eğer sen olursan, şu gür dereye köprü
Şu gür dereye köprü, askerler de üzerinden geçsinler
Askerler de üzerinden geçsinler, ve o da ona dedi
Ve o da ona dedi, Fatminka eğer sen olursan
Fatminka eğer sen olursan, o askerlere sen ağalık.

Şekil 17. Pesne metinlerinin eski gelenekleri yansıması örneği.

Pesne pratiği zaman içinde bağlam değişimine uğramış, pesne dağarı sayıca azalmıştır. Çalışmanın konusu olan toplam altmış bir pesne incelendiğinde bunlardan yirmi beş tanesinin, metin olarak birbirinin aynı olan pesnelerin farklı kişiler tarafından söylendiği (yirmi iki tanesi), veya farklı zamanlarda aynı kişi tarafından söylendiği (üç tanesi) saptanır. Altmış bir pesne kaydından yirmi beş tanesinin başka bir deyişle yarısına yakınının bir pesnenin tekrar edilmesinden oluşması dağarın donuklaşmış olduğunu destekler.

Pesne dağarının donuklaşması yoluyla sayıca azalması, pesnelerin bağlam değişiminden önce uzun süren seslendirmeler içindeki kullanımının bağlam değişiminden sonra uygulanamamasında etkili olurken semboller olarak işlevini kuvvetlendirir (bkz. 3.2.). Dağarın donuklaşması belirli pesnelerin en çok bilinen

pesneler olmasına yol açmış, dağar yayılımı sonucu bu pesneler her köyde söylenmese bile en azından bilinir hale gelmiştir. Dağarın donuklaşması ve bütün pesnelerin Rumeli'den gelmiş olduğunun vurgulanması, pesnelerin semboller olarak ortak kimlik kuruluşunda rol oynadığını yansıtır niteliktedir.

2. "PESNE" PRATIĞİNDE ESTETİK BEĞENİ

"O bayağı uzatıyo", "o çok biliyo", "sesi güzel" "fena ağlatır" "yıprandırır" ifadeleri, topluluk tarafından pesneleri güzel söylemesiyle bilinen kişiler için kullanılır. Bu bölümde pesneleri "güzel söyleme" dağar, seslendirme tipleri ve değer ve etki olmak üzere üç alt başlıkta ele alınacaktır.

İncelenen köylerdeki topluluk üyelerinin pesne pratiğine ilişkin olarak ortak estetik beğeni elemanlarına vurgu yaptığı görülür. Çalışmada pesne pratiğinde estetik beğeni konusunda elde edilen veriler, estetik beğeni ile pesnenin bağlamı arasında önemli bir bağ bulunduğunu gösterir. Bugün pesne seslendirmelerinde estetik beğeniye oluşturan kimi özellikler Pomak topluluklarının kültürleşmesi süreci içinde oluşan bağlam değişimiyle birlikte uygulanma alanını yitirmiş olsa da (örneğin, seslendirme alanlarının daralması, kur yapma ve yapılan işi kolaylama işlevini yitirmesi, karşılıklı seslendirme tipinin bağlamsızlaşması, eşli seslendirme tipinin yaygınlığını yitirmesi, dağarı oluşturan pesnelerin sayıca azalması gibi) kişilerin bugün ile bağlamsal değişim öncesine gönderme yaptıkları karşılaştırmalar ve uygulanmalar, estetik beğenide önemli görülen özelliklerin neler olduğunun netleşmesini sağlar (bkz. 3.)

Warren L. D' Azevedo estetikle ilgili "*deneyimin beslenmesini ve şeylerin içsel niteliklerinden zevk almayı gerektiren, olayın niteliksel özelliği*" tanımında müzikte simgesel ve pragmatik anlamları hariç tutarken, Kaemmer müzikte içsel nitelikleri, müziğin gözlemlenebilir doğası olarak tanımlanan ve "biçem" diye adlandırılan şeye benzetir, ancak bir biçemin kendisine iliştilmiş simgesel ve pragmatik anlamlar da taşıyabileceğini belirtir. Kaemmer'a göre ana estetik konu "*bir biçemin kimi müzik dışı ilişkilerin bir simgesi olarak etkenliğinden çok, içsel nitelikleri nedeniyle değerli olup olmadığıdır*" (Kaemmer, 1993:78).

Pesnede estetik beğeni konusu emik bakış açısı merkeze alınarak çalışılacaktır. "Emik" ve "etik" terimleri 1967'de dilbilimsel antropolog Kenneth Pike tarafından sosyal bilimlere kazandırıldı. Pike etik yaklaşımı, emik sistemleri

anlama, araştırma ve anlatma yöntemi olarak tanımladı (Pinkney, 2006: 44). Kaemmer, güvenilir veri toplamanın emik ve etik perspektif arasındaki farkı belirlemeye bağlı olduğu belirtir ve emik perspektifi incelenen toplumdaki bir katılımcının karakteristik ortak sağduyu perspektifi olarak, etik perspektifi ise dışarıdan gözlemcinin bilerek seçtiği bilimsel perspektif olarak tanımlar (Kaemmer, 1993). Emik terimi Young tarafından, “*kültürün/topluluğun özel deneyimi*”ne sahip olma, etik terimi “*belirli bir kültürün/topluluğun özel deneyimini yaşamamış bir insanın perspektifi*” olarak tanımlanır (Young, 2005: 152).

2.1. Dağar Genişliği

Güzel pesne söyleyen kişilerin isimleri kendi köyleri içerisinde olduğu gibi diğer Pomak köylerinde yaşayan insanlar tarafından da adres gösterilir. Bu kişiler eskiden bugüne azalarak devam eden şekilde bayram, düğün, akraba ziyaretleri, alışveriş, erkekler için içkili muhabbetler gibi vesilelerle köyler arasında gidip geldikçe kendi köyünden diğer Pomak köyelerine, diğer köylerden de kendi köyüne pesne aktaran taşıyıcılar konumundadır. Bu kişiler gittikleri yerlerde duydukları şarkıları “kapma”larıyla, başka bir deyişle çabuk öğrenip belleklerine almalarıyla ve böylece geniş bir şarkı dağarına sahip olmalarıyla ön plana çıkarlar. Güzel pesne söyleyen kişiler için bu çalışmada “uzman müzisyen” terimi kullanılacaktır.

Uzman müzisyenler için “*O çok biliyo*” ifadesinin kullanılması bu kişilerin çok sayıda pesne öğrenme ve öğrendiklerini akılda tutabilme yeteneğine sahip olduklarına gönderme yapar. Bir uzman müzisyenle yapılan görüşmede kendisi için kullandığı “*ben bir şey duydum mu kaparım*” sözleri (EK 1.28.), geniş pesne dağarının oluşmasında, duyulanları öğrenme yeteneğine sahip olmanın önemini vurgular.

Uzman müzisyenlerin çok sayıda pesne bilme özelliği, pesne seslendirmelerini uzatabilmeyi de kapsar. Topluluk üyelerinin uzman müzisyenler

için “*O bayağı uzatıyo*” veya “*uzun uzun söylüyo*” ifadelerini kullanması, bir yandan bu kişilerin birçok pesneyi ardarda söyleyebilmeleri yoluyla uzun süre seslendirme yapabilmelerine, diğer yandan pesnelerin metinlerini tam olarak, eksiksiz söylemelerine gönderme yapar. Bir uzman müzisyenin “*iki tane pesne söyleyeceksen olmaz, maksat bi başladın mı ooh oh*” yorumu (EK 1.14.), seslendirmenin uzatılmasının estetik beğenideki önemine dikkat çeker. Alan çalışmasında güzel pesne söylemeleriyle gösterilen uzman müzisyenler bildikleri pesneleri ardarda söylerken, uzman olmayanların bir pesne söyledikten sonra hangisini söyleyeceğine karar vermekte zorlandığı, etrafındakilerden “*hangisini söyleyeyim*” diye sorarak yardım istediği ve birkaç pesne söyledikten sonra seslendirmeyi bıraktığı ve uzatamadığı görülür. Uzman müzisyenlerle uzman olmayanların söyledikleri pesnelerin metinleri karşılaştırıldığında aynı pesnenin uzman olmayanlar tarafından eksik sözlerle söylenmiş olması veya seslendirmenin pesnenin sözleri tamamlanmadan yarım bırakılması sık rastlanan durumlardır.

2.2. Seslendirme Tipleri

“Eşli” ve “karşılıklı” pesne söylemenin tek başına söylemekten daha güzel olduğu, böylece sesin uzaklara duyulabildiği ve seslendirmenin uzun sürdüğü belirtilir. Seslendirme tipleri pesne seslendirmelerinin güzel olmasında öngörülen kriterlerden biridir.

2.2.1. “Eşli söyleme”

“Eşli söyleme” kişilerin ikili-üçlü şekilde yanyana oturarak aynı pesneyi bir ağızdan söylemesiyle olur. Pesneleri eşli söyleyecek olan kişilerin daha önceden beraber söylemeye alıştığı kişilerle eşleşmek istemeleri dikkati çeker. Eşli söylemede kiminle eşleşileceği önemli görülür. Kişilere, beraber pesne söylemeye alışmadığı kişilerle eşleşmek istememelerinin nedeni sorulduğunda, “*benim sesim onunla uyuyor*”, “*sesin uyması lazım*” gibi ifadeler kullanılır. Sesin

uymasının ne demek olduğu ile ilgili sorulara verilen cevaplar şöyledir: “İki kişi söylüyor sanki bir kişi söylüyor gibi ses çıkıyor. Bir ağızdan sanki çıkıyor”, “Bazı kadınların sesleri aynı oluyo, sanki bi kişi söylesmiş gibi, bazılarının uymuyo, onun için istemiyo”, “Sesin uyması gerekiyo. Bazı yerde birisi unutuluyo, bazı yerde öbürü unutuluyo, o zaman ikisi beraber anlaşarak söylüyorlar. Hep aynı kişiyle söyleyince onlar birbirini tamamlıyo”, “beni evvellemeyecek”, “beni bozmayacak” v.s. (EK 1.7.,8.,12.,19.,22.).

Pesneleri eşli söyleyen kişiler yanyana oturarak ve başlarını hafifçe birbirlerine doğru çevirerek söylerler. Böylece birbirlerinin seslerini daha rahat duyabildiklerini belirtirler. Tek başına söyleyen bazı kişilerin de elini kulağından çenesine doğru dayayarak pesne söylediklerinin görülmesi, eşli söylemede oluşan sesi rahat duyma işlevini sağlamak içindir. Pesne söylerken ellerini neden kulaklarına dayadıkları sorulduğunda “sesi toplamak için”, “öyle alışmışız” cevapları verilir (EK 1.12.). Kişilerin tek başınayken ellerini kulaklarına dayayarak, eşli olduklarında ise yanyana oturup başlarını birbirlerine yakınlaştırarak pesne söylemeleri seslerini daha rahat duymalarını ve böylece entonasyonu sağlamak içindir. Entonasyon konusu aynı zamanda eşli söylemede sesin “tek kişi söylüyormuş gibi” çıkmasının, eşlerin uyumunun bir yönüdür. Eşli söylemede pesneler unison ve eşgüdümlü şekilde söylenir.

Pesnenin eşli söylenmesi sırasında eşlerden birinin nefesinin yetmediği yerde diğerinin devamlılığı sağladığı gözlemlenir. Ayrıca eşlerden biri pesnenin ezgi çizgisinde varyasyon yaptığında diğerinin de bu varyasyonlara uyum sağladığı görülür. Sesleri birbirine uyduğu belirtilen kişilerin eşli söylemelerinde pesneden pesneye geçiş ya hiç aralık vermeden olur -ki bu durumda eşlerden biri bir önceki pesnenin bitimiyle beraber yeni pesneye başlar, diğer eş onu hemen ardından yakalar- veya eşlerden birinin bir sonraki pesnenin ilk sözlerini seri bir şekilde müziksiz olarak söylemesinin ardından pesneye beraber başlanır. Böylece “bir ağızdan” söyleme sağlanır. Öte yandan sesleri birbirine uygun olmadan eşli pesne söyleyenlerde bazı seslerin çakıştığı, eşlerden birinin sözlere erken ya da geç girebildiği gözlemlenir. Kişilerin birbirini “evvellememesi”, “bozmaması” ifadeleri eşlerin bir bütün içinde uyumlu bir şekilde hareket etmeleri gerektiğini

yansıtır. Eşlerin birbiriyle uyum sağlayamaması ayrıca, söylenecek pesnelere uzun süre karar verilememesine ve bir iki pesneden fazlasının söylenmemesine dolayısıyla pesnenin güzel söyleme kriterlerinden olan seslendirmenin “uzamamasına” neden olur.

Eşli söyleme, eşleşerek birlikte pesne söyleyen kişilerin nefeslerinin yetmediği yerde, sözlerin unutulduğu yerlerde birbirlerini tamamlamaları ve birinin iyi bildiği pesneyi diğerinin sesini biraz geriye çekerek desteklemesi ve diğerinin bildiği pesnede öbürünün geriden desteklemesi yoluyla çok sayıda pesne söylenerek uzun seslendirme yapılabilmesi açısından değerli bulunur. Pesne metinlerinin eksik söylenmemesi önemli görülür ve eşli söyleme pesnelerin eksiksiz olarak, devamlılık içinde söylenmesine yardımcı olur. dolayısıyla eşli pesne söylemede eşlerin dağarlarındaki pesneleri birbirlerini tamamlayarak ve destekleyerek söylemeleri yoluyla güzel söyleme kriterlerinden olan ses gürlüğünün sağlanmasının yanında uzun söyleme de sağlanmış olur.

Kişilerin aynı kişilerle eşleşerek pesne söylemek istemelerinin nedeni olarak gösterilen ses uygunluğunun ardında, o kişilerin devamlı birlikte pesne söylemelerinin, dolayısıyla beraber hareket etmelerinin getirdiği ses uygunluğu yatar. Burada beraber hareket edilmesinden, başka bir deyişle “sesin uygunluğu”ndan kastım başlıca; birbirlerinin bildiği pesneleri bilme, pesnelere bağlanmış ezgi çizgilerini ve metinleri söylemede birbirine uyum sağlama ve birbirini tamamlamadır; böylece birinin nefesinin yetmediği yerde diğeri boşluğu doldurarak devamlılığı sağlar ve eşler uyumlu bir şekilde ardarda çok sayıda pesneyi söyleyebilirler. Eşli söyleyenler arasında söylenen pesneyi daha iyi bilen sesi, diğerine göre belli belirsiz daha önde duyulur. Eşli söylemede önemli görülen ses uyumu, ses tınısı veya kişilerin sahip olduğu ses alanı ile ilgili değil, birbiriyle uyumlu söylemeye gönderme yapar.

2.2.2. "Karşılıklı söyleme"

Pesneleri "karşılıklı söyleme" ise, eşleşen iki-üç kişinin bir taraftan diğer iki-üç kişinin karşı taraftan söylemesiyle olur. Karşılıklı söyleme bir taraftakilerin söylemeye başladıkları bir pesneyi bir yerden sonra karşı taraftakilerin devam ettirmesi yoluyla veya bir taraftakilerin söyledikleri pesneyi bitirmesinden sonra karşı taraftakilerin başka bir pesneyi söylemesi yoluyla olur. Pesne metinleri incelendiğinde metinlerin diyalog biçiminde geliştiği pesnelerde karşılıklı konuşmaların olduğu görülür. Bu söyleme tipinde sözü kimin alacağını yönlendiren etkenlerden biri pesne metinleridir.

Karşılıklı söyleme sadece erkekler ve sadece kadınlar arasında da oluşabildiği gibi yaygın olan biçimi erkekler ve kadınlar arasında oluşmasıdır. Erkekler ve kadınlar arasında karşılıklı söylemenin yaygın olması, pesne pratiğinin orijinal bağlamında kızların ve erkeklerin birbirlerine kur yapmalarını sağlayan bir fırsat olarak görülmesidir. Karşı cinsten kişiler birbirlerinin söyledikleri pesneleri dinler ve ona cevap olarak karşı taraftan pesne ile karşılık verir. Ayrıca kişilerin pesneleri güzel söylemesinin eş seçmede olumlu izlenim bıraktığı ifade edilir. Karşılıklı söylemenin eşli yapılması sesi belirli bir mesafeye duyurulmasını sağlar.

Karşılıklı söyleme pesnenin bağlam değişiminden önceki seslendirmelerde oluşan bir seslendirme biçimidir ve elde edilen bilgiler ihtiyaçların anlatıları üzerine temellendirilmiştir. Karşılıklı söyleme pesnenin bugün yapılan seslendirmelerinde oluşmaz. Karşılıklı pesne söylemenin bugünkü seslendirmeler içinde yer almamasının nedeni pesne pratiğinin kur yapma işlevini kaybetmesi sonucu karşılıklı söylemenin bağlamsızlaşmasıdır (bkn. 3.1.,3.2.).

2.3. Değer ve Etki

Topluluk üyeleri tarafından pesnelerin “adamı ağlattığı”, “hırpaladığı”, “yıprandığı” anlatılır. Nitekim, pesne seslendirmelerinde dinleyenlerin ortak bir davranış içinde ağlama, çöşkulanıp “yaşal” v.b. bağırma, iç çekme, tasdik anlamında başını sallama gibi tepkiler verdiği gözlemlenir. Pesne sözlerinin çok “anamlı” olduğu ve gerçek olaylara dayanıyor olması önemle vurgulanır. Pesne pratiğinin kişiler üzerindeki duyumsal etkisi başlıca pesne metinlerinin sözel içeriğine verilen değer ve anlamla ilintilidir.

“Gerçekte, müzikteki etki içsel nitelikler kadar simgesel ve pragmatik anlamlarla da ilişkilidir...Müzikte duyumsallık, yüksek değer verilen şeyi, müziğin simgeleme şekilleri ile ilgilidir; öyle ki, müziği toplumun ya da genelde yaşamın doğasına bağlayan benzeşik anlamların bazıları yüksek etkiye yol açabilir. Etkinin estetik türleri, müziğin içindeki yüksek değerli niteliklerin farkında olmaya bağlıdır. Aynı müzik etkinliği genellikle birkaç anlamı birlikte aktarır, bunlardan bazıları müziğin içsel niteliği ile ilgili olur, bazıları ise simgeseldir” (Kaemmer, 1993: 80).

Topluluk üyelerinin pesnelere konu olan olaylarla ilgili pesne metninde yer almayan, ancak belleklerinde bulunan birtakım ek açıklamalara sahip olduğu görülür. Bu durum pesne metinlerinin yaşanmış olaylara gönderme yaparak söz konusu olayların topluluğun zihninde, metinde anlatılandan daha geniş bir biçimde canlandığını gösterir. Pesne metinleri incelendiğinde metinlerin kimi zaman olayların açık olarak anlaşılması için yeterli bilgi taşımadığı saptanır, ancak topluluk üyeleri pesne metinlerinde geçen olaylar hakkında metinde yer alandan daha fazla bilgiye sahiptir. Bu bilgiler “metine ek açıklamalar” olarak adlandırılacaktır. Pesne seslendirmelerinde bir pesnenin söylenmesinden önce veya sonra metinde anlatılan olayla ilgili bilgilerin anlatılmasını içeren metine ek açıklamalar, pesnede geçen olayın nerede, kimler arasında geçtiği, sebepleri ve sonuçları, topluluğa ait davranış kalıpları, gelenek ve görenekleri hakkında metinde bulunmayan birtakım ayrıntıları kapsar.

Pesne seslendirmelerinde, pesnelerde geçen olaylarla ilgili yorumlar yapılır, günümüzde bu olaya benzer bir durumu yaşayan kişilerin durumlarından bahsedilir. Pesnede anlatılan olayla beraber kişilerin zihninde, söz konusu olayın kendi ailesinde veya yakın çevresinde yaşanmış bir benzeri hatırlanır. Örneğin, annesi küçükken ölmüş bir kişinin anne özlemine konu alan bir pesneyi söylemesinin ardından “*bunu bana anneannem öğretti zamanında, annem ben küçükken ölmüş diye*” demesi veya pesnede anlatılan bir durumun benzerini komşusunun yaşadığını belirterek “*bunu bizim komşu var onun için söyledim*” demesi (EK 1.22.), kişilerin söyledikleri pesnelerde geçen olayları kendi yaşamlarıyla bağdaştırdıklarını yansıtır. Öte yandan, pesnelerde yer alan bazı gelenekler ve durumlar bugün geçerliğini yitirmiş, uygulanmaz duruma gelmiştir. Bu durumda da pesne, unutulmuş olan bir geleneğin hatırlatıcısı konumundadır. Dolayısıyla pesneler sahip oldukları sözel içerikleriyle topluluk üyelerinin kendilerinin veya çevrelerindeki insanların veya kendi soyundan gelen insanların yaşamış oldukları olayları yansıtır ve bu yüzden kişiler üzerinde etki bırakır.

Metine ek açıklamalar pesne pratiğinin yer aldığı muhabbetler içinde ve onun bir parçası olarak yer alır ve pesne pratiğinin kişiler üzerinde yarattığı etkiyi ve yoğun duygulanmaları pekiştirme görevi görür (Şekil 17, Şekil 18, Şekil 19). Pesneler topluluğun toplumsal belleğini oluşturan olayların bugüne taşınmasını sağlaması yönünden topluluk üyelerince önemli görülür.

Açıklama: Bir oğlan ile bir kız birbirini çok sever, oğlan “dünürcü” gönderir ancak yine de kızı vermezler. Kız ve oğlan kaçmak için anlaşır. Günün birinde dağlara kaçıp orada bir buçuk sene saklanırlar. Her iki tarafın ailesi çok üzülür; kız tarafı niye vermedik diye pişman olur. Oğlanla kızı kim bulursa ona ödül vereceğiz diye ferman verirler. Çobanın biri onları dağın birinde ormanda görür. 3-4 aylık bir bebekleri olmuştur. Çoban köye gelip haber verir. Her iki tarafın ailesi onları almaya büyük bir şenlikle gider ve alıp köye getirir. Üç gün üç gece düğün yapılır. Aşağıdaki pesne kız tarafından sevdiği oğlanla kaçmasına izin vermeyen annesine söylenir.

Sus annecim kızma, ne kız ne azarla
Ne kız ne azarla, sonra pişman olursun
Sonra pişman olursun, uzağa gittiğimde
Annecim gittiğimde, sekiz-dokuz dağ uzağa
Sekiz-dokuz dağ uzağa, yüksek dağlara bakınırsın
Yüksek dağlara bakınırsın, kara denizlere
Kara denizlere, ve ardımdan çok bakarsın annecim
Ardımdan çok bakarsın annecim, gelirim belki geriye
Gelirim belki geriye, ilk sevgilimle
İlk sevgilimle, küçük erkek çocuğumla.

Şekil 18. Pesne metinlerinde yer almayan metine ek açıklamalar.

Açıklama: Eski geleneklere göre geceleri elektrik olmadığı için çıra yakılır ve kadınlar evlerde, erkekler de kahvelerde toplanırmış. Kız, sevdiği oğlana evin küçüğüyle haber gönderir böylece sevenler buluşurmuş. Kız oğlanın fesine çiçek takar, fesindeki çiçekle dolaşan erkeği görenler onun bir sevgilisi olduğunu böylece anlarmış.

Bayram sevgilim Bayram, neden dün gece gelmedin
Neden dün gece gelmedin, dün gece sana hazırlanmıştım
Dün gece sana hazırlanmıştım, çiçek de sarmıştım
Çiçek de sarmıştım, benim yeşil fesleğenlerden
Benim yeşil fesleğenlerden, benim kırmızı güllerden
Benim kırmızı güllerden, takasın diye Bayram
Takasın diye Bayram, fesine takasın ki elalem
Fesine takasın ki elalem, yakışıklı sevgili görstün.

Şekil 19. Pesne metinlerinde yer almayan metine ek açıklamalar.

Açıklama: Bulgaristan'da halen bulunduğu belirtilen bir köprünün yapımı sırasında geçen olaylar anlatılır. Üç kardeş köprüyü gündüz örmektedirler ancak köprü gece yıkılmaktadır. Oradan geçen bilge bir ihtiyara bunun ilacını sorarlar. İhtiyar, sabah oradan ilk kim geçerse onu köprünün temeline kurban etmelerini söyler. Her sabah üç kardeşten birinin hanımı yemek getirmektedir. O sabah ilk gelen kişi en küçük kardeşin hanımıdır. En küçük kardeş karşından geldiğini gördüğü hanımına eliyle işaret ederek geri gitmesini sağlamaya çalışır. Ancak hanımı ta tersi çabuk gelmesini istediğini düşünür. Kardeşler köprünün temeline onu kurban etmek zorunda kalırlar. Kız *"sağ kolumu bırakan çocuğumu kundaklayayım, sağ mememi bırakan çocuğumu emzireyim"* der (şarkıda bu sözler eksiktir, sözlü anlatımdan aktarılmıştır).

Gündüz örülüyor gece yıkılıyor, nerden çıktın ihtiyar, kolay gele
Nerden çıktın ihtiyar, kolay gele, kolay gele üç kardeş
Kolay gele üç kardeş, allah razı olsun ihtiyar, kolay gele
Allah razı olsun ihtiyar, kolay gele, ilacını biliyor musun
İlacını biliyor musun, hem biliyorum hem bilmiyorum üç kardeş
Hem biliyorum hem bilmiyorum üç kardeş, kim sabah erken gelirse
Kim sabah erken gelirse, yapının altına gömün
Yapının altına gömün, nerden çıktın güzel gelin (der oğlan)
Nerden çıktın güzel gelin, ilk sevdiğimi gördüm
İlk sevdiğimi gördüm, gelme geri dön dedim
Gelme geri dön dedim, o anladı çabuk gel
O anladı çabuk gel, iyi denk geldi yapının dibine (der ihtiyar)
Kolay gelsin der onlar almaz, neden ağlıyorsun ilk sevdiğim (der gelin)
Nasıl ağlamayayım güzel gelin, düşürdüm temeli kazarken
Güzel yüzüğümü (der oğlan), ağlama ilk sevdiğim (der gelin)
Sağ kolumu sıvazlayayım, yüzüğümü çıkartın.

Şekil 20. Pesne metinlerinde yer almayan metine ek açıklamalar.

Pesne pratiği içerisinde pesne metnlerinin ezgiden bağımsız olarak Şiir formunda rahatça konuŐulabildiđi ve metnin konuŐularak seslendirilmesinin, metine ek açıklamalar konusunda olduğu gibi pesne pratiğinin bir parçası olduğu gözlemlenir. "Metni konuşma", metni oluşturan dizelerin baŐtan sona kadar durmadan söylenmesi yoluyla gerçekleŐebildiđi gibi dizelerin istenilen bir kısmının seçilerek söylenmesi Őeklinde de gerçekleŐebilir.

Pesnenin ezgiyle söylenmesinden önce yer alan metni konuşma, genellikle metnin ilk birkaç dizesini içerir ve amacı eşli söylemede eşleşen kişilerin hangi pesneyi söyleyeceklerine karar vermelerini sağlamaktır. Pesnenin ezgiyle söylenmesinden önce oluşan metni konuşmanın diğer bir durumunda, pesnede anlatılan olayın ana fikrini oluŐturacak Şekilde metnin belirli kısmı veya tümü konuşarak aktarılır, böylece dinleyenler ezgiyle dinlemeden önce pesnede anlatılan olayı öğrenir veya önceden biliyorsa hatırlarlar. Metni konuşmanın bu durumu, metine ek açıklamalarla birlikte yer alabilir. Olayın hatırlanması veya daha iyi anlaşılması için metnin dizelerinin Şiir formunda konuşulmasının yanında metinde yer almayan ancak olay hakkında bilgiler içeren (kimler arasında, hangi sebeplerle geçtiği gibi) birtakım ek açıklamalar yapılır. Metni konuşma, dinleyiciler açısından söylenecek pesnede geçen olayın anlaŐılır olması ve yaratacağı duygu yoğunluğunu pekiŐtirmesi yönünde hazırlık görevi görürken, seslendirenler için söyleyecekleri pesnenin havasına girmeleri ve motive olmaları yönünde hazırlık görevi görür.

Pesnenin ezgiyle söylenmesinden sonra yer alan metni konuşma, metnin vurgulanmak istenen dizelerinin tekrar edilmesi yoluyla olur. Pesne, ezgiyle söylendikten sonra metnin konuşarak aktarılması duygu yoğunluğunu pekiŐtirmeyi sağlar. Seslendirmede pesneden pesneye geçiŐin aralıksız olduğu veya pesne söylemeye içten gelen çoŐkuyla birdenbire baŐlandığı bazı durumlarda metine ek açıklamalar ve metni konuşma pesne söylendikten sonra yer alır.

Seslendirme sırasında metin dizelerini unutmaktan kaynaklanan dize atlamalarının yapıldığı veya bir dizeden sonra gelen dizinin hatırlanamaması durumlarında metni konuşma, aynı ortamda bulunan diğer kişiler tarafından eksik söylenen veya unutulmuş dizelerin düzeltilmesi ve hatırlatılması için kullanılır.

Köylerin birbirleriyle iletişimi sonucu bir köyde söylenen pesnenin diğer bir köydeki kişiler tarafından ezgisiyle veya sadece metniyle beraber öğrenilmesi yoluyla köyler arasında dağar yayılımı oluşur (bkn. 1.3). Dağar yayılımı sonucunda sadece metin olarak taşınan bir pesneye taşındığı köyde yeni bir ezgi verilebilir veya öğrenilen bu metin, sadece metnin konuşulması ile pesne pratiğinin içindeki yerini alır.

Metni konuşma, metine ek açıklamalarla birlikte pesne pratiğinin bir parçası olarak pesne söyleme ile beraber yer alır. Hatta metni konuşma, pesnelerin ezgiyle söylenmediği durumlarda tek başına pesne pratiğini oluşturabilen önemli bir elemandır. Pesne metinleri kişilerin belleğinde toplumsal olayları taşıyan kimlik malzemeleri olarak yer alır.

Pesne söyleyen kişinin, sesini ve söyleyiş biçimini dinleyenleri duygulandıran, sözgelimi ağlatan, güldüren, yıpratıcı şekilde kullanması güzel söylemenin bir bileşeni olarak görülür. Güzel pesne söylemesiyle gösterilen uzman müzisyenlerin bir olayı anlatan pesne metnini ve metine ek açıklamaları en eksiksiz bilen, pesneyi söylerken sözlerini en iyi ifade eden kişiler olduğu dikkati çeker. Çalışmada yapılan pesne kayıtlarını dinleyenlerin, pesneyi söyleyen kişinin kim olduğunu bilmemesine rağmen uzman müzisyenler tarafından söylenmiş pesneler için "*bunun ne dediği net anlaşılıyor*" diyerek (EK 1.8.) beğenilerini belirtmesi pesne söylemede dile hakim olmanın önemini gösterir.

Pesne pratiğinde pesne metinlerinin konuşulmasının ve metine ek açıklamaların önemli yer tutması ve bunların zaman zaman pesneleri ezgisiyle söylemenin yerine tek başına pesne pratiğini oluşturan elemanlar olarak kullanılması, pesne metinlerine ve metinlerin içeriğine verilen önemi gösterir.

3. "PESNE" PRATIĞİNDE BAĞLAM

Pesne pratiği başlıca, topluluk üyeleri tarafından "muhabbet" olarak adlandırılan belirli ortamlar içinde gelişir. Muhabbetlerin bağlamı zamanla değişime uğramıştır. Çalışmada değişim öncesi dönemin muhabbetleri "orijinal bağlam" başlığında ele alınarak, ihtiyarların anlatıları üzerine temellendirilir. Bugünkü muhabbetler ise "güncel bağlam" başlığında, alan çalışmasından elde edilen verilerden yola çıkarak incelenecektir. Güncel bağlamında yapılan pesne seslendirmelerinde orijinal bağlamdaki seslendirmelere gönderme yapılması, zaman zaman orijinal bağlamdan şimdiki zaman kipi kullanılarak bugün oluyormuş gibi bahsedilmesi, orijinal bağlamın hatırlanmasının ve anlatılmasının coşkulanma ve duygulanmalara yol aması, bu bölümde ihtiyarların anlatılarına dayanan orijinal bağlama yer verilmesini gerekli kılmıştır. Pesne pratiği zaman içinde pragmatik kullanımını kaybetmiş ve topluluk üyelerinin anılarındaki ortak belleği çağrıştırması ve etnik kimliği pekiştirmesi yolu ile sembolik anlam yüklenmiştir.

Pesne pratiğinin orijinal bağlamı 1980'li yıllarla birlikte değişim sürecine girer. Pesne pratiğinin bağlam değişiminin başlangıcı olarak işaret edilen 1980'li yılların, aynı zamanda araştırma kapsamındaki köylere devlet tarafından yol yaptırılarak ulaşımın kolaylaştırıldığı; okul açma veya taşımacılık yoluyla eğitim-öğretimin sağlandığı, televizyon vericilerinin kurulduğu ve söz konusu köylerin birbirleriyle, çevreyle ve içinde yaşadığı toplumla költürleşmesinin yoğunlaştığı yıllar olması dikkati çeker.

Pesne pratiği Pomak topluluklarının içinde buldukları toplumla költürleşmesi süreciyle beraber bağlamsal değişim sürecine girmiş, zamanla pragmatik kullanımını kaybederek sembolik anlam yüklenmiştir. Pesneler bugün, sadece içerdikleri öykülerin oluşturduğu bellekler olarak değil, daha geniş anlamda topluluk üyelerinin paylaştıkları ortak geçmişi yeniden kurlmaları ve etnik grup sınırlarını korumaları yönünde ortak belleğin iliştiği semboller olarak iş görür.

Bağlam değişimi günlük yaşamın bir parçası olan pesne pratiğinin performatifliğini seyreltmış ancak bu durum pratiğe verilen önem ve değeri azaltmamıştır. Bu bölümde pesne pratiğinin orijinal ve güncel bağlamı, iki bağlamın karşılaştırılması, pesne pratiğinin kuşaklar arası iletimi konuları ele alınacaktır.

3.1. Orijinal Bağlam

Kadınların “kermen” yaptıkları -yün tiftikleri ve yün eğirdikleri- “mece” toplantıları muhabbetlerin geliştiği ve pesne söylemenin olduğu ortamlardır. Mecelerde kadınlar her gece sırayla birbirlerinin evinde toplanırlar ve o evin yününü tiftip eğirirler. Meceler yün bitinceye kadar, çoğu zaman geç saatlere kadar sürer. Uzun süren meceler boyunca kadınlar bir yandan çalışırken bir yandan da muhabbet edip pesneler söylerler. Pesne söyleme “*hep muhabbet olmaz ki bir iki şarkı-türkü söyleyelim*” gayesiyle kişilerin muhabbetleri içinde yer alır. Pesneler kimi zaman tek kişi tarafından, kimi zaman iki- üç kişinin birbiriyle eşleşmesi yoluyla “eşli” olarak, kimi zaman da iki-üç kişinin bir tarafta, diğer iki-üç kişinin de karşı tarafta eşleşmesi ile “karşılıklı” olarak söylenir (bkz. 2.2.1.; 2.2.2.). Yün bittikten sonra yemekler hazırlanır ve yenir. Mecelerle ilgili anlatılarda kişilerin pesne söylemeyi ön plana çıkarmaları ve coşkulu anlatımları dikkati çeker:

“Akşam olunca şimdi benim yünüm var fazla belki, 25-30 kız kadar topluyom, buyur gel yünüm var, evden eve geziyon. Ondan sonra gidiyoz, yünleri koyuyoz, değneğimiz vardı özel, yünler için, takıyoz, eskiden biz elbise giyyoduk, sonradan çıktı bu şalvarlar, elbiseye kuşak bağlarız yünün değneği dursun, yünü koyuyoz böyle eğiriyoz, ondan sonra pesneleri nasıl söylüyooz...” (EK 1.2.).

Meceler aynı zamanda bekar kız ve erkekler için birbirlerine kur yapma fırsatı yaratır. Kadınlar bir yandan işlerini yapıp, bir yandan şarkılar söylerken, bekar erkekler de bekar kızları dışarıdan gözetler ve onların söylediği şarkıları dinler. Erkekler kimi zaman sevdiği kızın söylediği pesneye evin dışından kendi söylediği pesneyle karşılık verir. Böylece kadınlar ve erkekler arasında zaman zaman karşılıklı pesne söyleme oluşur. Sesi güzel olanların daha fazla dikkat çekeceği düşünüldüğünden şarkı söyleyenler söyledikleri pesnelerle birbirlerini etkilemeye çalışır. Erkekler kızların dikkatlerini çekebilmek için çeşitli oyunlar hazırlarlar:

"Tarhalardan topladığımız yünleri, 10-15-20 kişi, kız topluyoduk, mece derdik ona biz. Her gece birinin yününü kime yapıyosak adamakıllı kermen yapıyoduk. 2-3 kişi bi taraftan 2-3 kişi karşı taraftan pesne söylüyoduk. Biri başlıyor, diğeri devam ediyor öyle öyle sonra oğlanlar geliyodu pencereye, o gece saat üçe kadar. Börek, bulgur yapardık kazanlara, oğlanlar bacadan su dökerdi, o zaman ışık yoktu o zaman ateş sönünce karanlıkta oğlanlar kızları koşturuyolardı, kızlar da kavga yapıyolardı onlarla. Eğer sevmiyosak kapının deliğinden kırmızı acı biber üflüyoduk..." (EK 1.4.).

"8-10 kadın toplanıyo, muhabbet yapıyo, hep muhabbet olmaz bir iki türkü bi iki şarkı olur mu gayesiyle bakıyo. Arabın derdi kırmızı pabuç, gençlerin de derdi anlıyosun yani (güleşmeler). İnsan bekar tabi, bekar insanlar daha fazla konuşuyolar daha fazla çalıyolar. Çünkü bekar erkekler de dışarıda dinliyolar ha. Hanımlar da arka arkaya bakıyolar tabi onlara, sen söylemez misin o zaman" (EK 1.4.).

Mece toplantıları, temelinde kadınların yardımlaşarak iş yapma amacını güder, aynı zamanda muhabbet etmeyle birlikte pesne söyleme, ve bekar kız ve oğlanların birbirlerine kur yapması bu toplantıların doğal bir parçası, geleneği halini almıştır. Pesne söyleme ve karşı cinsin birbirine kur yapması, mece toplantılarıyla özdeşleştirilir.

Öte yandan erkekler, evlerde yemek yemek ve içki içmek için kendi aralarında toplanarak yaptıkları muhabbetle birlikte pesne söylerler. Bu toplantılar da kadınların yaptıkları mece toplantılarıyla eş zamanlı olarak gece boyunca sürer; kadınlar mece yaparken erkekler de evlerde toplanarak muhabbet yaparlar. Pesneler burada masa başı şarkıları olarak işlev görür. Erkeklerin bu toplantılarında pesne söylemek muhabbetin bir parçası olup mecelerde olduğu gibi burada da gelenekselleşmiş durumdadır. "Öyle bir iki tane söylemekle olmaz maksat bi başladın mı oh ohhh" sözleri (EK 1.14.), pesnenin muhabbetin sürmesindeki önemini yansıtır. (bkz. 2.3.). Bu toplantılarda rakı içmenin kişilerin duygularını daha rahat ifade etmelerini ve uzun uzun pesne söylemelerini sağlayan bir unsur olarak görüldüğü ifade edilir: "...Sonra bir de bunlar tatlı bişey var (rakı kastediliyor) ondan biraz atıyolar. Lafı ondan attı mı oh dere tepe düz, temelli açılıyo o zaman" (EK 1.20.). Pesne söylemek ne kadar uzatılırsa muhabbetin o kadar güzel olduğu belirtilir. Erkekler pesne söylerken aynı zamanda "düdük" ("kaval"), "gayda" ("tulum") ve "kemane" ("kabak kemane") çalgılarını çalarak pesneye eşlik ederler. Kadınlar mecelerde işlerini bitirmeye yakın, yemek yapmaya başladıklarında muhabbetlerde içki içen bekar erkekler, bekar kızlara çeşitli oyunlarla kur yapmak üzere gelirler.

Kur yapma sırasında erkekler ve kızlar şaka yoluyla birbirlerine sataşır ve karşılıklı pesne söylerler.

Pesneler ayrıca, evlilik, bayram gibi vesilelerle yapılan kutlamalarda oluşan muhabbetlerde de yer alır. Erkekler köy meydanına kurulan masalarda içkilerini içip çalgılar eşliğinde pesne söylerler, kadınlar ise evlerde yemek yaparken muhabbet eder, pesneler söyleyip eğlenirler. Çobanların sürü güderken dağlarda pesne söylemesi de pesne pratiğinin yer aldığı diğer bir ortamdır.

3.2. Güncel Bağlam

Güncel bağlamında pesne pratiğinin yer aldığı muhabbetler kadınlar arasında örgü örülen misafirliklerde oluşur. Bu toplantılar gündüz yapılır ve bir yandan işlevsel olarak yünden bir ürün çıkarmaya yararırken bir yandan da muhabbetle birlikte zaman geçirmeyi sağlar. Öte yandan erkeklerin yemek yiyip içki içtikleri muhabbetler bugün lokantalarda, kahvelerde veya geceleri bekçiliğini yapmak üzere gittikleri kendilerine ait bağ ve bahçelerinde oluşur.

Güncel bağlamında pesne pratiği her muhabbette yer almaz. Pesnenin orijinal bağlamına tanıklık etmiş olan ihtiyarların belirtilen ortamlardaki biraradalığının yanı sıra, "güzel" pesne söylemesiyle bilinen kişilerin bu ortamlardaki varlığı, muhabbetlerde pesne pratiğinin yer alması için önkoşullar konumundadır (bkz. 2.1). Bugün pesneleri söyleyenler, pesnelerin bağlam değişimden önceki dönemini yaşamış olan ve pesneleri söz konusu dönemle özdeşleştiren ihtiyarlardır.

Alan çalışmasında katıldığım muhabbetlerde pesne pratiği sıklıkla, ihtiyarların eski günlerini özlemle anması üzerine yapılan konuşmalar ve bu konuşmaların kişiler üzerinde uyandırdığı duygulanmaların ardından oluşmuştur. Muhabbetlerde sık sık "*sen buraya 20 yıl önce gelecektin, o zaman görecektin nasıl söylüyoduk, şimdi artık kalmadı o günler nerde...*", "*eskiden kafayı kapıdan çıkardığın zaman her yer inleniyodu, bambaşka bişeydi o zaman*" gibi sözlerle (EK

1.5.) bugün artık eskisi gibi pesne söylenmemesinden duyulan üzüntünün ifade edilmesinin ardından o günlerde nasıl pesne söylendiği büyük bir hevesle ve ayrıntılarıyla anlatılır ve pesneler söylenir. Geçmişe özlemi dile getiren sözlerin meydana getirdiği duygulanmalar kişilerin pesne söylemesinin hazırlayıcıları konumundadır.

Muhabbetlerde kişilerin yakın çevrelerinde yaşanan olaylardan bahsetmesi, örneğin komşusunun yaşadığı üzüntülü veya sevinçli bir olayın anlatılması da pesne pratiğinin oluşması için hazırlayıcı duygu zeminini yaratır. Anlatılan olaylarla ve bu olayların yarattığı duygularla bağdaştırılan pesnelerin söylenmesiyle ve konuşulmasıyla bugün yaşanan duruma gönderme yapılır. Muhabbetlerde pesne pratiği kişilerin kendi yaşadıkları olaylar karşısında oluşturdukları duyguları paylaşma aracı olarak da oluşur. Örneğin, çocuğu kundaktayken ölen bir annenin hikayesini anlatan bir pesneyi söyleyen veya metnini konuşan kişi, pesneyi bitirdikten sonra kendi annesinin de küçüklüğünde öldüğünü ve bu pesneyi babaannesinin kendisine öğretmiş olduğunu belirtir, veya Bayram adındaki sevgiliden bahsedilen bir pesneyi söyleyen ve duygulandığı gözlemlenen kişi, yıllardır yatalak olan kocasının isminin Bayram olduğunu belirtir. Zaman zaman pesneler söylenirken pesnede geçen olayın bir benzerini yaşayan komşularından veya tanıdıklardan bahsedilir, onların durumları hakkında konuşulur.

Pesne söyleme, muhabbetler içinde kişilerin ortak deneyimlerini hatırlamaları, geçmişe özlem duygularını paylaşmaları, çevrelerinde yaşanan ve kendilerini üzen, sevindiren olayları konuşmaları sonucu oluşan “efkarlanmalar” ile birlikte gerçekleşir. “*Canım isterse söylerim*”, “*efkarlandığımda söylerim*” gibi ifadeleriyle (EK 1.28.) kişiler pesne söylemelerinin belirli bir duygusal zemin gerektirdiğine, önceden belirli zamanlarda değil, plansız geliştiğine işaret eder. Ancak, efkarlanmalar pesne söylemek için tek başına yeterli değildir. Muhabbetin geliştiği bir ortamda güzel pesne söylemesiyle ve çok pesne bilmesiyle tanınan kişilerin bulunması gerekir. Bu kişiler geniş bir pesne repertuarına sahip olan ve pesne söylemesiyle insanları “yıpratın” uzman müzisyenlerdir (bnz. 2.1). Pesne söyleme uzman müzisyenlerin önderliğinde gerçekleşir. Örneğin, bir içkili toplantıda

efkarlanan kişiler aralarında güzel pesne söyleyen kişiler varsa onlardan pesne söylemelerini ister, veya güzel pesne söyleyen kişilerin kendisi efkarlanmıştır ve söylemeye başlar. Böylece pesne seslendirmesi muhabbetle birlikte sürer. Pesne söyleyenler ne kadar çok pesne bilirlerse muhabbet de o kadar uzun sürer ve güzel olur. Aynı şekilde erkekler kahvede bulduklarında veya kadınlar evlerde yün ördüklerinde aralarında güzel pesne söyleyenler varsa bu kişilerden pesne söylemesi istenir veya güzel söyleyen kişinin kendisi pesne söylemeyi başlatır.

Muhabbetlerde pesne söylemeyi hazırlayan duygu zemininin oluşmasıyla birlikte pesne hikayeleri anlatılmaya başlanır, pesnelerin metinlerinin Pomakça olarak şiir formunda veya ezgisiyle beraber söylenmesini içeren pesne pratiği gerçekleşir. Bir pesnenin 'metin konuşması'nın yapılması veya ezgisiyle söylenmesi ihtiyarlar üzerinde yoğun duygulanmalara yol açar (bkz. 2.3.). Gözlerin dolması, iç çekme, tasdikler gibi baş sallama gibi üzüntü, sevinç, heyecan belirtisi olan tepkiler gözlemlenir. Şarkı bitince "Yaşaa!!", "ağlattın bizi", "bak gözlerim nasıl doldu" gibi ifadelerle söyleyene övgü belirtilir. İhtiyarlar eskiden de konusu üzüntülü olan pesneleri dinleyince ağladıklarını ama, bugün daha çok ağladıklarını söylerler. Birçok pesnenin ardarda söylenmesine gerek olmadan bir tek pesne söylendiğinde bile aynı duygu yoğunluğunun yaşandığının gözlemlenmesi pesnelerin ihtiyarlar için geçmişle ilintilenen semboller olarak iş gördüğünü gösterir. Pesnelerin ezgisiyle söylenmesinin yanı sıra, pratiği oluşturan diğer elemanlar olan "metin konuşması" ve "metne ek açıklamalar" da aynı yönde duygulanmalara yol açar (bkz. 2.3.).

Bugün pesne pratiğinde, pesnelerin ezgiyle seslendirilmesi ve seslendirmenin işlevselliliği odağının, kimliğin etnisite yönünü ifade etme odağına doğru hareket etmiş olduğu görülür. İhtiyarların pesne dağarına yeni şarkılar katmaksızın geçmişte dedelerinden, anne-babalarından öğrendikleri pesne dağarını bugünkü seslendirmelerde tekrarlamaları ve dağarın zamanla donuklaşmaya doğru hareket etmesi pesnelere yüklenen sembolik anlamı pekiştirir. Pesnenin kullanım alanlarının daralmasının yanında pesne pratiğinin orijinal bağlamına tanıklık etmiş olan ihtiyarların birlikte oldukları zamanlarda yaptıkları muhabbetlerde pesne söylemek istemeleri ve yaşları itibarıyla seslerinin artık iyi çıkmamasından, pesne sözlerini tam

olarak hatırlayamamaktan ve duygulanıp ağlayacağından çekinmeleri, seslendirme sıklığını ve akıcılığını etkiler. Ancak pratiğin uygulanma sıklığının azalması pesnelere verilen önemi azaltmamış aksine seslendirmelerin belirli zamanlarda yapılması pratiğin sembolikleşerek etnik kimliği pekiştirme açısından iş görmesine yol açmıştır.

İncelenen Pomak topluluklarında müzik, kültürleşme öncesinde sadece pesne pratiğinden beslenirken bugün pesne pratiğinin yanında “Ege türküleri”, “davul-zurna” ve “orquestra” olmak üzere toplulukların, yaşadıkları toplumdan edindiği kültürel modellerle beslenir. Pesne pratiği, yeni kültürel modeller edinilmesi ve bağlamının değişmesiyle beraber günlük yaşamdaki kullanımını içinde yaşadıkları çevreden edindikleri kültürel modellere bırakmıştır. Pesne pratiği Pomak topluluklarının kültürleşme süreci içerisinde kurdukları formülün etnisiteden yana olan yönünü oluştururken, içinde yaşanan toplumdan edinilen kültürel modeller asimilasyondan yana olan yönünü oluşturur.

“Ege türküleri” topluluk üyeleri tarafından çevredeki komşu Yörük köyleriyle kız alıp verme, alışveriş gibi iletişimler sonucu birbirlerinin kutlamalarında bulunma yoluyla ve ayrıca radyodan dinleyerek öğrenilen bölgesel şarkılardan oluşur. Bu türküler zamanla ihtiyarların pesne seslendirmelerinde pesnelere beraber yer alır hale gelir, ancak bu durum iki tarzın “*kaynaşarak yeni bir tür tarz biçimlendirdikleri*” senkretizme yol açmaz, bunun yerine “*birbirleriyle karıştırılmayıp ayrı tutulduğu*” ayrıştırma ile aynı seslendirmeyi oluşturan parçalar olarak kullanılır (Kaemmer, 1993: 124-125). Pesnelerin ve türkülerin aynı seslendirme içinde yer alması, iki kültür ile bütünleşmiş kimliğin bir işareti iken her ikisinin formsal özelliklerini koruması ve her ikisini birbirinden ayıran özelliklerin farkındalığı aynı seslendirmeyi oluşturan pesne ve Ege türkülerinin arasındaki sınırın korunması yoluyla etnik kimliğe gönderme yapar.

Orijinal bağlamında pesne pratiğinin yer aldığı evlilik ve sünnet düğünü, asker uğurlama, bayram kutlamalarında bugün pesne pratiği yerine, eğlenme amacıyla “davul-zurna” ve(ya) “orquestra”, köy dışından kiralanarak getirilir. Davul-

zurna köy halkına belirli bir olayı duyurmayı ve erkeklerin kendi aralarında içki içerek eğlenmelerini sağlar. Erkekler kendi aralarında yaptıkları eğlencede davul-zurna eşliğinde oynarlar. Davul-zurnanın dağarı bölgesel türkülerden oluşur. Orkestra ise, bugünkü haliyle bir org ve onu kumanda eden ve zaman zaman orgtaki altyapı üzerine güncel şarkılar okuyan bir veya iki kişinin yaptığı müzik için yapılan adlandırmadır. Orkestranın dağarını müzik endüstrisindeki popüler şarkılar, ve oyun havaları oluşturur. Orkestra gençlerin dinlediği müzik olarak tanımlanır. Orkestranın bulunduğu ortamlarda gençler ve ihtiyarlar birlikte bulunmasına rağmen, müziğe katılım (dans etme, alkışlama, eğlenme gibi) gençler tarafından gerçekleştirilir, ihtiyarların ise sadece gençleri izlediği görülür.

Pesne pratiğinin güncel bağlamı içinde taşınmasının temelinde ihtiyarların pesneler ile topluluğun kökeni ve geçmişi arasında kurdukları bağ yatar. İhtiyarlar pesneleri içerdiği olayları birebir yaşamış olan kendi dedelerinden ve babalarından öğrenmiş ve pesne pratiğinin topluluğa ait günlük yaşamın bir parçası olduğu döneme tanık olmuştur. Dolayısıyla ihtiyarlar için pesne pratiği yakın geçmişi, ve içeriğiyle topluluğun geçmişini yansıtan bellek malzemeleridir.

3.3. Orijinal ve Güncel Bağlamın Karşılaştırması

Pesne pratiğinin oluştuğu ortamlar zamanla değişmiştir. Orijinal olarak kadınların geceleri evlerde toplanarak yaptıkları mecelerdeki muhabbetler, bugün örgü örülen misafirliklerde oluşur. Erkeklerin ise kadınlar mece yaparken evlerde yemek yiyip içki içtikleri ve muhabbet ettikleri toplantılar, bugün geceleri lokantalarda ve kendilerine ait bağ ve bahçelerde yapılır. Ayrıca ihtiyarların gittiği kahvelerde de pesne söyleme ortamı gelişir, ancak burada içki içilmez.

Orijinal bağlamında pesne pratiği mecelerle ve erkeklerin evlerde yaptıkları toplantılarla özdeşleşmişken, bugün muhabbetin geliştiği her ortam beraberinde pesne pratiğini getirmez. Orijinal olarak topluluğun bütün üyelerinin katıldığı ortamlarda gelişen, ortak yapılan bir işi kolaylama ve erkek ve kadın cinsi arasında kur yapma işlevleri taşıyan pesne pratiği bugün orijinal bağlamın yer aldığı döneme

tanık olan ve pesneleri söz konusu dönemle ve topluluğun kökeniyle bağdaştıran üçüncü kuşak üyelerinin, başka bir deyişle ihtiyarların katılımını içerir. İhtiyarların güncel bağlamında pesne söylemesi ve pesne metinlerini konuşması, belirli ortamlarda kendi aralarında yaptıkları muhabbetlerin geçmişi anma yönünde gelişmesi sonucu oluşan motivasyonlarla gelişigüzel oluşur. Pesne pratiği bugün ihtiyarlar arasında dayanışma sağlama ve Pomak kimliğine aidiyet hissetme işlevi görür, öte yandan orijinal bağlamındaki karşı cinsin birbirine kur yapmaya ve toplu olarak yapılan bir işi kolaylamaya yarayan pragmatik kullanımını kaybetmiştir.

Orijinal bağlamında pesneler yaygın olarak “eşli” ve “karşılıklı” söylenirken güncel bağlamında pesneleri karşılıklı söyleme tipi terkedilmiştir, eşli söyleme tipi de yaygın değildir (bkz. 2.2.1.; 2.2.2.) Bugün seslerinin artık iyi çıkmadığından veya pesne sözlerini tam olarak hatırlayamadığından çekinen çok sayıda ihtiyar pesne söylemeyi uzman müzisyenlere bırakır. Ayrıca pesne pratiğinin kur yapma işlevini yitirmesi de özellikle erkek ve kadınlar arasında oluşan karşılıklı söyleme tipinin bugün gerçekleşmemesinde önemli bir etkidir. Pesneler güncel bağlamında orijinal bağlamında olduğu gibi bayram, evlilik gibi kutlamalarda topluluğun tümünün yer aldığı ortamlarda söylenmez, ayrıca çobanların sürü güderken pesne söylemesi de bugün kaybolmuştur. Ancak ihtiyarlar tarlalarda, evlerde vs. iş yaparken akıllarına gelirse pesne söylediklerini belirtir.

Güncel bağlamında pesne söylemeye çalgı çalarak eşlik edilmez. Pesnelere eşlik ederek kullanıldığı belirtilen Pomak topluluğuna özgü “gayda” (“tulum”) ve “kemane” (“kabak kemane”) çalgıları bugün kullanılmamaktadır. Kişilere ait birkaç çalgı bulunmasına rağmen bunların çalınacak kadar iyi durumda olmadığı görülür. Herkesin kendi çalgısını kendisinin yaptığı ve bugün de yapabileceği belirtilirken söz konusu çalgıların yapılmaması dikkati çeker. Pesneler bugün kendilerine eşlik eden çalgılar olmadan sözel gelenek olarak var olur. Pesneler çoğunlukla uzman müzisyenler tarafından ezgileriyle söylenirken uzman olmayan kişilerin pesneleri ezgisiyle söylemek yerine, metinlerini konuştukları yaygın olarak gözlemlenir. Bunun nedeni olarak pesnenin ezgisini hatırlamama, sesinin “gitmemesi”, duygulanmaktan ve ağlamaktan çekinmesi gibi nedenler gösterilir.

Bugünkü muhabbetlerde pesne pratiğinden bahsedilmesi veya bu pratiğin uygulanması ihtiyarlar üzerinde yoğun duygulanmalara neden olur. Bu duygulanmalar gözlerin dolması, ağlama, coşkulanma gösteren davranış ve sözler olarak gözlemlenir. İhtiyarların eskiden de pesne söylerken uygulandıklarını ama bugün daha fazla uygulandıklarını belirtmeleri pesnelere yüklenen sembolik anlamla ilintilidir (bkz. 2.3.).

Pesne pratiği Pomak topluluklarının içinde buldukları toplumla kültürleşmesi süreciyle beraber bağlamsal değişim yaşamış, zamanla pragmatik kullanımını kaybetmiştir. Bağlam değişimi günlük yaşamın bir parçası olan pesne pratiğinin performatifliğini seyreltmış ve belirli koşulların olduğu zamanlarda, plansız olarak gelişmesine neden olmuş ancak bu durum pratiğin önem ve değerini azaltmamıştır. Pesne pratiği güncel bağlamında ihtiyarların bir arada olduğu ortamlarda oluşan muhabbetler içinde, geçmişi hatırlamanın yarattığı duygusal zemin üzerine kendiliğinden gelişir. Pesnelere bugün, sadece içerdikleri öykülerin oluşturduğu bellekler olarak değil, daha geniş anlamda topluluk üyelerinin paylaştıkları ortak geçmişi yansıtıcıları ile etnik grup sınırlarını koruma yönünde formüle edilerek ortak belleğin iliştiği semboller olarak iş görür.

3.4. "Pesne" Pratiğinin Kuşaklar Arası İletimi

Dil değişiminin ve gençlerin pesnelere anlatılan olayları yaşayan kuşaklarla birebir bağlantıda bulunmamış olmalarının pesne pratiğinin kuşaklar arası iletimi konusunda ön plana çıkarıldığı görülür. Pomakça dilinin gençlere aktarımı ile pesne pratiğinin aktarımı paralellik göstermektedir. Aileler çocuklarının okulda başarılı olması, toplum tarafından farklı bir topluluğun üyeleri olarak görülüp dışlanmamaları ve toplumun sağladığı fırsatlardan yararlanabilmeleri için Türkçe'yi iyi bilmeleri ve köy dışındaki sosyo-kültürel iletişimlerinin iyi olması gerektiğini düşünür. Bu doğrultuda aileler çocuklarıyla Pomakça yerine Türkçe konuşmayı tercih eder. Aynı

şekilde dili Pomakça olan pesneleri de çocuklarının yanında söylemeyi değil, ihtiyaçların bir araya geldiği belirli ortamlarda söylemeyi tercih ederler.

Araştırmanın kapsamındaki Pomak toplulukları içinde yaşadıkları toplumla entegrasyona yönelik davranışları içinde, ikidilli olmanın olanakları ve avantajları ile ilgili sosyal değerlendirmeleri sonucunda dil değişimi sürecine girmiştir. Bu topluluklarda anadil olan Pomakça ihtiyaçlar tarafından günlük yaşamda kullanılırken gençler arasında yerini Türkçe'ye bırakmaya başlamıştır.

Weinreich dil değişimini, "*kullanılmaya alışılmış bir dilin başka bir dilin kullanımına alışılması durumuyla yer değiştirmesi*" olarak tanımladı (Weinreich, 1953: 68). Dil devamlılığı ve değişimini kapsayan daha geniş bir tanım Fishman (1972) tarafından yapıldı: "*Geniş nüfusların yeni bir dili benimsemesi veya repertuarına bir dil çeşidini alması durumunda, aynı zamanda önceden kullandıkları dili bırakması veya sürdürmemesi*" olarak yapıldı (Mills, 1998:12). Dil değişiminin, dil devamlılığının süreklilik hareketi içinden dil kaybına doğru giden bir hareket olduğunu savunan Veltman (1991), dil devamlılığını "*kişinin anadilini günlük kullanım içinde hayatı boyunca tek dil olarak konuşması*", dil kaybını da "*anadilini günlük yaşamda kullanmayı bırakması ve sonunda unutulması*" olarak değerlendirir. Hamers ve Blanc (1989) dil değişimini, baskın dilin ikinci dilin işlev ve alanlarını istila etmesi ve yayılması süreci olarak tanımlar. Aile alanı istila edildiğinde dil değişimi hemen hemen tamamlanır. Başka bir deyişle, dil devamlılığı sadece ev sahibi dilinin farklı işlevler ve amaçlar için kullanıldığı sosyal koşullarda mümkündür (Schmidth, 1999).

Dil devamlılığı ve dil değişimi ile ilişkili olduğu gösterilen birçok politik, sosyal, kültürel ve dilsel değişken bulunur: cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyoekonomik statü, yaş, dillerin işlevsel dağılımı, azınlık dili ve kültürüne karşı tutumlar, coğrafi izolasyon gibi.

Araştırmanın kapsamındaki Pomak topluluklarında dil değişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri resmi eğitimidir. Köylere 1970-80'li yıllarla beraber resmi eğitim imkanı sağlanmıştır. Çınardibi köyündeki ilköğretim okulunda köyün kendi öğrencileriyle beraber, diğer bir Pomak köyü olan Bayramlı köyünden, çevredeki Yörük köyleri olan Osmanlı ve Dernekli köylerinden taşımacılık yoluyla getirilip götürülen öğrenciler eğitim alır. Kamberler köyündeki öğrenciler Yiğitler köyünde, Beşpınar köyündeki öğrenciler Sütçüler köyünde eğitim görmektedir. Eğitim dili Türkçe'dir. Okullarda Pomakça konuşmanın öğretmenler tarafından yasaklandığı belirtilir. Çocuklarının okulda başarılı olmalarını isteyen aileler bu doğrultuda çocuklarının yanında Pomakça yerine Türkçe konuşmaya özen gösterir. Okula giden çocuklar ise Pomakça'yı öğrenmek istediklerini ama okulda Pomakça konuşmaya izin verilmediğini, ailelerinin de Pomakça konuşmalarını istemediğini belirtir. Aileler Pomakça'nın artık unutulmaya başladığını, çocukların artık Türkçe konuştuğunu, kendilerinin de Türkçe cevap verdiklerini, böylece çocuklarının okulda başarılı olabileceğini ifade ederler. İkidilli ailelerin çocuklarının okul veya çalışma hayatında başarılı olmalarına yardımcı olmak için evlerinde sadece ikinci dili konuştukları sıklıkla saptanan bir durumdur (Fishman, 1991). Eğitim, dil kullanımı modellerini etkileyen güçlü sosyalleşme sistemlerinden biridir.

"Kültürel ve dilsel olmak üzere güçlü sosyalleşme sistemlerinin varlığı dil kullanımı modellerini etkileyebilir ve dil değişimine yönlendirebilir. Resmi ve resmi olmayan sosyalleşme aracılıkları içeren bu sistemler göçmenler ve onların yeni toplumu arasında karşı karşıya kalınan geçişsel süreçlerde arabulucu mekanizmalar olarak iş görür. Bu tip güçlü sosyalleşme sistemlerinin örnekleri ücretsiz kitle eğitimi, yatılı okullar, askeri servis, hükümet dil kurslarına ve gençlik hareketlerine katılım gibi sıralanabilir" (Schmidh, 1999: 20).

Eğitim almış olmak, Pomak topluluklarında toplum içerisinde ekonomik ve sosyal olarak iyi bir yer edinmenin önemli yollarından biri olarak görülür. Pomakça konuşmak ise topluluğun toplum tarafından kendilerinden farklı görünmelerine ve ekonomik ve sosyal birtakım fırsatları elde edememelerine sebep gösterilir. Aileler çocuklarının okuldaki başarılarıyla, okuyup meslek sahibi olanlarla gurur duyarlar. Kendi aralarından okuyup doktor, öğretmen, mühendis gibi meslekler edinen kişiler isimleriyle sayılıp örnek gösterilirler. Çocuklarının

liseyi okumaları için bütün ekonomik imkanlarını kullanarak şehre taşınan, çocuklarını şehirdeki tanıdıklarının yanına veya yatılı okumaya gönderen aileler bulunur. Okulda başarılı olma ve bir meslek sahibi olma aynı zamanda toplum içerisine katılma ve iyi bir yer edinme fırsatı olarak görülür.

Okula giden ve başarılı olan öğrencilerin Türkçe'yi çok iyi konuşmalarından dolayı köy dışına gittiklerinde Pomak olduklarının anlaşılmadığı ve zorluk yaşamadıkları, ama Türkçe'ye hakim olmayanların her türlü iletişim alanında çeşitli zorluklar yaşadıkları ve topluluk dışındaki kişiler tarafından farklı bir topluluk olarak görüldükleri anlatılır. Buradaki eğitim yoluyla dil değişimini onaylama davranışının iki yönü vardır; birincisi toplum içerisine uyum sağlama ile ilgili karşılaşılan zorluklardan kaçınma, diğeri toplum tarafından farklı görülmemeye isteğidir.

Aileleler köy dışında bir isteğini anlatma, işini görme, alışveriş yapma gibi konularda kendilerinin ve daha çok kendi ailelerinin Türkçe'yi iyi bilmemelerinden dolayı zorluklarla karşılaştıklarını ve aynı zorlukları çocuklarının yaşamalarını istemediklerini belirtir. Pomakça'ya bilmenin çocuklarına bir faydası olmayacağı düşünülür. Türkçe'yi iyi bilmemesinden dolayı zorluklarla karşılaşan kişilerin anlatılarında, Pomakça'nın sadece kendi toplulukları tarafından bilinen bir dil olduğuna ve kullanım alanının bulunmadığına vurgu yapılır:

"Şimdi okullara giden çocukların çoğu Pomakçayı bilmiyo, anlasa da çeviremiyo, sırf Türkçe. Çünkü sadece bizim halkımızda geçerli bu dil. Başka yere gittik mi tomruk gibi. Bugün doktora gittik. Bizim kocakârının ne dediğini doktor anlamadı. Bu sefer ben girdim sordum işte çat pat"(EK 1.27.).

"Türkçe bilmiyoduk kızım. Ben mesela askere gittiğim zaman bi ekmek yani zor alıyodum. Fırına gidip de bi ekmek istemesini bilmiyodum. Bi zaman bi arkadaşla babam gönderdi. Ben dedim kepeğe ne diyorlar ya, ispeti ispeti, Allah Allah. İspeti var mı? Ben gittim bakkala hayvana kepek alacam yav hayvan torbası ne. Bereket satan, kepek mi istiyon dedi. Ben de evet dedim, yoksa... Çocuklar bu zorlukları yaşamasın diye imkân olduğu kadar Pomakça konuşulmuyo, hep Türkçe istiyoz çocuklar yani konuşsun" (EK 1.34.).

Kişilerin anne babalarından Türkçe'yi iyi konuşamamalarından dolayı düştükleri komik durumlarla ilgili hikâyeler duymuş olmaları veya kendilerinin

yaşadıkları olaylar Türkçe'ye hakim olma çabalarını arttırır. Bu hikayelerin televizyonlar yaygınlaşmadan önce evlerde ve kahvelerde toplandığında anlatılarak düşülen komik durumlara gülünerek ve eğlenildiği belirtilir.

Pomak topluluğunda Türkçe'yi çok iyi konuşanların Pomak olduğunu köy dışındaki insanların anlamadığı, Türkçe'yi iyi konuşamayanların ise mutlaka fark edildiği ve insanların "siz göçmen misiniz" diye sordukları belirtilir. Pomaklar kimi zaman Balkanlar'dan Türkiye'ye göçen diğer topluluklarla karıştırılırlar. Bu durumda Pomaklar da kendilerinin Pomak olduğunu belirtmek yerine Bulgar göçmeni olduklarını söyler. Pomaklar kendilerini Bulgar göçmeni olarak tanımlamalarını, insanların Pomakların kim olduğunu bilmemesine, "Pomakız" dediklerinde tanımamasına bağlar. Pomaklar Türkiye'de adı yaygın olarak bilinen bir topluluk değildir. Örneğin, yapılan çalışmada araştırmacının Pomak topluluğunun varlığıyla tanışması bu çalışma yoluyla olmuştur. Türkiye'nin devlet yönetiminde ulus-devlet anlayışını benimsemesi Pomak topluluğunun halk tarafından tanınmamasında etkilidir.

"Çoğunluk toplumunun göçmen emme filozofisi ve toplumsal ideolojisi dil devamlılık olanaklarını belirlemede güçlü bir araçtır. Bu filozofiler çoğunluğun göçmenlerden toplum içine kültürleşmesi beklentileriyle ilgilidir. Literatürde iki ana filozofi not edilir. Birincisi, göçmenlerden kültür, kimlik ve dil gibi bütün ayırmedici özelliklerini terkederek etnik teklüklerini bırakmalarının beklendiği asimilasyon filozofisidir. Bu yaklaşım homojen ulus-devlet düşüncesi üzerine temellenir... İkinci yaklaşım göçmenlerin toplum içine bütünleşmesini ancak bunu yaparken kendi kimliklerini ve teklüklerini kaybetmemelerini bekleyen çoğulcu filozofidir" (Schmidt, 1999:19).

Okullarda verilen eğitim, Pomak topluluğunun toplum tarafından farklı bir topluluk olarak algılanmamasının ve iyi bir meslek edinip toplum kurumlarında yer almasının aracı olarak kabul edilir, Türkçe'yi iyi öğrenme ve toplumla entegre olma fırsatı olarak görülür.

Öte yandan köyde üretilen ürünlerin köy dışında pazarlara veya çeşitli firmalara satılmasının yanında gençlerin modernleşme isteği doğrultusunda geçimlerini köyün dışından elde etme eğilimi göstermesi Türkçe'nin iyi bilinmesini gerekli hale getirir. Dolayısıyla geçim modelleri dil değişimi konusunda topluluk üyeleri tarafından ön plana çıkarılan faktörlerden biridir.

Gençler arasında çevredeki fabrikalarda, kamu kuruluşlarında çalışmak yaygındır. Kişilerin şehirde çalışma ya da yaşama isteklerinin nedeni sorulduğunda sigortalı çalışarak devlet güvencesi altında olma, daha rahat koşullarda çalışma ve kentli yaşamına özenme konuları ön plana çıkarken, daha fazla para kazanma isteğinin geri planda kaldığı dikkati çeker.

"Daha rahat oluyo herşey şehirde. Misal şöyle, dışardan geliyo adam, zengin, takım elbise, kravat falan. Adam özeniyo yani, özendiği zaman belli köy yerinde siyah ayakkabı ya da normal bi elbise. Dışardan gelen adam süslü püslü, a diyosun bu adam fabrikada çalışıyo, Cumartesi Pazar tatil misal, o şekillen gençler dışarı kaçıyo, özendik yani, sigortamız olur, fabrikaya gideriz daha rahat" (EK 1.16.).

İncelenen köyler arasında nüfusça en kalabalık olan Çınardibi köyünde erkek ve kadınlar servislerle fabrikalara çalışmaya giderler, şehirdeki çeşitli işlerde çalışırlar. Bunun yanında yatırımlarını yine kendi köylerinde yaptıklarından Çınardibi köyünde şehire göç diğer köylere göre azdır. Ayrıca Çınardibi köyünde teknolojik gelişmelerin günlük yaşamın içinde yaygın bulunduğu ve köylülerin köylerini modernleştirme çabaları gözlemlenir. Çınardibi köyü örneğinde modernleşme isteği doğrultusunda gelişen davranışlar sonucu geçim modellerinde alternatifler yaratılmış, iş alanları köy dışına yayılmış ve bundan elde edilen ekonomik gelir köy içinde kentli gibi yaşamak veya kentte yaşamak doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kamberler, Beşpınar ve Bayramlı köylerinde ise köyde yaşayıp köy dışında çalışanlar çok az sayıdadır, bunun yanında dış evlilikler ve şehire göç fazladır. Bunun nedeni şehirde yaşama koşullarının köyde yaratılması yerine şehire giderek elde edilmesidir. Çalışma alanlarının köy dışına kayması veya köyde elde edilen ürünlerin köy dışındaki Pazar veya firmalara satılması Türkçe kullanımını gerekli kılmıştır.

"Birçok çalışma, avantajlı ekonomik çıkar ile ilişkili makro düzey etkenlerin dil değişimi, dil kaybı ve dil ölümü ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Dorian 1989, Fishman 1972, 1989, Gal 1979). Örneğin Fishman'ın çerçevesi, "gruplararası sosyal bağımlılık" düşüncesini içerir (Fishman 1989, p: 206). Bu, dominant dilin geliştirilmesinin konuşmacılara, bu dili kullanmanın sosyo ekonomik kaynaklar ve dominant dil grubu içindeki avantajlardan faydalanma hakkı sağlamasına gönderme yapar. Anadil veya aşağı konumda olan azınlık dili başka bir kültürün ve dominant dilsel grubun "ödülleri" ile rekabet edemeyip onun altında ezilirse, ana dili konuşanların dominant dilini tercih etmeye başlayacakları düşünülür. Böylece dominant toplum tarafından azınlık dil gruplarının yaşamları içinde tanıtırılan

ekonomik, teknik, kültürel ve eğitimsel koşullar içinde tutunan ödüller, azınlık dil gruplarının bu ödülleri elde etmelerini sağlayacak dil değişimine doğru hareket etmesine sebep olur" (Sims, 2004: 44).

Dil değişiminin ve etkenlerinin, gençlerin Pomakça'yı ve Pomakça olan pesne sözlerini bütünüyle anlayamamasına neden olduğu görülür. Alan çalışması boyunca ihtiyarların pesne söylemesine tanık olan gençlerin davranışları gözlemlendiğinde pesneleri dinlerken sözlerini anlamaya çalıştıkları, ancak genellikle pesnenin hikayesiyle tam bağlantı kuramadan birkaç kelimeyi veya mısrayı anlayabildikleri görülür. Bunun yanında pesne söyleyenleri yanlarına gelmeden belirli bir mesafeden dinleyen ve dinlerken kendi aralarında konuşup gülüşen gençler de bulunur. Pesne seslendirmelerinde bulunan gençler ihtiyarlar gibi yoğun duygulanmalar (ağlama, coşkulanma, vs) yaşamaz. İhtiyarlar gençlerin kendilerine gülmesinden rahatsız olarak bu rahatsızlıklarını dile getirirler. Burada birbirini devamlı etkileyen bir döngü söz konusudur. İhtiyarlar dil aktarımı konusunda olduğu gibi pesne aktarımı konusunda da gençlerin kendilerini yetiştirmelerini sağlamak düşüncesiyle onların yanında pesne söylemeyi ve Pomakça konuşmayı tercih etmemiş, gençler ise dil değişimi sonucunda Pomakçayı kapsamlı derecede bilmez ve dolayısıyla pesnelerin sözlerini ve anlamını kavrayamaz hale gelmiştir. Öte yandan gençlere pesne bilip bilmedikleri sorusunu yöneltildiğinde verilen cevaplar yaşlıların verdiği cevaplara benzer olarak kendilerinin Pomakçayı iyi bilmemeleri ve ihtiyarların kendilerinin yanında pesne söylememeleri konularına işaret eder:

"Biz şarkının ne dediğini, neden olmuş, neden olmamış herşeyi anlıyoduk Pomakça. Ama şimdi herkes Türkçe söylüyor. Biz bile şimdi konuşuyoruz Türkçe. Okula gidiyo çocuklar. Bizimki geçen gün takdir getirdi. Ne seviniyo ne seviniyo. Babaanneciğim dedi sarıldı bana, bak ne getirdim diyo. Onlar Türkçe söylüyo. Biz de alıştık Türkçe. Bazen soruyo bana babaanne nasıl söylüyodunuz, ne diyodunuz. Ama ne lazım sana diyom. Sana lazım değil o diyom. Olsun söyle babaanne, söyle diyo. Ay uğraşmıcam seninle diyom. Ben bilmiyom diyom mahsustan. E ne yapacak onu" (EK 1.35.).

Gençlerin pesne pratiğinin orijinal bağlamına tanık olmamaları ve pesnelere anlatılan olayları yaşayan kuşaklarla birebir bağlantıda bulunmamış olmaları ihtiyarların pesnelere kurduğu bağın gençler arasında kurulamamasına neden olur.

"Çoğunlukla göz ardı edilen bir değişim modeli eski müziksel davranış biçimlerinin gerilemesi ya da terk edilmesidir. Belli bir müziksel kompleksi gerektiren etkinliğin, değişen bir toplumsal durumda artık konu ile ilgisi kalmazsa, insanlar çoğunlukla söz konusu müziği seslendirmek için zaman ve çaba harcamaz. Bu tür müzik, eğer kendi içsel nitelikleri yoksa ya da yeni anlam biçimleri yüklenmezse unutulması çok olasıdır" (Kaemmer, 1992: 126).

Gençler için pesneler, bugün değişmiş olan gelenekleri çerçevesinde anne babalarının, dedelerinin geçmişte yaşadıkları olayları anlatan şarkılardır ve bu olaylar bugün kendi aralarında şarkılarda anlatıldığı şekilde yaşanmamaktadır. Gençler için pesneler Pomak topluluğuna ait gelenekleri yansıtan, aileleri tarafından Pomakça söylenen şarkılardır. Pesne dağarının donuklaştırılması yoluyla pesne içeriklerinin yenilenmemesi, Pomakça'nın gençler arasında ikincil dil konumuna gelmesi gençlerin pesneleri pratik olarak uygulayamamalarına neden olur.

Gençler pesnelerin Pomaklar tarafından yaşanmış gerçek olaylar üzerine yazılmış olduğu bilgisini taşır, pesnelerin ihtiyarlar için ve toplulukları için taşıdığı anlamı ve değerini bilir. Yaygın olmasa da gençler arasında bazı pesne hikayelerini bilenlere rastlanır. İhtiyarlardan bazılarının kendi imkanlarıyla kasetlere pesne kayıtları yaptığı, köylere pesneler için alan çalışması yapmaya gelen araştırmacılara geleneklerinin unutulmaması dileklerini belirterek pesne kaydedilmesine izin verildiği ve gençlere pesnenin ne anlam ifade ettiğine, içeriğine dair en doğru bilgiyi aktarma çabası gösterildiği görülür. Gençler ailelerinden veya yakınlarından pesneleri kasete çekmiş olanlar varsa bu kasetlerin hangi evde olduğunu kasette şarkı söyleyenlerin kim olduğunu bilir. Pesnelerin topluluk üyeleri tarafında kendi imkanlarıyla kasetlere çekilmesi gençlerin veya sonraki kuşakların bunları öğrenmek istediğinde başvurabilecekleri bir kaynak oluşturur.

SONUÇ

Bu çalışma, Pomak topluluklarında "pesne" vokal pratiğinin sembolik olarak varlığını sürdürdüğünü, bir yandan da sembolik kültürün doğası gereği edimsel doğrultuda değişiklikler içerdiğini ortaya koyar. Bu çerçevede, pesne dağarının donuklaşması; pratiğe dair estetik beğenin belirlenen elemanlarına vurgu yapılması yoluyla yoğun duygulanmalara neden olması; pesne pratiğinin seslendirme bağlamının değişmesi ve kuşaklar arası iletimi noktalarında, pratiğin sembolik kültür olma konusunu pekiştirir.

Pomak topluluklarının, içinde buldukları çevreyle entegre olma yönünde kültürleşmesi ve yeni kültürel modelleri edinmesiyle beraber pesne pratiği bağlamsal değişim yaşamış ve zamanla pragmatik kullanımlarını kaybederek sembolik kültüre dönüşmüştür. Pratiğin performatifliği, günlük yaşam içinden çıkıp isteğe bağlı zamanlara ve belirli ortamlara bağlı hale gelmiştir. Güncel bağlamında pesne pratiği, bir yandan geçmişteki kullanımlarına gönderme yaparken, öte yandan pratiğin orijinal bağlamına göre belirlenmiş gereklerini yerine getirme kaygısı taşımadan gerçekleştirilir. Zaman zaman pesne metinlerinin konuşarak seslendirilmesi ve metinle ilgili sohbetlerin ve açıklamaların yer aldığı "muhabbetler" in, ortak kimlik ve dayanışma oluşturmada tek başına iş görebildiği görülür.

Topluluk üyelerinin pesne dağarında bulunan şarkılara, topluluğa ait yerel olayları anlatması ve topluluğun geçmişini yansıtmaya yönleriyle değer verdiği görülür. Dağarın zamanla donuklaşarak daha az sayıda pesne içerir hale gelmesi, orijinal olarak uzun seslendirmeler içinde yapılan pesne pratiğinin işlevliliğini kısıtlarken, öte yandan pesne pratiğinin sembolik yönlerini kuvvetlendirir. Pesne pratiği bugün topluluk üyeleri tarafından paylaşılan geçmişin anlarına gönderme yaparak yeni bir bağlam edinmiştir. Bu yeni bağlamında pesne pratiğinin performatifliği ve pragmatik kullanımları yerine, anlamı vurgulanır hale gelmiştir. Pesne pratiğine dair estetik beğeni oluşturulan özelliklerden, bunlar güncel bağlamında yer almasa da bahsedilmesi ve bu yolla ağlama, coşkulanma gibi yoğun

duygulanmalar yaşanması bağlam değişimine rağmen pesne pratiğine verilen değeri ve pratiğin topluluk üzerinde oluşturduğu etkiyi pekiştirir.

Sembolik bir kültür malzemesi olarak pesne pratiği etnik kimlik duygusunu bir köy içerisindeki topluluk üyeleri arasında olduğu gibi, incelenen köyler arasında da pekiştirmeye yarar. Köyler arasında oluşan dağar yayılımı sonucunda topluluk üyelerinin birbirinin sahip olduğu dağarlardan pesneleri benimsemesi ve köylerin kendilerini ayırt edici özelliklerini tanımlayabilmelerine rağmen bu farklılıkları göz ardı ederek ortaklıkları vurgulamaları durumu, incelenen köylerdeki topluluk üyelerinin ortak bir kimlik altında tanımlanma isteklerine yönelik davranışlarını gösterir.

Bu çalışmada ilk olarak Gans (1979) tarafından ortaya atılan "sembolik etnisite" kavramının Pomak toplulukları özelinde şekillenmesi ele alınır. Sembolik etnisite kavramı orijinal olarak kozmopolit ortamlarda yaşayan topluluklar üzerinde yapılan çalışmalardan yola çıkarak üretilmiştir. Bu çalışmada incelenen toplulukların yaşam alanları Pomak köyleri olarak ayırt edilebilmekle beraber söz konusu köylerdeki yaşam biçimleri, evlenme modelleri, geçim modelleri, ödünç alınan kültürel modeller incelendiğinde, topluluk üyelerinin modernleşme ve kentleşme isteği doğrultusunda çevresindeki şehir yaşamını örnek aldığı görülür. Topluluk üyeleri, köylerinden köy dışına, köy dışından da köylerinin içine kültürel akışı kabul eder. Başka bir deyişle çalışmanın konusu olan Pomak topluluklarının "sembolik etnisite"nin olduğu topluluklarla denk profile sahip olması, kavramın Pomak topluluklarında çalışılabilirliğini gösterir.

Çalışmadan elde edilen bulgular, Gans'ın (1979) sembolik etnisitenin "*sembollerini etnik kültürden özetleyerek aldığı ve kültürün dublörleri haline getirdiği*" düşüncesinin sorgulanması gerektiğine işaret eder (Gans, 1979:204). Çalışmada, sembolik bir kültürden bahsetmek için etnik kültürün içinin boşaltılmış olmasına gerek olmadığı, kültürün içinde yaşayabileceği yeni bağlamlar edinebileceği ve topluluk üyeleri istedikçe devam ettirebileceği düşüncesi savunulur. Bu doğrultuda kuşaklar ilerledikçe etnisitenin sembolik formlarını da

kaybedebileceği öngörüsüne (Gans 1979; Alba, 1990; Waters, 1990) karşıt düşünce savunulur.

Bulgular sembolik kültürün etnisitenin kaybolması yerine grubun devamını yansıttığını öneren Keefe'nin (1992) etnisite modelini destekler (Keefe, 1992: 35-37). Bu modelde, sembolik etnisite etnik kimlik başlığında ele alınır ve etnik kimliğin etnik gruplarla ilgili temel araştırma ve politikalarda bağımsız değişken olarak düşünülmesi gerektiği savunulur (Keefe, 1992: 42-43). Çalışmada pesne pratiği yeni bağlamında uygulanma alanının daralmasına ve sembolik kültürü gösteren değişimlere rağmen önemini kaybetmemiştir ve topluluk üyeleri arasında etnik kimlik dayanışması sağlamaya devam etmektedir.

Çalışmada, etnik grupların kendilerini içinde bulunduğu toplumdan ayırt etmeye devam ettikçe etnisitenin sembolik formlarının da devam edebileceği savunulur, ayırt etme bittiğinde orada asimilasyon süreci yaşanmaz. Etnisite ve asimilasyon biri var oldukça ancak diğerinden söz edilebilen kavramlardır.

Sonraki araştırmalar, pesne pratiğinin ilerleyen kuşaklarda farklı bağlamlarla devamının sağlanıp sağlanmadığı üzerine yapılabilir. Bugün pesne pratiğinin Pomaklığı tek başına ifade eden bir sembolik kültür olmadığı görülür. Örneğin, Pomak yemekleri günlük yaşamda düzenli kullanılmaz, ancak bayramlarda sembolik olarak yapılır. Öte yandan önceden her bayramda uygulanan ve kur yapma işlevine sahip olan "salıncak" pratiğinin kur yapma işlevini yitirdiği ve sadece Hidrellez Bayramı'nda uygulanan sembolik bir pratiğe dönüştüğü görülür. Pesne pratiğinin ilerleyen kuşaklarda sembolik olarak devamını sağlayıp sağlamadığı ve dil değişiminin pratiğin kullanımına etkisinin araştırılmasının yanı sıra, topluluğun kimliğini devam ettirmek için sahip olduğu diğer kültürel pratiklere başvurup başvurmayacağı ve bunun nedenleri sonraki araştırmanın konusunu oluşturabilir.

EKLER

EK 1. ALAN ÇALIŞMALARI

1. 11-06-2002 Çınardibi Köyü
2. 08-08-2002 Kamberler Köyü
3. 10-08-2002 Kamberler Köyü
4. 17-08-2002 Çınardibi Köyü
5. 17-09-2002 Çınardibi Köyü-Bayramlı Köyü
6. 28-09-2002 Beşpınar Köyü
7. 19-10-2002 Çınardibi Köyü
8. 29-10-2002 Çınardibi Köyü (Cumhuriyet Bayramı)
9. 11-02-2003 Çınardibi Köyü (Kurban Bayramı)
10. 12-02-2003 Kamberler Köyü (Kurban Bayramı)
11. 06-05-2003 Çınardibi Köyü (Hidrellez Bayramı)
12. 17-07-2003 Beşpınar Köyü
13. 11-08-2003 Çınardibi Köyü
14. 29-10-2003 Çınardibi Köyü (Cumhuriyet Bayramı)
15. 25-11-2003; 26-11-2003 Çınardibi Köyü-Beşpınar Köyü (Ramazan Bayramı)
16. 08-12-2003 Beşpınar Köyü
17. 01-02-2004 Çınardibi Köyü-Kamberler Köyü (Kurban Bayramı)
18. 09-05-2004 Çınardibi Köyü-Beşpınar Köyü (Hidrellez Bayramı)
19. 05-06-2004 Çınardibi Köyü-Bayramlı Köyü
20. 06-06-2004 Kamberler Köyü
21. 18-07-2004 Beşpınar Köyü
22. 02-07-2004 Çınardibi Köyü
23. 29-10-2004 Kamberler Köyü (Cumhuriyet Bayramı)
24. 14-11-2004 Kamberler Köyü (Ramazan Bayramı)
25. 22-01-2005 Çınardibi Köyü-Bayramlı Köyü (Kurban Bayramı)
26. 08-05-2005 Çınardibi Köyü (Hidrellez Bayramı)
27. 11-06-2005 Beşpınar Köyü
28. 25-06-2005 Çınardibi Köyü
29. 28-10-2005 Kamberler Köyü (Cumhuriyet Bayramı)
30. 03-11-2005 Çınardibi Köyü (Ramazan Bayramı)
31. 11-01-2006 Çınardibi Köyü (Kurban Bayramı)

32. 08-04-2006 Çınardibi Köyü
33. 07-05-2006 Çınardibi Köyü (Hıdrellez Bayramı)
34. 09-09-2006 Çınardibi Köyü
35. 23-09-2006 Kamberler Köyü
36. 24-10-2006 Beşpınar Köyü (Ramazan Bayramı)
37. 01-01-2007 Çınardibi Köyü (Kurban Bayramı)

EK 2. PESNE METİNLERİ

Açıklama: Pomak geleneğinde çocuğu ölen bir aile, onun bir arkadaşını kendi çocuğuymuş gibi benimser ve onun ihtiyaçlarını karşılar. Bu şarkıda öleceğini anlayan Safiye nişanlısını kendi arkadaşına devrediyor.

Safiye hasta, hasta can veriyor
Hasta can veriyor, babası başucunda bekliyor
Babası başucunda bekliyor, gözlerinin içine bakıyor
Gözlerinin içine bakıyor, kalk kalk Safiye
Kalk kalk Safiye, nasıl kalkayım canım babacım
Nasıl kalkayım canım babacım, annem beni yanına çağırıyor
Annem beni yanına çağırıyor, toprak beni istiyor
Toprak beni istiyor, gitmemek kolay olsaydı
Gitmemek kolay olsaydı, kahrolası, çünkü nişanlılık var
Çünkü nişanlılık var, bir yıl olmuş nişanlılık
Bir yıl olmuş nişanlılık, git çağır arkadaşımı
Git çağır arkadaşımı, arkadaşım Hatice'yi
Arkadaşım Hatice'yi, benim elbiseyi giysin
Benim elbiseyi giysin, altınları da taksın
Altınları da taksın, bakırları omuzlasın
Bakırları omuzlasın, suya gitsin
Suya gitsin, suya çeşmeye doğru
Bakalım bana benzeyecek mi, nişanlımı ona devredebim.

Aşağı mahalleden –sevgilim- geldiklerinde
Aşağı mahalleden –sevgilim- sana düdürcü geldiklerinde
Aşağı mahalleden –sevgilim- sana düdürcü geldiklerinde
Bana da söyle –sevgilim- atını ben tutayım
Bana da söyle –sevgilim- atını ben tutayım
Atını ben tutayım –sevgilim- ritayın olayım
Atını ben tutayım –sevgilim- ritayın olayım
Üç yıl beklerim –sevgilim- üç kış
Üç yıl beklerim –sevgilim- üç kış
Doğurana kadar –sevgilim- bana kız çocuğu
Doğurana kadar –sevgilim- bana kız çocuğu
Kendine benzesin –sevgilim- bana veresin
Kendine benzesin –sevgilim- bana veresin
Eğer doğurmazsan –sevilim- kız çocuğu
Eğer doğurmazsan –sevgilim- kız çocuğu
İnşallah –sevgilim- genç dul kalırsın
İnşallah –sevgilim- genç dul kalırsın
Beni geri alırsın –sevgilim- beni geri alırsın.

Al beni al Mehmet'im, iki tanecik gün kolunda gezdire
İki tanecik gün kolunda gezdire, eğer işine yaramazsam
Eğer işine yaramazsam, üzerime başkasını al
Üzerime başkasını al, kahveni o pişirsin
Kahveni o pişirsin, telvesini ben içeyim
Sigaranı o yaksın, dumanından ben istifade edeyim.

Köylü kızı benim peşimden gelir misin, gelirim senin peşinden
Gelirim senin peşinden, eğer ağır yemin edersen, evli ya da nişanlı olmadığına
Evli ya da nişanlı olmadığına, başka sevgilin olmadığına, küçük bebelerin
olmadığına
Küçük bebelerin olmadığına, yemin ederim, beyaz dereler götürsün beni
Beyaz dereler götürsün beni, ateşlerde yanayım, evli ya da nişanlıysam
Evli ya da nişanlıysam, eğer başka sevgilim varsa, küçük bebelerim varsa
Kız oğlanın peşine takıldı, yürüdüler nice yürüdüler, yemyeşil dağları aştılar
Yemyeşil dağları aştılar, soğuk suyu buldular, oturdular dinlenmeye
Köylü kızı, karşıdaki köyü görüyor musun, yüksek ağaçları görüyor musun
Yüksek ağaçları görüyor musun, beyaz konağı görüyor musun, orada başka eşim var
benim
Orada başka eşim var benim, kızcağız oturdu ağlamaya, adam başladı teselliye
Kız devam etti ağlamaya, adam teselli etti, beni nasıl kolay kandırdın
Beni nasıl kolay kandırdın, sus köylü kızı ağlama, orada benim bekar kardeşim var
Orada benim bekar kardeşim var, ona götürüyorum ben seni.

Benim herif kalkışmış, Türkle beraber içki içmeye, bir de iddiaya girmişler
Bir de iddiaya girmişler, kim önce yıkılırsa, diğerinin evini alacak
Diğerinin evini alacak, evini bir de karısını, herif bana diyor ki
Herif bana diyor ki, herif genç Bulgar karısına, Türk'e ikişer doldur
Türk'e ikişer doldur, Türk erken yıkılsın, evini alalım
Evini alalım, kadınıyla beraber evini, herif bunu söylerken yoruldu
Herif bunu söylerken yoruldu, sızıp kaldı, acemi içkici herifim benim
Acemi içkici herifim benim, sana yakışacak, siyah Türk feracesi (der Türk, Bulgar
kadına)
Siyah Türk feracesi, ey çakır delikanlı, ben zaten önceden onu giydim (der kadın)
Ben zaten önceden onu giydim, siyah Türk feracesini
Beyaz göğüsler üstünde altınlar, beyaz boyunda kolye, ince bel üstünde kuşağı.

Seviyorduk -yavrum- birbirimizi aldatıyorduk, üç senedir -yavrum- ve buçuk
Üç senedir -yavrum- ve buçuk, kimse -yavrum- anlamadı
Kimse -yavrum- anlamadı, anladı da -yavrum- senin anan
Anladı da -yavrum- senin anan, söyledi de -yavrum- benimkine
Söyledi de -yavrum- benimkine, toplandılar -yavrum- iki anne
Toplandılar -yavrum- iki anne, iki anne -yavrum- iki düşman gibi
Bizi de -yavrum- akraba çıkardılar, akrabaymışız -yavrum- yaralıymışız
Akrabaymışız -yavrum- yaralıymışız, haydi -yavrum- yemin edelim
Haydi -yavrum- yemin edelim, ölelim de -yavrum- aynı gün içinde
Ölelim de -yavrum- aynı gün içinde, aynı gün içinde -yavrum- aynı saatte
Aynı gün içinde -yavrum- aynı saatte, ikimizi koysunlar -yavrum- yanyana
İkimizi koysunlar -yavrum- yanyana, sana diksinler -yavrum kırmızı gül
Sana diksinler -yavrum- kırmızı gül, bana diksinler yavrum yeşil fesleğen
Bana diksinler -yavrum- yeşil fesleğen, estiğinde -yavrum- beyaz rüzgar
Estiğinde -yavrum- beyaz rüzgar, koklayayım -yavrum- senin kokunu.

Açıklama: Eski geleneklere göre birbirini seven kız ile oğlan buluştuğunda kız oğlanın fesine çiçek takarmış. Fesindeki çiçekle dolaşan erkeği görenler onun bir sevgilisi olduğunu böylece anlarmış.

Bayram sevgilim Bayram, neden dün gece gelmedin
Neden dün gece gelmedin, dün gece sana hazırlanmıştım
Dün gece sana hazırlanmıştım, çiçek de sarmıştım
Çiçek de sarmıştım, benim yeşil fesleğenlerden
Benim yeşil fesleğenlerden, benim kırmızı güllerden
Benim kırmızı güllerden, takasın diye Bayram
Takasın diye Bayram, fesine takasın ki elalem
Fesine takasın ki elalem, yakışıklı sevgili görsün.

Açıklama: Askerlik çağı gelmiş ama yeni evli olduğu için sevdiğini bırakmaya gönlü elvermeyen oğlanı anlatır.

Yaz listeyi yaz, ama beni yazma
Ama beni yazma, çünkü yeni evliyim
Çünkü yeni evliyim, çok sevgili geçirdim
Çok sevgili geçirdim, daha oturmaya doyamadım
Daha oturmaya doyamadım, kendime ev yapıyorum
Kendime ev yapıyorum, henüz bitiremedim
Henüz bitiremedim, gideceksin Mehmet gideceksin
Gideceksin Mehmet gideceksin, seni Mehmet yazmışlar
Seni Mehmet yazmışlar, bayrağı düğünle getireceksin.

Evi toparla sevgilim, akşama geleceğim
Akşama geleceğim, annemi de getireceğim
Annemi de getireceğim, benim için beğensin seni
Ey acemi deli oğlan, anneni getirme
Anneni getirme, annen ince terzidir*
Annen ince terzidir, beni beğenmez
Beni beğenmez, sen bana yalnız gel
Sen bana yalnız gel, ince ince söyleşelim
İnce ince söyleşelim, acımızı paylaşalım
Acımızı paylaşalım, sana da acı bana da.

*ince eleyip sık dokur anlamında

Sana izin veriyorum, kimi görürsen sevebilirsin
Kimi görürsen sevebilirsin, ama beni sakın unutma
Ama beni sakın unutma, çünkü uzun zamandır sevdalıydık
Çünkü uzun zamandır sevdalıydık, sevdamızın hatırı var
Sevdamızın hatırı var, oysa ki birbirimizi alamayız
Oysa ki birbirimizi alamayız, kahrolası çekemeyenlerin yüzünden
Kahrolası çekemeyenlerin yüzünden, çekemeyenler bize neler yapmadı
Çekemeyenler bize neler yapmadı, onlar ne çok seveni ayırdı
Onlar ne çok seveni ayırdı, ne çok yetim bıraktı
Ne çok yetim bıraktı, annesiz ve babasız
Annesiz ve babasız, kaç kuş yavrusuz
Kaç kuş yavrusuz, kaç koyun kuzusuz.

Dün geçtim sevgilim, aşağı mahalleden
Aşağı mahalleden, büyük binalar önünden
Büyük binalar önünden, karşılaştım sevgilim
Karşılaştım sevgilim, esmer Bulgar güzeliyle
Konuştum konuştum konuşmadı, selam verdim almadı
İki kere selam verdim sevgilim, bir kerecik bari baksan
Üç kere selam verdim sevgilim, bir kerecik konuşsan
Bir kerecik konuşsan, ne konuşuyor
Ne konuşuyor, ne bakıyor
Ne zaman ki davrandım sevgilim, çiçeğini alayım
Çiçeğini alayım, bu sefer konuştu
Bu sefer konuştu, ey deli elleme çiçeği
Ey deli elleme çiçeği, o çiçek ki nişanlı*
O çiçek ki nişanlı, nişanlı ve de sözlü
Nişanlı ve de sözlü, köyün baş ağasına
Köyün baş ağasına, babası memleketin kadısı
Babası memleketin kadısı, kardeşleri de efesi
Kardeşleri de efesi, seni fena yaparlar
Seni fena yaparlar, onlar köyün kabadayısı
Onlar köyün kabadayısı, onlar memleketin çetesi.

*nişanlılığımın işareti anlamında

Anacığım gönderme beni, sabahları erken suya
Sabahları erken suya, çünkü su yeri çok uzak
Çünkü su yeri çok uzak, ayrıca çok derin
Ayrıca çok derin, yüksek odunlar büyümüş
Yüksek odunlar büyümüş, ince uzun filiz bırakmış
İnce uzun filiz bırakmış, renkli geniş yaprakları var
Renkli geniş yaprakları var, bu dere dünyaları götürmüş
Bu dere dünyaları götürmüş, bir karartı kalmış
Bir karartı kalmış, onun da etrafını sis sarmış
Onun da etrafını sis sarmış, sis içinde vardı anacığım
Sis içinde vardı anacığım, esmer bir delikanlı
Esmer bir delikanlı, ince ince kaval çalıyordu
İnce ince kaval çalıyordu, kavalıyla konuşuyordu
Kavalıyla konuşuyordu, evlendir ana beni nişanla
Evlendir ana beni nişanla, yakışıklılık yerinde dururken
Yakışıklılık yerinde dururken, sokaklara düşmeden*
Sokaklara düşmeden, başına bela getirmeden
Başına bela getirmeden, sana da bela bana da
Sana da bela bana da, (annesi oğluna söyler) bekarlık zamanı daha güzel
Bekarlık zamanı daha güzel, güzeldir anacım güzeldir
Güzeldir anacım güzeldir, ancak evlilik daha güzel
Ancak evlilik daha güzel, en güzeli de Perşembe gecesi**
En güzeli de Perşembe gecesi, beyaz tenli kara kaşlı kız ile
Beyaz tenli kara kaşlı kız ile, gördüm onu suda sabah erken.

*kız bulmak için anlamında

**Perşembe gecesi cinsel ilişki kutsal sayılırmış.

Açıklama: Birbirini seven ancak kavuşamayan bir oğlan ile kızın birbirlerini hala beklemelelerini konu alır.

Dün geçtim sevgilim, aşağı mahalleden
Aşağı mahalleden, sevdiğimi gördüm
Sevdiğimi gördüm, beyazlar içinde Fatma'yı
Beyazlar içinde Fatma'yı, yüksekte oturmuştu
Yüksekte oturmuştu, alacalı tezgahta ip eğiriyordu
Alacalı tezgahta ip eğiriyordu, tezgahla dertleşiyordu
Tezgahla dertleşiyordu, tezgah alacalı yazmalıydı
Tezgah alacalı yazmalıydı, kahrolası perçemim (der kız)
Kahrolası perçemim, seninle yaşlandık
Seninle yaşlandık, bulamadım kendime yakışanını
Bulamadım kendime yakışanını, sus kızım ağlama (der kızın annesi)
Sus kızım ağlama, ben sana bulmuşum yakışanını
Ben sana bulmuşum yakışanını, aşağı mahalleden
Aşağı mahalleden, Fatma ablanın yanında
Fatma ablanın yanında, istemem anne istemem
İstemem anne istemem, ablam onu bana kötüledi
Ablam onu bana kötüledi, o yeşil gözlü alacakmış.

Açıklama: Askerden dönmeyen sevgilisi için kız tarafından söylenmiş.

Herkesin sevdiği geldi, benim sevdiğim gelmedi
Benim sevdiğim gelmedi, acaba bir yerlerden mi çıkıverecek
Acaba bir yerlerden mi çıkıverecek, acaba annesi mi getirecek
Acaba annesi mi getirecek, annesi mi yoksa babası mı
Annesi mi yoksa babası mı, kız kardeşleri ya da abileri mi
Kız kardeşleri ya da abileri mi, sevdim esmer delikanlı
Sevdim esmer delikanlı, senin uğruna yaşlandım
Senin uğruna yaşlandım, sevdim esmer delikanlı.

Açıklama: Hanımı ölen ve artık onu güvercin yerine koyan kişi tarafından söylenmiş.

Beyaz güvercinim, ah beyaz güvercinim nereye gittin
Ah beyaz güvercinim nereye gittin, ben de kendimi yeşil tepelere sararım
Ben de kendimi yeşil tepelere sararım, sesinin peşinde alır başımı giderim
Yüksek yüksek uçabilse, bakabilse geniş ovaya doğru
Fatmam bakabilse etrafına, geniş ovaya doğru
Beyaz gözler beyaz elleriyle, beyaz güvercinim
Yüksek yüksek uçabilse, ben yeşil tepelere sararım.

Açıklama: Bir oğlan ile bir kız birbirini çok sever, oğlan "düñürcü" gönderir ancak yine de kızı vermezler. Kız ve oğlan kaçmak için anlaşırılar. Günün birinde dağlara kaçıp orada bir buçuk sene saklanırlar. Her iki tarafın ailesi çok üzülür; kız tarafı niye vermedik diye pişman olur. Oğlanla kızı kim bulursa ona ödül vereceğiz diye ferman verirler. Çobanın biri onları dağın birinde ormanda görür. 3-4 aylık bir bebekleri olmuştur. Çoban köye gelip haber verir. Her iki tarafın ailesi onları almaya büyük bir şenlikle gider ve alıp köye getirir. Üç gün üç gece düğün yapılır.

Sus annecim kızma, ne kız ne azarla
Ne kız ne azarla, sonra pişman olursun
Sonra pişman olursun, uzağa gittiğimde
Annecim gittiğimde, sekiz-dokuz dağ uzağa
Sekiz-dokuz dağ uzağa, yüksek dağlara bakınırsın
Yüksek dağlara bakınırsın, kara denizlere
Kara denizlere, ve ardımdan çok bakarsın annecim
Ardımdan çok bakarsın annecim, gelirim belki geriye
Gelirim belki geriye, ilk sevgilimle
İlk sevgilimle, küçük erkek çocuğumla.

Şu benim geldi gözlerime, küçük kız elceğizleri
Ne küçüktü ne büyük, tam da yaşındaydı okşanacak
Tam da yaşındaydı okşanacak, okşanacak hem de aldanacak
Her gelen geçen aldatacak, ben de geçtim onu aldattım
Ben de geçtim onu aldattım, onu elceğizinden tuttum
Onu elceğizinden tuttum, onu şu aşağı vadiye götürdüm
Şu aşağı vadiye götürdüm, aşağı vadiye dere boyuna
Aşağı vadiye dere boyuna, dere boyuna suya
Dere boyuna suya, sorayım dedim de ona
Sorayım dedim de ona, oy söyle söyle gerdanlarını söyle
Oy söyle söyle gerdanlarını söyle, sana kim aldı şalvarlarını
Sana kim aldı şalvarlarını, sana kim aldı mercanlarını.

Kalk anne ver, benim ince bağlamamı
Benim ince bağlamamı, ince ince çalayım
İnce ince çalayım, eski olanları anlatayım
Eski olanları anlatayım, nasıl seviyorduk
Nasıl seviyorduk, seviyorduk anne avutuyorduk
Seviyorduk anne avutuyorduk, yakın komşunun kızıyla
Yakın komşunun kızıyla, sevdim de bana vermediler
Sevdim de bana vermediler, başkasına verdiler
Başkasına verdiler, başka mahalleye verdiler
Başka mahalleye verdiler, başkasına hizmet ediyor
Başkasına hizmet ediyor, başkasının kucağına oturuyor
Başkasının kucağına oturuyor, başkasına divan duruyor
Başkasına divan duruyor, başkasına kahve yapıyor.

Açıklama: Bir gelin tarafından askerden dönmeyen kocası için söylenmiş. Kız, sevgilisinin nerede olduğunu kuşa sorar. Kuş onun artık toprak olduğunu, demek ki öldüğünü söyler:

Ay kuku kuşu ay yaz kuşu, sen yüksekten uçarsın geniş bakarsın
Sen yüksekten uçarsın geniş bakarsın, benim sevgilimi gördün mü
Benim sevgilimi gördün mü, nerde göreyim nerden tanıyayım
Nerde göreyim nerden tanıyayım, senin sevgilin neye benzer
Senin sevgilin neye benzer, benim sevgilim uzun boylu
Benim sevgilim uzun boylu, beyaz yüzlü siyah gözlü
Beyaz yüzlü siyah gözlü, senin sevgilin çok uzaklarda
Senin sevgilin çok uzaklarda, senin sevgilin çok derinde.

Açıklama: Askere gidip hastalanan ve ölen bir erkeğin hikayesi.

Kalk anne beni topla, uzaklara gönder
Uzaklara gönder, şu görünen tepeye
Şu görünen tepeye, arkasında bir tepe daha var
Arkasında bir tepe daha var, onun da arkasında kasaba
Onun da arkasında kasaba, kasabadan sonra şehir
Kahrolası şehir, ateşler yaksın seni
Ateşler yaksın seni, sular alsın götürsün
Sular alsın götürsün, o şehirde hastalandım
O şehirde hastalandım, kuşlarla haber gönderdim
Kuşlarla haber gönderdim, annem nerdeyse gelsin diye
Annem nerdeyse gelsin diye, beygiri getirsin
Annesi gitti, beygirini de götürdü
Annesi gittiğinde, sela veriliyordu
Sela veriliyordu, ılık su ısıtılıyordu
Ilık su ısıtılıyordu, saray* yapılıyordu
Saray yapılıyordu, kapısız penceresiz
Gömlek** kesiliyordu, kolsuz bacaksız.

* mezar anlamında

** kefen anlamında

Selim oğlum Selim, yeter gitme Selim
Yeter gitme Selim, yukarı mahalleye
Yukarı mahalleye, paran mı var alacak
Paran mı var alacak, paran mı var verecek
Paran mı var verecek, annecim benim annecim
Annecim benim annecim, ne param var alacak
Ne param var alacak, ne param var verecek
Ne param var verecek, ben anne beğenmişim
Ben anne beğenmişim, evli bir kadını
Evli bir kadını, erkek çocuk anasını
Erkek çocuk anasını, geri dur oğlum geri dur
Geri dur oğlum geri dur, onun oğlum kardeşleri var
Kardeşleri seni vururlar, annecim benim annecim
Annecim benim annecim, onlar köyün içinde seymen
Onlar köyün içinde seymen, ben ormanda kurtum.

Açıklama: Halil ve Ayşe birbirlerini severler. Ancak kızı başka bir oğlana verirler. Kızın kocasıyla yıldızı tutmaz. Ayşe Halil'i ekin biçmeye tarlaya çağırır. Orada derdimi sana söyleyeceğim der ama Halil gitmez.

Haydi Halil gidelim, sarı ovaya orak biçmeye
Sarı ovaya orak biçmeye, yeşil ot kesmeye
Yeşil ot kesmeye, biçmişim ne kadar biçmişim
Biçmişim ne kadar biçmişim, Ayşe ter içinde
Ayşe ter içinde, haydi Halil gidelim
Cevizin altına gölgeye, orda var kalın gölge
Orda var kalın gölge, kalın gölge soğuk su
Kalın gölge soğuk su, orda söylerim sana derdimi.

Açıklama: Gelinini çok seven kaynana tarafından söylenir. Gelin hastadır, ufak bebeği vardır. Bu pesne Beşpınar Köyü'nde ninni olarak söylenmektedir.

Hayriye Hayriye beyaz Hayriye, uyuyor musun Hayriye uyan
Uyuyor musun Hayriye uyan, çocuk ağlıyor meme istiyor
Çocuk ağlıyor meme istiyor, bağlayın beşik salıncak
Evin altındaki bahçeye, bahçedeki elma ağacına
Ya elma ya erik ağacına, ılık bir rüzgar estiğinde
Ilık bir rüzgar estiğinde, desin annem beni sallıyor
Desin annem beni sallıyor, çiğ düştüğünde
Çiğ düştüğünde, desin annem beni banyo ediyor
Desin annem beni banyo ediyor, ağaçtan elma düştüğünde
Ağaçtan elma düştüğünde, desin annem beni emziriyor.

Açıklama: Bulgaristan'da halen bulunduğu belirtilen bir köprünün yapımı sırasında geçen olayları anlatır. Üç kardeş köprüyü gündüz örerler gece yıkılır. Oradan geçen bilge bir ihtiyara bunun ilacını sorarlar. O da sabah burdan ilk kim geçerse onu köprünün temeline kurban edin der. Her sabah üç kardeşten birinin hanımı yemek getirmektedir. O sabah ilk gelen kişi en küçük kardeşin hanımıdır. Oğlan eliyle geri git diye işaret eder. Kız çabuk gel anlar. Kız "sağ kolumu bırakın çocuğumu kundaklayayım, sağ mememi bırakın çocuğumu emzireyim" (şarkıda bu sözler eksiktir, sözlü anlatımdan aktarılmıştır) der.

Gündüz örülüyor gece yıkılıyor, nerden çıktın ihtiyar, kolay gele
Nerden çıktın ihtiyar, kolay gele, kolay gele üç kardeş
Kolay gele üç kardeş, allah razı olsun ihtiyar, kolay gele
Allah razı olsun ihtiyar, kolay gele, ilacını biliyor musun
İlacını biliyor musun, hem biliyorum hem bilmiyorum üç kardeş
Hem biliyorum hem bilmiyorum üç kardeş, kim sabah erken gelirse
Kim sabah erken gelirse, köprünün temeline gömün
Köprünün temeline gömün, nerden çıktın güzel gelin (der oğlan)
Nerden çıktın güzel gelin, ilk sevdiğimi gördüm
İlk sevdiğimi gördüm, gelme geri dön dedim
Gelme geri dön dedim, o anladı çabuk gel
O anladı çabuk gel, iyi denk geldi yapının dibine (der ihtiyar)
Kolay gelsin der onlar almaz, neden ağlıyorsun ilk sevdiğim (der gelin)
Nasıl ağlamayayım güzel gelin, düşürdüm temeli kazarken
Güzel yüzüğümü (der oğlan), ağlama ilk sevdiğim (der gelin)
Sağ kolumu sıvazlayayım, yüzüğümü çıkartın.

Çık annecim dinle, kuş nasıl ötüyor şarkı söylüyor
Kuş nasıl ötüyor şarkı söylüyor, karşıdaki köyde
Karşıdaki köyde, sesinden anlıyorum
Sesinden anlıyorum, o beni çok merak ediyor
O beni çok merak ediyor, ben de onu merak ediyorum
Ben de onu merak ediyorum, kalk annecim beni topl
Kalk annecim beni topl, ona öğle yemeği götürüyüm
Ona öğle yemeği götürüyüm, eğer -annecim- akrabamsa
Eğer -annecim- akrabamsa, geri döneceğim
Geri döneceğim, eğer -annecim- sevdiğimse
Eğer -annecim- sevdiğimse onunla gideceğim
Onunla gideceğim, baharda geri döneceğim
Baharda geri döneceğim, sana -annecim- getireceğim
Sana -annecim- getireceğim, tuzsuz peynir
Tuzsuz peynir, kuzu çevirmesi.

Kuku kuşu ötüyor, yazın yeşil ormanda
Benim yüreğim ağlıyor, acaba hasta mı yatacağım
Acaba hasta mı yatacağım, yoksa askere mi gideceğim
Acaba askere mi gideceğim, benim güzel oğlum
Askere de gitmeyeceksin, hasta da yatmayacaksın.
(Sözlü anlatımdan ekleme: Annesi “ben seni aşağı mahallenin en güzel kızına,
yüksek uzun boylu bir kıza nişanlamışım” diyor).

Keremenden keremenden, döndüğüm zaman keremenden
Döndüğüm zaman keremenden keremenden, iki kişi buldum köşede
İki kişi buldum köşede, üç kişi buldum çiçeklerde
Üç kişi buldum çiçeklerde çiçeklerde, neden bıçakla kesiyorsunuz
Neden bıçakla kesiyorsunuz kesiyorsunuz, öbürleri ayaklarıyla çiğniyorlar
Neden kesiyorsun genç oğlan, neden kesiyorsunuz çiçeklerimi
Neden kesiyorsunuz çiçeklerimi çiçeklerimi, senin saçlarını da keseceğiz
Saçlarımı da kesseniz kesseniz, annem beni size vermez.

Mehmet abi, seni kime nişanlayayım
Güzel kız, omuzla beyaz bakırları
Omuzla beyaz bakırları, git su doldur
Onların içine bak, kimi görürsen suyun içinde
Kimi görürsen suyun içinde, beni ona nişanla
Mehmet abi, kimi gördüysem suyun içinde
Kimi gördüysem suyun içinde, acaba yakın akraba mıyız
Güzel kız, güzel ama bakan yok
Güzel ama bakan yok, kalın koyun doğurmaz
Kalın koyun doğurmaz, ince odun kesilmez.

Kaçmış sarı kuş*, sık ormana
Duydunuz mu ne konuşuyorlar köyde, balta çıkaracaklarmış
Balta çıkaracaklarmış, kesecekler sık ormanı
Kesecekler sık ormanı, sarı kuş uçacak.

* "sarı kuş" ile sevgili kastediliyor.

Not: Bu pesne metni yarımıdır.

Güzel kız, ne ufak ne de büyüksün
Ne ufak ne de büyüksün, tam onbeşinde sevilecek yaştasın
Tam onbeşinde sevilecek yaştasın, sevilecek hem de kandırılacak
İki sefer geldim kapına geri döndüm, iki sefer de kapın kapalıydı.

Not: Bu pesne metni yarımıdır.

Kızım le mori güzel kızım, siz duydunuz mu duymadınız mı
Siz duydunuz mu duymadınız mı, kışın susanıldığını
Kışın susanıldığını, bir yerde o isteniliyordu
Bir yerde o isteniliyordu, onu da kız duymuyordu
Onu da kız duymuyordu, fincanda suyu ölçüyordu
Fincanda suyu ölçüyordu, fincanda altın için veriyordu
Fincanda altın için veriyordu, bana da kızım su ver
Bana da kızım su ver, ben de suya yandım
Ben de suya yandım, hem de senin için hastalandım
Kız suyu uzatıverdi, hem de tuttu suyu
Hem de tuttu suyu, hem de kızın elinden tutuverdi
Hem de kızın elinden tutuverdi, onu da atın üstüne atıverdi
Bağırdı ve haykırdı, alsana atım yakalasan
Alsana atım yakalasan, kızı kaçıralım
Atım ben seni yemleğeceğim, sarı Yarbeç buğdayıyla
Sarı Yarbeç buğdayıyla, hem de atım seni nallatacağım
Hem de atım seni nallatacağım, altın da nallarla.

İnceye gittim dün akşam, durdum ayakta divan
Durdum ayakta divan, seçmece bazı yiğitlerle
Seçmece bazı yiğitlerle, ve türküler söyleyeceğiz
Ve türküler söyleyeceğiz, hemi kızlar da vereceğiz
Hemi kızlar da vereceğiz, kurnazlık etmeye uğraştı birisi
Kurnazlık etmeye uğraştı birisi, alacağım ben alacağım
Alacağım ben alacağım, kesimde ak Fatminka'yı
Kesimde ak Fatminka'yı, Fatminka da ona dedi
Eğer sen olursan, şu gür dereye köprü
Şu gür dereye köprü, askerler de üzerinden geçsinler
Askerler de üzerinden geçsinler, ve o da ona dedi
Ve o da ona dedi, Fatminka eğer sen olursan
Fatminka eğer sen olursan, o askerlere sen ağalık.

Seviyordum seviyordum sarışını seviyordum, ancak sonradan öğrendim
Ancak sonradan öğrendim, ince yün eğirir sıkı dokuma yaparmış
Madem ki ince yün eğiriyor, sevdiğime iki dirhem pamuk göndereyim
İki dirhem pamuk üç dirhem pazen, bana dokusun ince iple
Bana dokusun elbise.

EK 3. PESNE ANLATILARI

Kız yüzünden iki komşu kavgaya tutuşur. Kız ile oğlan birbirini sevmektedir ama her iki aile de razı değildir. İki komşu aralarında kavga eder. Oğlan tarafı üç oğlan, kız tarafı bir kız iki oğlan kardeştir. Kız tarafı başka köye göç eder. Oğlan tarafı kızın olduğu köye gidip kızı kaçırrır. Kızın abileri o anda evde değildir, eve geldiklerinde annesi ve babası kızlarının kaçırıldığını söyler. Bunun üzerine kızın oğlan kardeşleri silahlarını alıp öbür köye gider ve üç oğlan kardeşi de katlederler; kızı alıp geri getirirler.

Not: Bu pesnenin ezgi kaydı bulunmaktadır, ancak sözleri net anlaşılmadığı için hikaye anlatımı kullanılmıştır.

Hasan bir kızı sever ama sevdiği kızı değil başkasını gelin alırlar. Hasan'ın sevdiği kız evlenmek için elbise dikerken oradan geçen Hasan "O elbiseyi kime dikiyorsun" diye sorar. Kız "Sana dikiyorum" der. "Dikme, dün nişan oldum, bana akşam kız getirdiler ama gözümle bakmadım, elimle dokunmadım" der Hasan ve kahveye gider. Kız eline bakırlarını alır, suya giderken Hasan'ın nişanlandığı kızın avlusundan geçer, "Hadi gelin suya gidelim" der mahsustan. Öbür kız "Gitmicem ben, Hasan'a sormadım, Hasan gelmedi kahveden" der ve gitmez. Hasan'ı çok seven kız Hasan'ın da nişanlısı diye getirdikleri kızı sevmediğini anlar, suyun içne zehir katar, dönerken geline "Al bu sudan iç" der. Kız sudan içer ve yere yığılır.

Not: bu pesnenin ezgi kaydı bulunmaktadır, ancak sözleri net anlaşılmadığı için hikaye anlatımı kullanılmıştır.

Oğlan askerlik yapmaya gider. On sene sonra döner. Dönuñce sevdiği kızı annesine sorar: "anne sevgilim büyüdü mü" der. Annesi "büyüdü de gelin de oldu" der. "nerede" diye sorar oğlan, annesi "yukarı mahallede" diye yanıtlar. Oğlan beygiriyle kızın olduğu yere gider, kızın evinin önünde beygir kişneyince gelin kucağında çocuğuyla balkona çıkar. "hoş geldin Mehmet" der oğlan kıza "sen büyüdüñ mü" diye sorar. Kız "büyüdüm de çocuğum bile oldu" diye yanıtlar. Kız kaynanasına döner ve "helal olsun çeyizim, helal olsun çocuğum, haram olsun Fatma" ("helal dave rubana, helal dave detenu, haram dave Fatminka") der ve Mehmet'e dönüp "ben de geliyorum seninle" diye seslenir. Mehmet itiraz eder "sakın gelme, sen oğlan annesisin" der.

Not: bu pesnenin ezgi kaydı bulunmaktadır, ancak sözlere net anlaşılmadığı için hikaye anlatımı kullanılmıştır.

Paşanın oğlan çocuğu olmamıştır. Kızıyla beraber yaylaya gidip soğuk suyun altında çadır kurduklarında adam ağıt söylemeye başlar: "Oğlan çocuğum olsaydı da onu askere gönderseydim" diye üzülmemektedir. Kızı bunu duyar ve "sakın babacım üzülme, git bana asker elbisesi al, atını da al beni de askere gönder, ben askere gideceğim" der. Babası alır getirir. Kız askere gider. Askerde arkadaşları onun kız olduğundan şüphelenir. Derler ki "bunu çarşıya götürelim eğer inciğe boncuğa bakarsa kızdır, eğer silahlara bakarsa oğlandır". Çarşıya gittiklerinde kız silahlara bakar. Kız dokuz-on sene askerlik yapar, denizlerden geçer. Sonunda askerliği biter. Denizden geçince "çatlayın patlayın askerler, kız size bu kadar zaman emir etti" der.

Kızın sevgilisi hastalanıp ölmüştür. Kız bahçeye girer, türlü türlü çiçek toplar. Bir yandan toplar bir yandan ağlar. Annesi: "Radika kızım, sen kime topluyosun o çiçekleri, sevgiline mi yollayacaksın" diye sorar. Kız: "Anneciğim çiçekleri topluyorum, sarışın oğlana yollayacağım. Götüreyim seni yüksek tepeye, dört tarafa bakın da göresin" der. O zaman annesi anlar kızının ölen sevgilisine çiçek topladığını.

İki oğlan bir kıızı seviyormuş. Kıız birini seviyormuş, öteki oğlanı da şöyle böyle seviyormuş. İki oğlan da askere gitmişler. Kıız dışarı çıkmış elini kulağına yapışmış, ormana doğru şarkı söylemeye başlamış: "Ah senin ağzın olsa da konuşsan, o delikanlılar nerede, ne zaman gelecek. Geri gelirlerse gene yapraklanasın da senin gölgede oturup serinlesinler. Yok gelmezlerse inşallah ateşlerde yanarsın".

Yeni evli bir gelin bir sene boyunca hasta yatar. Ayağa kalkamaz, hastalıktan başı kalkmaz. Kocasının oğlan kardeşi bir gün eve gelir ve şöyle der: "Taze gelin, ben senin ilacını buldum". Gelin "Ne buldun" der. O da "Pazardan yeni urgan ipi aldım" diyerek, başka çare olmadığını, onu asacağını söyler.

Bir kız bir ağacın dibinde uyuya kalmıştır. Bir oğlan gelip kızın dudaklarından, gözlerinden öper. Kız hiç uykudan uyanmamış. Oğlan kızın giysilerini çıkarırken kız uyanmış, demiş ki: "Yazık olsun sana bre oğlan, sana kız yakışmaz, sana beş kiloluk torpan lazım, on kiloluk balta lazım, ağaç keseceksin, odun yapacaksın. Sana balta yakışır, kız yakışmaz".

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADIVAR, A.; Arat, R., Ateş, A., Kafesoğlu, İ., Yazıcı, T.; **İslam Ansiklopedisi**, 9. cilt, M.E.B.; İstanbul, 1964.
- ALBA, Richard D.; **Ethnic Identity: The Transformation of White America**, Yale University Press, 1990.
- BERRY, John W., Joseph E. Trimble, Esteban L. Olmedo; "Assesment of Acculturation", **Field Methods in Cross-Cultural Research**, Sage Publications, 1988.
- BERRY, John W., Ype H. Poortinga, Marshall H. Segall; **Cross-Cultural Psychology: Research and Applications**, Cambridge University Press, 1992.
- BERRY, John W.; "Acculturation and Psychological Adaptation: An Overview", **Journeys into Cross-Cultural Psychology**, Swets&Zeitlinger, Amsterdam, 1994.
- BERRY, John W., Marshall H. Segall, Çiğdem Kağıtçıbaşı; **Handbook of Cross-Cultural Psychology**, Vol. 3, Allyn and Bacon, USA, 1997.
- BIYIKOĞLU, Tevfik; **Trakya'da Milli Mücadele**, 1. cilt, s. 28, Ankara, 1955.
- BOHLMAN, Philip V.; **The Study of Folk Music in the Modern World**, Indiana University Press, 1988.

- BRUNNBAUER, Ulf; "Histories and Identities: Nation-State and Minority Discourses", **In and Out of the Collective: Papers on Former Soviet Bloc Rural Communities**, Vol. 1, Bulgarian Center for Regional Cultural Studies, Sofia, 1998, pp. 1-8.
- CUDDON, J. A.; **A Dictionary of Literary Terms**, Penguin Books, UK, 1982.
- CONNERTON, Paul; **How Societies Remember**, Cambridge University Press, USA, 1989.
- FISHMAN, J.; "Language Maintenance and Language Shift as a Field of Inquiry: Revisited", **Language in Sociocultural Change**, Stanford University Press, 1972, s. 76-134.
- FISHMAN, J.; **Reversing Language Shift**, Clevedon: Multicultural Matters, 1991.
- GANS, Herbert J.; **Making Sense of America: Sociological Analyses and Essays**, Rowman&Littlefield Publishers, Maryland, 1999.
- GLAZER, Nathan, Daniel P. Moynihan; **Ethnicity: Theory and Experience**, Harvard University Press, USA, 1975.
- HALBWACHS, Maurice; **On Collective Memory**, The University of Chicago Press, USA, 1992.
- HOLMAN, C. Hugh; **A Handbook to Literature**, Bobbs-Merrill Educational Publishing, Indianapolis, 1980.
- IRVINE, S. H., John W. Berry; **Human Abilities in Cultural Context**, Cambridge University Press, USA, 1988.

- ISAJIW, Wsevolod W.; "Ethnic Identity Retention", **Ethnic Identity and Equality: Varieties of Experience in a Canadian City**, University of Toronto Press, 1990, s. 35-91.
- ISAJIW, Wsevolod W.; "On the Concept and Theory of Social Incorporation", **Multiculturalism in North America and Europe: Comparative Perspectives on Interethnic Relations and Social Incorporation**, Canadian Scholar's Press, Toronto, 1997, s. 79-102.
- JENKINS, Richard; **Rethinking Ethnicity : Arguments and Explorations**, Sage Publications, UK, 1997.
- KAEMMER, John. E.; **Music in Human Life: Anthropological Perspectives on Music**, Austin: University of Texas Press.
- KANTZ, F.; **Donau Bulgarien und der Balkan**, 2. cilt, Leipzig, 1882.
- KEEFE, Susan Emley, A. M. Padilla; **Chicano Ethnicity**, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1987.
- KIM, Bryan S. K., Jose M. Abreu; "Acculturation Measurement: Theory, Current Instruments, and Future Directions", **Handbook of Multicultural Counseling**, Sage Publications, USA, 2001.
- KONSTANTINOV, Yulian; "An Account of Pomak Conversions in Bulgaria (1912-1990)", Gerhard Seewann, **Minderheitenfragen in Sudosteuroopa**. München: Sudost Institiut, R. Oldenburg Verlag, pp. 343-359.
- KUDRET, Cevdet; **Örneklerle Edebiyat Bilgileri**, 2. cilt, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1980.

- LONNER, Walter J., John W. Berry; **Field Methods in Cross-Cultural Research**, Vol. 8, Sage Publications, USA, 1986.
- LYONS, Evanthia; "Coping with Social Change: Process of Social Memory in the Reconstruction of Identities", **Changing European Identities: Social Psychological Analyses of Social Change**, Breakwell Publishing, 1996, s. 31-41.
- MARSHALL, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- MERRIAM, Alan P.; **Ethnomusicology of the Flathead Indians**, A Bell&Howell Company, 2001.
- MYERS, Helen; **Ethnomusicology: An Introduction**, The Macmillan Press, London, 1992.
- NETTL, Bruno; "Types of Tradition and Transmission", **Cross-Cultural Perspectives on Music**, Toronto University Press, 1982, s. 3-19.
- ÖZER, Yetkin; **Müzik Etnografisi: Alan Çalışmasında Yöntem ve Teknik**, Dokuz Eylül Yayınları, 2002.
- PARKES, Peter; "Personal and Collective Identity in Kalasha Song Performance: The Significance of Music-making in a Minority Enclave", **Ethnicity, Identity and Music**, Berg Publishers, USA, 1994.
- POSPELOV, Gennadiy N.; **Edebiyat Bilimi**, 2. cilt, Çev: Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1985.

- RAPPORT, Nigel, Joanna Overing; **Social and Cultural Anthropology**, Routledge, 2000.
- RUMBAUT, Ruben G.; "Assimilation and its Discontents", **Race and Ethnicity: Comparative and Theoretical Approachs**, Blackwell Publishing, 2003, s. 237-259.
- RUMBAUT, Ruben G., Alejandro Portes; **Ethnicities: Children of Immigrants in America**, University of California Press, London, 2001.
- SAVAGLIO, Paula; **Negotiating Ethnic Boundaries: Polish American Music in Detroit**, Harmonie Park Pres, Michigan, 2004.
- STOKES, Martin, **Ethnicity, Identity and Music**, Berg Publishers, USA, 1994.
- TAJFEL, Henri; **Differentiation Between Social Groups**, Academic Pres, London, 1978.
- THODOROV, Nikolai; Mutafeheieva, Vera; **On the Past of the Bulgarian Muhammedans in Rhodope**, Bulgarian Academy of Science, 1958
- WATERS, Mary C.; **Ethnic Options: Choosing Identities in America**, University of California Press, 1990.
- WATERS, Mary C.; **Black Identities: West Indian Immigrant Dreams and American Realities**, Harvard University Press, 1999.
- WEINREICH, U.; **Languages in Contact**, New York: Linguistic Circle of New York, 1953.
- YINGER, Milton J.; **Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict?**, State University of New York Press, 1994.

Dergiler

- ALBA, Richard, Mitchell B. Chamlin; "A Preliminary Examination of Ethnic Identification Among Whites", **American Sociological Review**, Vol. 48, No.2, 1983, s. 240-247.
- ALBA, Richard, Victor Nee; "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration", **International Migration Review**, vol. 31, No. 4, 1997, s. 826-874.
- ALBA, Richard, "Immigration and the American Realities of Assimilation and Multiculturalism", **Sociological Forum**, Vol. 14, No. 1, 1999.
- ALTUĞ, Y; "Integration", **Bulletin International**, Ausburg , nr. 3, s. 184, 1959.
- BACON, J.; "Constructing Collective Ethnic Identities: The Case of Second Generation Asian Indians", **Qualitative Sociology**, Vol. 22, No. 2, 1999, s. 141-160.
- CASSIA, Paul Sant; "Exoticizing Discoveries and Extraordinary Experiences: 'Traditional' Music, Modernity, and Nostalgia in Malta and Other Mediterranean Societies", **Ethnomusicology**, Vol. 44, No. 2, 2000.
- COHEN, Ronald; "Ethnicity: Problem and Focus in Anthropology", **Annual Review of Anthropology**, Vol. 7, 1978, s. 379-403.
- EPPLEY, Karen; "Defying Insider-Outsider Categorization: One Researcher's Fluid and Complicated Positioning on the Insider-Outsider Continuum", **Forum: Qualitative Social Research**, Vol. 7, No. 3, Art. 16, 2006.
- GANS, Herbert J.; "Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Cultures in America", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 2, 1979, s.193-220.

- GANS, Herbert J.; "Comment: Ethnic Invention and Acculturation, a Bumpy-line Approach", **Journal of American Ethnic History**, Vol. 12, No. 1, 1992, s. 43-52.
- GANS, Herbert J.; "Symbolic Ethnicity and Symbolic Religiosity: Towards a Comparison of Ethnic and Religious Acculturation", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 17, No. 7, 1994.
- GANS, Herbert J.; "Toward a Reconciliation of 'Assimilation' and 'Pluralism': The Interplay of Acculturation and Ethnic Retention", **International Migration Review**, Vol. 31, No. 4, 1997.
- GROSS, Toomas; "Anthropology of Collective Memory: Estonian National Awakening Revisited", **Trames**, vol. 6, no. 4, s. 342-354.
- KEEFE, Susan Emley; "Ethnic Identity: The Domain of Perceptions of and Attachment to Ethnic Groups and Cultures", **Human Organization**, Vol. 51, No. 1, 1992, s. 35-43.
- KEYES, Charles; "Towards a New Formulation of the Concept of Ethnic Group", **Ethnicity**, Vol. 3, No. 3, 1976, 197-213.
- KIVISTO, Peter, Ben Nefzger; "Symbolic Ethnicity and American Jews: The Relationship of Ethnic Identity to Behavior and Group Affiliation", **Social Science Journal**, Vol. 30, No. 1, 1993, s. 1-12.
- KONSTANTINOV, Yulian; Gulbrand Alhaug; "Names, Ethnicity, and Politics: Islamic names in Bulgaria 1912-1992", **Studies in Linguistics**, 15, Oslo: Novus Press.

- LOMAX, Alan; "Musical Style and Social Context", **American Anthropologist**, vol. 61, 1959, s. 927-954.
- MACIAS, Thomas; "Imaginandose Mexicano: The Symbolic Context of Mexican American Ethnicity Beyond The Second Generation", **Qualitative Sociology**, Vol. 27, No. 3, 2004.
- MARKOFF, Irene; "The Role of Expressive Culture in the Demystification of a Secret Sect of Islam: The Case of the Alevis of Turkey", **World of Music**, Vol. 38, No. 3, 1986, s. 42-52.
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin; "Pomak Türkleri", **Tuna Boyu**, Sayı: 3, Yıl: 2, Ocak 2001.
- NAGEL, Joane; "Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture", **Social Forces**, Vol. 41, No. 1, 1994, s. 152-176.
- OKAMURA, Jonathan; "Situational Ethnicity", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 4, No. 4, 1981, s. 452-465.
- PHINNEY, Jean S.; "Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Research", **Psychological Bulletin**, Vol. 108, No. 3, 1990, s. 499-514.
- PHINNEY, Jean S, Gabriel Horenczyk, Karmela Liebkind, Paul Vedder; "Ethnic Identity, Immigration, and Well-being: An Interactional Perspective", **Journal of Social Issues**, Vol. 57, No. 3, 2001, s. 493-510.
- PORTES, Alejandro, R. Schauffles; "Language and the second generation: Bilingualism yesterday and today", **International Migration Review**, Vol. 28, s. 640-661.
- PORTES, Alejandro, Min Zhou; "Should Immigrants Assimilate?", **The Public Interest**, Vol. 116, 1994, s. 13-33.

- RANDHOFER, Regina; "By the Rivers of Babylon: Echoes of the Babylonian Past in the Musical Heritage of the Iraqi Jewish Diaspora", **Ethnomusicology Forum**, Vol. 13, No. 1, 2004, s. 21-45.
- RICK, Kathryn, John Forward; "Acculturation and Perceived Intergenerational Differences Among Hmong Youth", **Journal of Cross-Cultural Psychology**, Vol. 23, No. 1, 1992, s. 85-94.
- RIECANSKA, Eva; "Contemporary Ethnicity, Maintenance of Ethnic Culture and Ethnic Change: The Case of the Slovak Americans in Western Pennsylvania", **Human Affairs**, Vol. 8, No. 1, 1998, s. 68-84.
- ROSENTHAL, Doreen A., S. Shirley Feldman; "The Nature and Stability of Ethnic Identity in Chinese Youth: Effects of Length of Residence in Two Cultural Contexts", **Journal of Cross-Cultural Psychology**, Vol. 23, No. 2, 1992, s. 214-227.
- RUMBAUT, Ruben G.; "The Crucible Within: Ethnic Identity, Self-Esteem, and Segmented Assimilation Among Children of Immigrants", **International Migration Review**, Vol. 28, No. 4, 1994, s. 748-794.
- SCHUMAN, H., J. Scott; "Generations and Collective Memories", **American Sociological Review**, Vol. 54, 1989, s. 359-381.
- SPROTT, Julie E.; "'Symbolic Ethnicity' and Alaska Natives of Mixed Ancestry Living in Anchorage: Enduring Group or a Sign of Impending Assimilation?", **Human Organization**, Vol. 53, No. 4, 1994, s. 311-322.
- SCHWARTZ, B.; "The Social Context of Commemoration: A Study in collective Memory", **Social Forces**, Vol. 61, 1982, s. 374-402.

WATERS, Mary C.; "Ethnic and Racial Identities of Second-Generation Black Immigrants in New York City", *International Migration Review*, Vol. 28, No. 4, 1994, s. 795-820.

YANCEY, William, Eugene Ericksen, Richard Juliani; "Emergent Ethnicity: A Review and Reformulation", *American Sociological Review*, Vol. 41, 1976, s. 391-403.

YINGER, J. Milton; "Toward a Theory of Assimilation and Dissimilation", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 4, 1981, s. 249-264.

YOUNG, Janette; "On Insiders (emic) and Outsiders (etic): Views of Self, and Othering", *Systemic Practice and Action Research*, Vol. 18, 2005, s. 151-162.

ZHOU, Min; "Segmented Assimilation: Issues, Controversies, and Recent Research on the New Second Generation", *International Migration Review*, Vol. 31, No. 4, 1997, s. 975-1008.

Tezler

AGUILAR, Ailsa; "Effects of Consumer-Modal Provider: Ethnic Match, Ethnicity, Acculturation and Ethnic Identity on Treatment Outcomes and Satisfaction of Child and Adolescent Consumers", University of La Verne, Kitibutr, 2004.

BROOKS, Robin Sophia; "Ethnic Self-Identification and Nation-Building in Post-Communist Bulgaria", University of California, Berkeley, 2004.

- BROWN, Lindsay M.; "Storytelling: A Cultural Studies Approach", University of Toronto, 1997.
- BUCHANAN, Donna Anne; "The Bulgarian Folk Orchestra: Cultural Performance, Symbol, and the Construction of National Identity in Socialist Bulgaria", University of Texas, Austin, 1991.
- EID, Paul; "Ethnic and Religious Identity Retention Among Second-Generatation Arab Youths in Montreal, 2002.
- FU, Michi; "Acculturation, Ethnic Identity, and Family Conflict Among First and Second Generation Chinese Americans", Alliant International University, 2002.
- GOTTSCHALK, Peter; "Multiple Pasts, Multiple Identities, The Role of Narrative among Hindus and Muslims in some Villages in Bihar", The University of Chicago, 1997.
- HANSON, Morley; "Inuit Youth and Ethnic Identity Change: The Nunavut Sivuniksavut Experience, University of Ottawa, 2003.
- HUYGEN, Christian; "Group Identification and the Formation of Collective Memories", New School University, 2003.
- JENDIAN, Matthew Ari; "Assimilation and Ethnicity: Adaptation Patterns and Ethnic Identity of Armenian-Americans in Central California", 2001.
- JENNINGS, Sharon Ann; "The Spectacle of Socio-Political Imaginary in Laibach's Rock Music Performance", San Jose State University, 2004.
- KO, Chi Yu; "Factors Affecting the Retention of Culture in Chinese American Women Alliant", International University Los Angeles, 2003.

- LEE, Hee-Eun; "Othering Ourselves: Identity and Globalization in Korean Popular Music", The University of Iowa, 2002.
- LIPP, Pamela A.; "African-American Biculturalism, Ethnic Identity and Acculturation During Organizational Socialization", The City University of New York, 2001.
- MAISURIA, Chhaya Nanu; "Growing up Bicultural: A Qualitative Study of Acculturation and Ethnic Identity in Second Generation Indian Americans", University of Hartford, 2003.
- MALONE, Dennis Lee; "'Namel Manmeri': Language and Culture Maintenance And Mother Tongue Education in the Hihglands of Papua New Guinea", Indiana University, 1997.
- MARTINELLI, Phylis Cancilla; "Ethnicity in the Sunbelt: Italian American Migrants in Scottsdale, Arizona", Arizona State University, 1984.
- MILLS, Susana Victoria Rivera; "Language Use, Proficiency, and Attitutes Among Hispanics in a Northren California Community", The University of New Mexico, 1998.
- NEUBURGER, Mary Catherine; "Shifting Balkan Borders: Muslim Minorities and the Mapping of National Identity in Modern Bulgaria", University of Washington, 1997.
- NEWSOM, Kimberley Cherise; "The Relationship Between Ethnic Identity Development and Self-Concept of African-American Preadolescent Youth", University of Kentucky, 2004.

- NTARANGWI, Mwenda G.; "Taarab Texts, Gender, and Islam in an Urban East African Context: Social Transformations among the Waswahili of Mombasa", University of Illinois, Kenya, 1995.
- OSTINE, Regine; "After Inter-marriage: Ethnicity and Identity Among Haitians in Boston", The University of Michigan, 2001.
- PETERS, Stephanie Lynn; "The Role of the Ballad in the Verse of Fedor Sologub", University of Michigan, 1996.
- PINKNEY, Cheryl Williams; "Cultural Implications of Indigenous Blues Music in the Mississippi Delta", Delta State University, 2006.
- ROMERO, Raul Renato; "Debating The Pasts: Music, Identity and Mestizaje in the Central Peruvian Andes", Harvard University, Massachusetts, 1998.
- SANCHEZ, Martha Idalia Chew; "Cultural Memory and the Mexican Diaspora in the United States: The Role of the 'Corridos' about Immigration and the Shared Aesthetics in their Performance by 'Conjuntos Nortenos'", The University of New Mexico, Albuquerque, 2001.
- SCHMIDT, Smadar Donitsa; "Language Maintenance or Shift: Determinants of Language Choice Among Soviet Immigrants in Israel", 1999.
- SEEMAN, Sonia Tamar; "'You're Roman!': Music and Identity in Turkish Roman Communities", University of California, Los Angeles, 2002.
- SHAH, Seema; "Multicultural Youth Project: A Needs Assessment", De Paul University, 2002.
- SLAWEK, Stephen Matthew; "Kirtan: A Study of the Sonic Manifestations of the Divine in the Popular Hindu Culture of Banaras", University of

Illionis, Urbana Champaign, 1986.

SMITHEY, Lee Alan; "Strategic Collective Action and Collective Identity Reconstruction: Parading Disputes and Two Northern Ireland Towns", 2002.

TRAN, Hoa; "Collective Memory and Identity: Creating A Sense of Home", Temple University, 2004.

WYMAN, Leisy Thornton; "Language Shift, Youth Culture, and Ideology: A Yup'ik Example", 2004.

ZENG, Dongmei; "Language Maintenance and Language Shift Among Chinese American Young Adults in the Greater New York City Area", State University of New York, 1997.

CD

Pomak Göçmenlerde Müzik ve Pesna, Prodüktör: İbrahim Yavuz Yükselsin, **Kalan Müzik**, İstanbul, 1998,

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Emine Filiz DÜRÜK

Doğum yeri ve yılı: İzmir- 1976

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim: Yüksek Lisans mezunu

Yüksek Lisans: (2000, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı)

Lisans: (1998, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı)

Lise: (1994, İzmir Işıl Saygın Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi)

İş tecrübesi: (7 yıl, Dokuz Eylül Üniversitesi Öğr. Gör.)

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri: (yıl, birlik, dernek veya kuruluş adı)

Alınan Burs ve Ödüller:

T. C. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Macaristan Hükümeti'nce 1999-2000 öğretim yılı için Hükümetimiz emrine verilen Araştırma bursunu kazanarak Zoltan Kodaly Pedagogical Enstitute of Music kurumunda eğitim ve sertifika almaya hak kazandı.

Bulgaristan/Gorna Oryahovitza kentinde 1-4 Haziran 2006 tarihleri arasında düzenlenen "5. Uluslararası Dağ Şarkıları Festivali'ne TRT İzmir Radyosu Çocuk Korosu ile birlikte katıldı ve koronun piyano eşlikçiliğini yaparak birincilik ödülünü kazanılmasına katkıda bulundu.

Yayınları:

"Müzik Eğitiminde Kodaly Metodu'nun Rolü" (2000) başlıklı yüksek lisans tezi bulunur.

Birçok resitalde solist ve eşlikçi olarak görev almıştır.

TRT İzmir Radyosu Gençlik ve Çocuk Koroları'nda 2001-2006 yılları arasında çalıştırıcı ve piyano eşlikçisi olarak görev yapmış, bu görev kapsamında TRT Radyolarında yayınlanmak üzere stüdyo kayıtları yapmış, Cd çalışmalarında yer almış, çeşitli yarışmalara katılmış ve konserler vermiştir.